El Camp de Tarragona: l'àmbit i l'economia

Part I

Jornades

Territori i infraestructures

al Camp de Tarragona

Presentació

El Camp de Tarragona: l'àmbit i l'economia. Part I

El Camp de Tarragona: l'àmbit i l'economia. Part II

Els serveis bàsics i les infraestructures mediambientals

Les noves tecnologies

La planificació territorial
Les infraestructures de transport
Mobilitat i transport públic

El Camp de Tarragona: l'àmbit i l'economia. Part I
Carles Sala Roca

Correcció de textos
Esther Dalmau Granell

Documentació i recerca bibliogràfica
Joan Emili Llauradó Grau
Jordi Rius Jové

Col·laboradors
Gemma Rossell Rigau
Cecilia Solé Piddy

Octubre de 2000

EL CAMP DE TARRAGONA: L'ÀMBIT I L'ECONOMIA.

PART I

Introducció....3

Notes històriques al voltant de la divisió territorial de Catalunya i del Camp de Tarragona....4

Dels comtats a les vegueries....4

500 anys de vegueries....5

Els corregiments....8

Les divisions territorials contemporànies....9

Intents pre-provincials. Les divisions napoleòniques....9

Els assaigs de provincialització a Catalunya....10

La divisió provincial al llarg d'una centúria....11

La gènesi de la divisió territorial....18

Ponència d'estudi de la Divisió Territorial de Catalunya....18

L'organització del territori a la dictadura....22

La represa del debat democràtic....25

Els estudis d'organització territorial en l'Àmbit del Congrés de Cultura Catalana.25

Cap a la nova divisió territorial....26

El concepte de comarca al llarg de la història i la seva delimitació....32

La divisió comarcal. Criteris utilitzats....32

La primera geografia de Catalunya....33

Delimitant comarques: La comarca històrica, la comarca natural i el factor humà.34

El canvi del concepte de comarca en l'actual model territorial....37

El Treball de la Ponència de 1931 en profunditat. El punt de vista dels membres de Tarragona....38

La posició de Rovira i Virgili....45

La defensa de les supercomarques o vegueries. Cinc arguments d'en Rovira i Virgili.57

La denominació: vegueria o regió?....59

Les vegueries de Reus i Tarragona..... 61
La defensa dels membres de la ponència. 61
Les discrepàncies fins a l'actualitat..... 68

PART II

Context geogràfic i delimitació del Camp de Tarragona.

Anàlisi econòmica de les comarques del Camp de Tarragona.

En tres minuts

Bibliografia de l'àmbit territorial i l'economia.

EL CAMP DE TARRAGONA: L'ÀMBIT I L'ECONOMIA

INTRODUCCIÓ.

Una recent enquesta de la Unió Europea revela que a diferència de fa deu anys els catalans ens identifiquem més com a ciutadans del nostre municipi que veïns del nostre país, i molt més membres d'aquest que de l'Estat al que pertanyem. Quan la globalització sembla ser un "mal" sense remei; quan ens tocaria sentir-nos ciutadans d'Europa; quan les noves tecnologies posen al nostre abast la possibilitat de conèixer i comunicar-nos amb tot el planeta; quan la facilitat dels moderns mitjans de transport ens permeten una mobilitat extraordinària, les persones tendim a apreciar molt més allò que tenim a prop, allò que vivim dia a dia.

La delimitació territorial en el nostre país ha estat una qüestió molt popular, amb la que el ciutadà s'ha identificat. Aquest estudi pretén donar-ne una visió àmplia i objectiva de la dinàmica història d'aquesta organització territorial.

Aquest estudi recull articles sencers o fragments publicats per persones amb un coneixement exhaustiu de la temàtica i que en alguns casos han estat peces clau en el procés de delimitació administratiu del nostre país, Josep Adserà, Lluis Cassasas, Josep Iglésies, Enric Lluch, Oriol Nel·lo, Jaume Renyer, Joan Vilà, Pau Vila, Josep Oliveras, Antoni Rovira Virgili i Josep Sarrión, en són alguns dels exemples. Els Ajuntaments de Tarragona, Reus i la Selva i les hemeroteques han ajudat per la resta.

Vull agraïr a Josep Oliveras Samitier que m'hagi fet arribar dos acuradíssims treballs d'investigació, dels que recomano especialment la seva lectura, al voltant de la tasca desenvolupada per Antoni Rovira i Virgili dins la Ponència de 1931 i de les seves diferències amb altres membres de la mateixa, aquests articles han estat reproduïts en diversos episodis d'aquest estudi de forma literal pel seu gran interès, el primer d'ells es troba publicat a la *Revista de Catalunya* d'octubre de 1999 (pàg. 51-72) i l'altre més recent publicat dins el llibre presentat fa pocs dies *Rovira i Virgili 50 anys després* de Cossetània Edicions (pàg. 115-130).

Pel que fa a l'anàlisi del marc econòmic el llibre "El dinamisme econòmic d'un territori", de Josep Margalef i Agustí Segarra, és la base principal de la documentació, conjuntament amb un article de Santiago Roquer que enllaça les temàtiques de l'àmbit territorial i l'economia. Han estat consultats diferents anuaris per actualitzar algunes dades a 1998 i l'important estudi que s'ha fet recentment per valorar l'impacte de la instal·lació del Parc Recratiu de Vila-seca – Salou a les nostres comarques.

Per acabar tan sols vull destacar el meu convenciment del moment clau que viu el Camp de Tarragona per determinar el futur de les properes dècades, per això es fa obligatori reclamar la màxima unitat en la defensa d'aquelles necessitats que beneficiaran la totalitat de la col·lectivitat que viu i treballa en el nostre àmbit territorial.

NOTES HISTÒRIQUES AL VOLTANT DE LA DIVISIÓ TERRITORIAL DE CATALUNYA I DEL CAMP DE TARRAGONA.

Quan parlem de notes històriques en l'organització territorial podríem remuntar-nos a l'anàlisi de les diferents poblacions paleolítiques en el nostre entorn o preocupar-nos per l'assentament dels poblats ibèrics, fins i tot, la gran rellevància històrica de l'època romana ens podria seduir i fer que ens aturéssim a estudiar la distribució dels pobladors dins el Camp de Tarragona, i analitzar especialment la identitat geogràfica de la Catalunya actual amb el *conventus*[1] de Tarraco de l'època. Evidentment tot antecedent històric és important, però la cèl·lula natural en què basem totes les propostes i sistemes territorials actuals que afecten no tan sols el Camp de Tarragona sinó Catalunya apareixen especialment després de finalitzada la reconquesta, doncs és des d'aquest moment, el 1153, en què l'espai territorial, Catalunya, pràcticament no ha canviat, llevat de l'amputació de la Catalunya Nord el 1659, en virtut del Tractat dels Pirineus.

DELS COMTATS A LES VEGUERIES.

Al voltant del segle XI, el comte de Barcelona va afermar la seva supremacia sobre la resta de comtats catalans. Ja des del 1060 el comte de Barcelona va començar a concentrar, els atributs del poder sobirà. Els llinatges comtals es van anar extingint a poc a poc, convertint-se el comte de Barcelona en senyor d'aquests comtats. Un cop finalitzada la conquesta i completat de Catalunya, la progressiva unió de les terres catalanes en mans d'un comte, va fer necessari que el comte de Barcelona, convertit en sobirà, enviés uns *vicarii* (veguers) per tot el territori per afermar la seva justícia sobre les jurisdiccions feudals; el poder reial delegava la seva autoritat a aquests funcionaris situats a diversos indrets de Catalunya, amb la qual cosa es consolidava l'autoritat del comte de Barcelona i s'unificava el Principat.

Aquests representants eren nomenats pel comte, per un període de tres anys, entre els candidats seleccionats prèviament pel lloctinent general, i tenien com a principal funció administrar la justícia civil i criminal en el seu territori. Per garantir la imparcialitat, no podien ser veguers, els domiciliats o nascuts al territori a on eren destinats. En alguns llocs, els veguers substituïren els vescomtes. Els territoris dins dels quals exercien llurs atribucions foren anomenats vegueries, així, les vegueries i

---

[1] conventi juridici: subdivisió de les províncies romanes, demarcacions administrativo-judicials, que escurçaven les distàncies per a governants i governats per tal de facilitar la resolució dels afers.

les sotsvegueries van passar a ser la divisió administrativo-jurisdiccional de caire general en tot Catalunya[2].

500 ANYS DE VEGUERIES.

La reglamentació de les vegueries arrenca d'una constitució de Jaume I[3] al 1228; en temps d'Alfons II[4] consta que n'hi havia deu, però en concret, com a divisió territorial no se'n sap res positivament. L'any 1304, trobem el primer document que ha arribat amb tot detall fins a nosaltres en què s'assenyalen les vegueries existents amb les seves delimitacions. Hi figuren divuit vegueries: les de Girona, Barcelona i el Vallès, Vilafranca, Tarragona, Tortosa, Besalú, Osona, Manresa, Cervera amb els Prats, Montblanc, Tàrrega, Lleida, Camprodon, la Ral, Ripollès, Berguedà, Camarasa i Pallars.

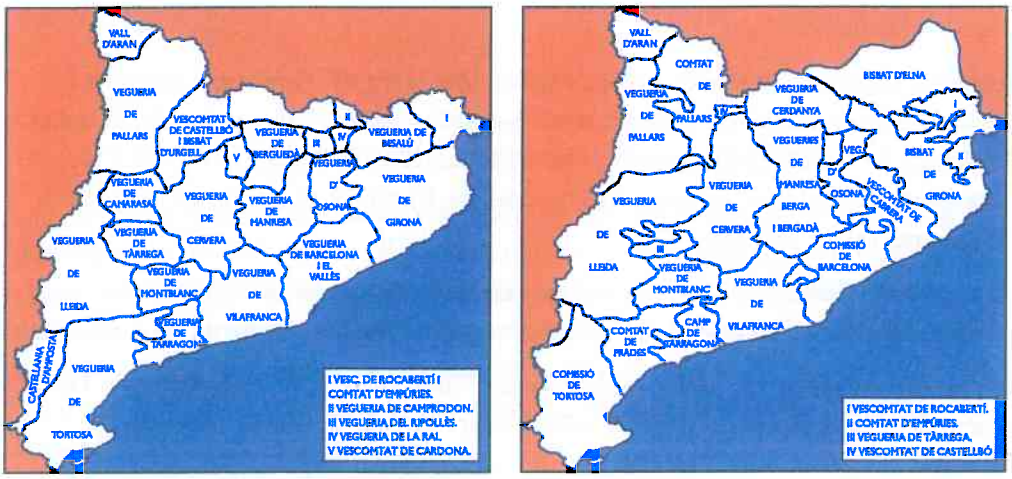

Mapes comparatius de les vegueries del 1304 i les de 1359.

En una enumeració de focs de Pere III[5], del 1359 apareix modificat el nombre i l'extensió de les divisions territorials[6], s'hi troben les següents demarcacions: bisbats d'Elna i de Girona, comissió de Barcelona, vegueria de Vilafranca, vegueria i Camp de

---

[2] L'única excepció va ser la Val d'Aran, regida pel castellà o alcaid de Castella-Lleó, amb títol de governador.

[3] Jaume I, 1213-1276

[4] Alfons II, 1285-1291

[5] Pere III, 1319-1387

[6] Algunes d'elles no porten el nom de vegueria, molt possiblement per conveniència de la recaptació, i millor eficiència fiscal.

Tarragona, comissió de Tortosa, vegueries d'Osona, de Manresa, Berga i Berguedà, de Cervera, de Montblanc, de Tàrrega, de Lleida, de Cerdanya i de Pallars, que sumen en total 14 demarcacions, trobem delimitats a banda, els comtats de Prades, de Pallars i d'Empúries, i els vescomtats de Castellbó, Cabrera i de Rocabertí.

Aquest és el primer cop que sorgeix l'expressió de Camp de Tarragona, com a ubicador territorial delimitador d'una vegueria.

Amb el transcurs del temps les vegueries sofriren variacions territorials, algunes desaparegueren però també se n'instituïren de noves. Altres foren dividides en sotsvegueries.

Segons Francesc Carreras Candi[7], el 1513 - principi del s. XVI- existien les divuit vegueries següents.

Roselló i Vallespir, Girona, Barcelona i Vallès, Vilafranca del Penedès, Tarragona i Camp, Tortosa, Vic i Osona, Manresa, Cervera, Montblanc, Tàrrega, Lleida, Balaguer, Vilafranca de Conflent, Camprodon, Vall de Ribes, Puigcerdà i Urgell i les sotsvegueries de: Moià, Igualada, els Prats de Rei, Ripoll, Lluçanès, Berga i Berguedà, Agramunt, Talarn i Pallars

Al llarg del segle XVI es produeix una revifalla molt important del moviment comarcalista cal destacar especialment en Pere Gil[8]

El nombre de vegueries, a l'època de Pere Gil, - final del s. XVI -, era de divuit. Les assenyalem en el mateix ordre que ho fa l'autor: Barcelona, Lleida, Tortosa, Tarragona, Vilafranca del Penedès, Montblanc, Cervera, Balaguer, Tàrrega, Manresa, Urgell (amb nom comarcal), Osona (amb nom comarcal), Ripoll, Camprodon, Girona, Puigcerdà, Perpinyà i Vilafranca de Conflent. Observem, de nou, la confusió que hi pot haver entre diverses circumscripcions (vegueria-comtat, sotsvegueria-comarca); parlarem d'aquesta qüestió més endavant.

Podem observar de la descripció entre les aportacions d'en Gil i d'en Carreras com es produeixen variacions importants en menys d'un segle en el mapa català.

---

[7] Carreras i Candi, Francesc (1862-1937). Advocat, historiador i polític.

[8] Gil i Estalella, Pere (1551-1622). Mestre en arts i doctor en teologia. Jesuïta. És autor d'una notable obra de geografia i d'història natural.

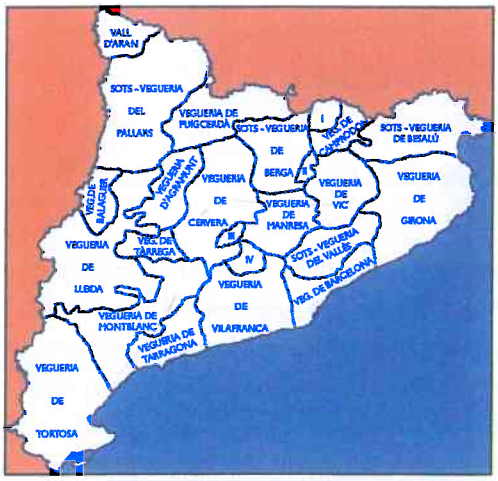

Les vegueries en començar el s.XVII, segons J. Aparici

Poc abans de desaparèixer les vegueries a l'inici del s. XVIII, Josep Aparici[9] ens deixa un mapa de Catalunya en el qual hi ha indicat quines són les vegueries i sotsvegueries, que són les 15 següents: Girona, Barcelona, Vilafranca, Tarragona, Montblanc, Tortosa, Vic, Manresa, Cervera, Tàrrega, Agramunt, Lleida, Balaguer, Camprodon i Puigcerdà, i vuit sotsvegueries, les de Besalú, Vallès, Igualada, els Prats de Rei, Ribes, Lluçanès, Berga i Pallars.

La Val d'Aran gaudia per raó de privilegis i pel seu aïllament muntanyós d'un règim especial i diferent, regida i administrada per un prior i cinc consellers.

Una de les característiques de les vegueries fins que van desaparèixer va ser la gran desproporció que hi ha entre elles, motivades per raons geogràfiques o naturals en alguns casos, i en altres -la majoria- influïda per la divisió dels diferents interessos dominials o de jurisdicció vinculats en certes famílies poderoses. Cal acabar, doncs, amb la convicció que no pot generalitzar-se, ni molt menys, la correspondència de les vegueries amb una demarcació natural concreta, tan sols cal estudiar la realitat fisiogràfica de Catalunya per adonar-se'n.

Les vegueries van desaparèixer de mans de Felip V i, encara que els factors geogràfics no hagin canviat, amb els canvis viscuts en l'àmbit de la mobilitat dels ciutadans del nostre país, de poc i difícilment més enllà de l'àmbit sentimental ens serveix el model d'aquestes centúries per emmirallar-nos en ell en l'actualitat.

---

[9] Aparici i Mercader, Josep (1653-1731). Funcionari reial i geògraf. Com a resultat dels viatges que realitzà per tot el Principat de Catalunya, elaborà un mapa, que, anys després dedicà a Felip V (1720), on inscriví ja les fronteres dels corregiments damunt les demarcacions de vegueries.

ELS CORREGIMENTS.

El corregiment va substituir la vegueria. L'any 1716 el Decret de Nova Planta va establir una divisió de Catalunya en dotze corregiments i un districte (la Val d'Aran).

El corregidor va substituir al veguer i el "regimiento" com a òrgan de govern municipal, es va establir en els municipis catalans principals.

La substitució de les vegueries pels corregiments va ser una de les mesures menys traumàtiques de l'aplicació del Decret de Nova Planta. Les funcions del corregidor eren molt semblants a les del veguer. Tots dos tenien un nomenament reial i exercien els càrrecs en un àmbit territorial d'extensió similar. La mateixa persona reial que havia nomenat els veguers continuaria fent-ho amb els corregidors. La figura del corregidor a Castella existia des de l'època d'Alfons XI[10] i era enviat a presidir i governar els grans "concejos" castellans. Aquests comissaris del rei van constituir una peça clau en la política centralitzadora i intervencionista del monarca en el municipi de la baixa Edat mitjana. La seva introducció a Catalunya, però, va tenir un caràcter molt més militar i mai es va arribar al caràcter totalment civil de la institució[11].

Com a divisió nova, establerta de cop sobre el territori català, cal reconèixer, ens diu Pau Vila, que la divisió dels corregiments era més harmònica i equilibrada que la tradicional en vegueries, es rectifiquen les desproporcions territorials i aquestes a més s'ajusten més a l'estructura geogràfica del país.

Malgrat la nova divisió territorial, el concepte de vegueria sobrevivia en el llenguatge popular (lògic després d'haver perdurat quasi mig mil·lenni) i acabà fent-se sinònim del de corregiment.

Els dotze corregiments descrits minuciosament en els articles 32-42 del Decret de Nova Planta són el Corregiment de Tortosa, el de Tarragona, el de Lleida, el de Pallars i la Conca de Tremp, el de Puigcerdà, el de Cervera, el de Manresa, el de Vilafranca, el de Barcelona, el de Mataró, el de Vic i el de Girona.

---

[10] Alfons X, 1311-1350

[11] El corregidor garantia la tranquil·litat i la seguretat, vigilava les reunions i introduïa la llengua castellana. El punt sisè de la Instrucción deia: "Pondrá el mayor cuidado en introducir la lengua castellana, a cuyo fin dará las providencias más templadas y disimuladas para que se consiga el efecto, sin que se note el cuidado".

La divisió en corregiments, de Felip V.

La transformació de les vegueries de Tarragona i Montblanc en un corregiment es recollia a l'article 39:

"El veguerio de Tarragona, y el de Montblanch un Corregimiento con dos Tenientes, el uno con el Corregidor en Tarragona, y el otro en Montblanch."

Els corregiments es van extingir amb la implantació de la província com a nova circumscripció estatal uniforme a tot el territori espanyol, l'any 1833.

LES DIVISIONS TERRITORIALS CONTEMPORÀNIES.

INTENTS PREPROVINCIALS. LES DIVISIONS NAPOLEÒNIQUES.

Carles III[12] va voler substituir els corregiments de Felip V, en un intent de quadricular les terres hispàniques, sota un únic criteri geomètric i amb la voluntat d'esborrar els fets diferencials. En el regnat de Carles IV[13] es volia dividir el territori en intendències, les quals equivalien als antics regnes, aquestes intendències no assoliren una realitat efectiva, ja que amb la invasió napoleònica es passà a un uniformisme francès, dividint Espanya en 38 prefectures, totes amb nom de rius o muntanyes com s'havia fet a França. Catalunya fou dividida en quatre corregiments per decret del mariscal Augereau el 1810 i el 1812 aquesta divisió fou modificada quan Napoleó decretà l'annexió de Catalunya a França. Els quatre departaments foren el del Ter, amb la capital a Girona; el de Montserrat, amb la capital a Barcelona; el de Boques de l'Ebre, amb la capital a Lleida; i el del Segre, amb la capital a Puigcerdà.

Mentrestant a Cadis, les Corts elaboraven una divisió provincial, que no havia de regir, però orientaria les futures.

Les Corts de Cadis, que elaboraven aquesta divisió provincial, trobaren l'oposició dels representants de Catalunya. D'entrada Catalunya va tenir una sola Diputació, així doncs, malgrat el concepte divisionari la realitat de la unitat catalana fou mantinguda.

---

[12] Carles III, 1757-1788.

[13] Carles IV, 1788-1808.

Però aquesta disposició provisional no durà gaire, entre el 1813 i 1814, i després de la proposta de divisió de 44 províncies que Felip Bauzà[14] feu a les Corts de Cadis, proposta que finalment es reduí a 39, Catalunya fou partida en tres províncies que tenien per capital Barcelona, Tarragona i la Seu d'Urgell. Aquestes demarcacions no passaren del paper, puix que la dominació francesa privà de dur-la a la pràctica. Amb l'absolutisme de Ferran VII[15] s'enterrà el projecte, i els corregiments que no havien perdut la seva vigència continuaven essent les demarcacions administrativo-polítiques del país.

Aleshores començà el trienni liberal (1820-1823) i és va treballar de nou la divisió de Catalunya en províncies. Involucrada la divisió territorial amb el règim constitucional, ràpidament s'emprengué l'estudi per anar a una realització definitiva.

El govern de Madrid encomanà al mateix comissionat de l'any 1813 -Felip Bauzà-, (ajudat ara per José Agustín de Larramendi) un nou projecte provincialista. Mentrestant, però, s'aplicà la divisió provisional de l'any 1813, que no havia entrat en vigor. Amb aquesta base es constituí a Barcelona la Diputació de la "província" de Catalunya.

ELS ASSAIGS DE PROVINCIALITZACIÓ A CATALUNYA.

La Diputació de Catalunya es preocupà seriosament de la divisió perquè topava amb la dificultat d'atendre les múltiples qüestions que li plantejaven els pobles de tot Catalunya, en nombre d'un miler llarg, a causa de la manca de comunicacions i del fet que les sessions eren limitades. Sobre els treballs de Bauzà i Larramendi la *Comisión de división del territorio Español*, el 10 de juny de l'any 1821, va presentar a les Corts el seu informe amb el consegüent projecte, pel qual Espanya era dividida en 51 províncies. Catalunya quedava dividida en quatre; tres de les quals es designaven amb el nom de les capitals proposades: Girona, Lleida i Tarragona, i la quarta, amb la capitalitat a Barcelona, rebia el nom de Catalunya.

---

[14] Bauzà i Cañas, Felip (1764 -1834). Cartògraf, capità de navili i polític.

[15] Ferran VII, 1808-1833 (amb interrupcions).

Per a Tarragona es justifica la capitalitat de forma explícita: "Capital Tarragona que ha parecido preferible a Reus, por la proximidad de su puerto, por ser la residencia de la autoridad superior eclesiástica, por haber sido cabeza de corregimiento, y también en recompensa e indemización de lo mucho que ha padecido en la guerra de la Independencia".

En general, les quatre "províncies" projectades tenien, amb no gaires diferències, la disposició i límits de les que han subsistit fins ara.

Tarragona, comparada amb la "província" d'ara, presentava les diferències de no incloure Santa Coloma de Queralt, que quedava entre les terres barcelonines, i la peculiaritat ara impensable d'allargar-se amb la inclusió del Penedès fins al Garraf i Gelida.

Després de la discussió parlamentària, la nova divisió era aprovada el 14 de gener del 1822, però amb caràcter provisional; en aquesta divisió el país quedava dividit en 52 províncies (en lloc de les 51 proposades per la *Comisión*). De fet però, la divisió territorial no és portà a la pràctica, encara que va entrar en vigor, i va ser vigent durant més d'un any, ja que fou anul·lada en imposar-se el nou absolutisme de Ferran VII, l'any 1823 es tornà als corregiments.

LA DIVISIÓ PROVINCIAL AL LLARG D'UNA CENTÚRIA.

Amb el decantament de la reina regent Maria Cristina[16] cap els elements de tendència liberal, la divisió territorial en províncies era una disposició obligada.

Efectivament, el 30 de novembre del 1833, amb la signatura responsable del ministre Francisco Javier de Burgos, es publicava el decret pel qual Espanya es dividia en 49 províncies (50 províncies des de 1927). Els antecedents de 1822 van ser fonamentals per Javier de Burgos, ja que hagués estat impossible d'una altra manera aconseguir en un mes redactar i presentar davant la reina l'avantprojecte. Catalunya restà redividida en les quatre, els límits i la disposició de les quals s'han mantingut fins ara. Per al restabliment de les províncies s'havien tingut en compte els límits de les antigues regions hispàniques, seccionades, però en demarcacions, amb vista al governament des de Madrid. Amb tot, la divisió de Burgos era menys centralitzadora que la d'anys enrera, puix que deixava una certa llibertat d'acció a les Diputacions provincials i a la funció dels governadors; no es tractava, doncs, que la província fos un simple

[16] Maria Cristrina, 1833-1840

organisme governamental, sinó que també fos un interpretador i un servidor de necessitats territorials.

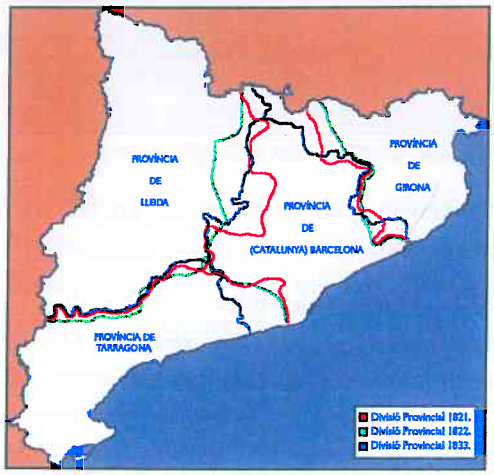

En la divisió de 1833, a diferència de la proposta de l'any 1822, la província de Tarragona redueix la seva extensió, en especial per la pèrdua de Vilanova, Vilafranca i Sitges, a favor de Barcelona.

De tota manera, amb la divisió provincial de 1833, per la qual cada província s'havia d'entendre directament amb Madrid, la unitat natural i històrica de Catalunya era trencada. D'ací que en l'esperit del poble, a través dels anys d'aplicació d'aquesta estructura político-administrativa s'anés creant el concepte que les províncies constituïen per al país un veritable esquarterament. Aquesta idea, que anava fent camí, havia de tenir conseqüències polítiques.

La nova divisió territorial reduïa notablement el nombre de demarcacions. Les quinze vegueries i vuit sotsvegueries del temps de Josep Aparici, o els dotze corregiments de Felip V, augmentats a tretze en el regnat de Ferran VII, són reduïts a quatre províncies.

La facilitat de comunicacions que s'iniciava podia fer creure en la conveniència d'una reducció demarcacional, bo i pensant que les necessitats de les contrades ja podien ésser millor i més ràpidament ateses; aquest era, però, un criteri simplista, puix que no es tenia en compte que la mateixa facilitat de relacions promouria noves activitats i complicaria els problemes de govern i d'administració. La realitat s'imposà, i les províncies foren divididas en partits, encara que amb finalitats judicials, si bé a la llarga s'hi anaren establint serveis administratius i àdhuc de policia en els caps corresponents.

Immediatament, Catalunya fou dividida en 32 partits judicials, que més endavant augmentaren fins a 35. De fet, aquestes subdivisions, tant per llur extensió com per certes coincidències, s'acostaven al concepte popular de les comarques. En la majoria de casos el cap de partit era el centre comarcal; la realitat territorial i humana semblava imposar-se. Malauradament, però, la inconnexió provincial dificultava sovint la interrelació de les comarques i, en alguns casos, àdhuc les mig partia, com en el cas de la Cerdanya o de la Segarra.

El sistema provincial tenia i té el greu defecte d'ésser purament una concepció político-administrativa al servei de l'Estat, que no responia a les necessitats reals del país. Les províncies eren una creació artificiosa inspirada en el departamentalisme francès.

El llibre de la Conselleria d'Economia analitza en els següents termes l'evolució de la instauració del sistema provincial: Al cap d'un segle, si bé la divisió administrativa pot haver fet de les capitals una cruïlla de comunicacions i ha atret amb la seva estructura burocràtico-administrativa molts interessos bo i fent-ne uns centres econòmics i culturals, no per això s'ha pogut despullar la província del seu caràcter artificiós; ans al contrari, puix que s'ha anat accentuant a mesura que els municipis assolien una major importància política. D'ací que repetidament arreu d'Espanya s'hagi fet objecte de crítiques el sistema provincial.

Dins d'aquesta centúria de vigència de les províncies podem destacar els següents moments històrics en els que la comarca com a divisió administrativa va aparèixer com a alternativa a la província amb molta freqüència als esborranys i els projectes d'autonomia per a Catalunya en els segles XIX i XX.

Bases per a la Constitució federal de la nació espanyola i per a la de l'Estat de Catalunya del 1868

Aquest text, redactat per Valentí Almirall, conté les bases per a la reconstrucció de l'organització territorial d'Espanya a partir dels grans estats històrics, alhora que rebutja la divisió en províncies vigent com a divisió fictícia.

El projecte de Constitució federal del 1873

Aquest projecte té un valor paradigmàtic per a les tendències autonomistes i nacionalistes posteriors. La qüestió de l'organització territorial de l'Estat apareix clarament plantejada i en el preàmbul s'assenyala una solució:

...Para obviar todas estas dificultades y conciliar todos estos extremos, señalamos como nuevos Estados de la República los antiguos 'Reinos de la Monarquía y dejamos que los Estados por sí conserven, si quieren, las provincias, o regulen a su arbitrio la más conveniente y sabia división territorial. De esta suerte llegamos a un arreglo prudentísimo en la cuestión que se halla quizá más erizada de dificultades y peligros. "

D'acord amb l'exposició de motius i ja en l'articulat del projecte, l'article primer diu: "Los Estados [es refereix als Estats que formen part de la nació espanyola] podrán conservar las actuales provincias o modificarlas, según sus necesidades territoriales."

L'article 100 hi afegeix: "Los Estados regularán a su arbitrio, y bajo sus expensas, su organización territorial."

Des de la Llei municipal del 1877 i la provincial del 1882 fins als estatuts municipal (1924) i provincial (1925) de Calvo Sotelo[17], es va elaborar un seguit de projectes, cap dels quals no es va aprovar a les Corts, que van mantenir, com a denominador comú, l'acceptació d'una tendència descentralitzadora més o menys pronunciada respecte a l'organització territorial de l'Estat i del règim local, a la qual es van apuntar tant el partit conservador com el liberal.

El projecte de Constitució per a l'Estat català del 1883

Dins de la segona etapa, d'acceptació general pels partits polítics d'alguna mena de descentralització, hem de començar per fer esment del projecte de Constitució per a l'Estat català de1 1883, que defensava els principis federals. En aquest projecte els organismes amb poder originari són el municipi i l'estat regional (article 51). Una de les competències d'aquest consisteix en l'arranjament de les qüestions territorials (article 56.2). En aquest projecte, i per primer cop en la vida política catalana, la comarca surt de l'àmbit geogràfic, social i sentimental d'identificació amb una terra, i s'instal·la definitivament en el pensament dels polítics catalans com a alternativa pròpia a la divisió provincial.

L'article 104 diu: "Com a òrgan intermig *(sic)* de comunicació entre els municipis i l'estat regional i per als efectes previnguts en els articles 58 i 59 (a efectes electorals) i els administratius i judicials que les lleis prescriguin, hi haurà la comarca o circumscripció." L'article 105 continua: "La llei determinarà l'extensió i límits d'aquestes comarques, *procurant restablir les antigues catalanes,* i atenent per formar-les a les condicions geogràfiques, a la comunitat d'interessos i afinitats històriques dels municipis que hagin de constituir-les, i prèvia consulta d'aquests. "

El Memorial de Greuges del 1885

Aquest Memorial també fa referència a la comarca: "El caràcter analítico catalán está asimismo impreso en cada una de las instituciones de su derecho indígena. Su base es la libertad civil, su objeto el desarrollo relativo de las varias comarcas a que se aplica. " Més endavant diu: "Cada comarca, grande o pequeña, tiene su especial manera de expresar el pensamiento." Critica alhora la divisió en províncies: "Al empezar el

[17] Calvo Sotelo, José (1893-1936). Polític. Director general d'administració local (1923-25) i ministre de finances (1925-30).

período constitucional, se conservaba todavía la forma de las personalidades regionales, puesto que en lo administrativo y aun en mucho de lo político las regiones históricas formaban entidades distintas, y hoy están trituradas por una división en provincias, *arbitraria y sin fundamento alguno histórico ni de intereses."* La sentència crítica que conté el Memorial de Greuges respecte a la província s'ha mantingut fins ara.

Les Bases de Manresa del 1892

Passem ara al text històric més conegut de la consagració de la comarca com la divisió administrativa *natural* de Catalunya. Ens referim a les Bases de Manresa, la doctrina política de les quals ha nodrit els programes polítics del catalanisme finisecular decimonònic i del primer terç del segle XX.

En les Bases de Manresa, dins de l'apartat *Poder regional,* la base 5 diu: "La divisió territorial sobre la que es desenrotlla la gradació jeràrquica dels poders governatiu, administratiu i judicial tindrà per fonament la comarca natural i el municipi." La base 10 continua: "Es reconeixerà a la comarca natural la major latitud possible d'atribucions administratives per al govern dels seus interessos i per a la satisfacció de les seves necessitats. A cada comarca s'organitzarà un Consell, nomenat pels municipis de la mateixa, el qual exercirà les citades atribucions."

La constitució de la Mancomunitat de Catalunya del 1914

Des del punt de vista de l'organització territorial de Catalunya, va significar la practica superació de la divisió provincial de Catalunya aconseguida "per dalt". Així com la comarca vol la divisió del territori català en unitats inferiors substitutives de la província, la Mancomunitat va aconseguir la reconstitució administrativa de la multisecular unitat de Catalunya, tot i que la concessió de la Mancomunitat no va ser un punt d'arribada, sinó de partida, donat que el programa de la Lliga Regionalista no solament buscava la unitat territorial de Catalunya, sinó l'assumpció per Catalunya de l'exercici de poders polítics: "No hem fet la Mancomunitat per tenir una Diputació més gran ni per a donar a l'ànima catalana un petit cos d'administració subordinada, secundària: una província."

Dins d'aquests poders polítics s'inclou la potestat autoorganitzativa del territori català. Així es va pronunciar l' Assemblea de Parlamentaris reunida l'any 1917.

Durant l'existència de la Mancomunitat de Catalunya, l'Assemblea del 1919 va aprovar un projecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya. El projecte va ser sotmès a

referèndum dels pobles de Catalunya i aprovat pel 98%. L'article 6.B configurava com a potestat pròpia i exclusiva de la Regió catalana la "d'establir el regim dels municipis i províncies, amb la facultat de modificar el nombre i la delimitació d'aquestes".

Aquest Estatut no va ser aprovat, ni realment podia ser-ho dins dels principis centralistes de la Constitució de l 1876. Ni el subterfugi d'amagar la *paraula comarca* i fer aparèixer el mot *província* hauria estat suficient. La mateixa fórmula de la Mancomunitat portava, en la seva dinàmica de transferències de serveis amb el consegüent buidatge de les diputacions catalanes, a un enfrontament amb el Govern central. En un marc constitucional centralitzador les fórmules descentralitzadores tenien una curta volada. Podem afirmar que amb la Mancomunitat de Prat de la Riba[18] té lloc la primera plasmació administrativa de l'organització d'alguns serveis sobre la base comarcal.

El projecte de Francesc Macià[19] del 1928

La tornada a fórmules federalistes, amb un trencament de la legalitat constitucional del 1876, és representada pel projecte de Constitució provisional de la Primera República Catalana, signat a l'Havana l'any 1928. Les delegacions del separatisme català eren presidides per Francesc Macià. La represa de la posició federalista esta acompanyada de l 'aprofundiment en els aspectes organitzatius de la comarca. En el títol III, "Del territori català" , les divisions provincials actuals del territori de la república catalana queden abolides; en el seu lloc es restableixen les divisions *naturals* d'aplegament de municipis autònoms en comarques històriques de govern també autònom.[20]

---

[18] Prat de la Riba i Sarrà, Enric (1870-1917). Polític. President de la Mancomunitat de Catalunya, elegit el 6 d'abril de 1914 i reelegit el 14 de maig de 1917.

[19] Macià i Llussà, Francesc (1859-1933). Polític. President del govern de La Generalitat de Catalunya després de la proclamació de l'Estat Català (14 d'abril de 1931), reelegit en el càrrec el novembre de 1932.

[20] Les comarques de Catalunya en aquest projecte són les següents, segons l'article 7 : "Les actuals divisions provincials del territori de la República catalana queden abolides; i en el seu lloc es restableixen les divisions naturals d'aplegament de municipis autònoms en comarques històriques de govern també autònom, que són les següents: Vall d' Aran, Ribagorça, Pallars, Conca de Tremp, Urgellet, Cerdanya, Vall de Ribes, Camprodon, Ripollès, la Muntanya, la Garrotxa, Empordà, la Selva, la Maresme, Pla de Barcelona, Llobregat, Penedès, Camp de Tarragona, Tortosa, Ribera del Segre, Ribera del Sió, la Segarra, Pla d'Urgell, la Noguera o Vall d'Àger, Conca de Meià, Pla de Lleida, les Garrigues, Priorat, Gandesa, Ribera de l'Ebre, Berguedà, Cardoner, Lluçanès, Moianès, Pla de Bages, Igualada, Conca de Barberà, Vallès, Plana de Vic i el Gironès."

El títol XII, "Dels consells comarcals", tracta de l'organització i les competències de les comarques. L'article 91 diu textualment:

> "Els Consells Comarcals estudiaran els assumptes i problemes propis de la comarca, tindran facultats d'iniciativa per a establir acords entre comarques veïnes en relació a interessos comuns de les mateixes, podran proposar resolucions als municipis i al Parlament sobre coses o necessitats de les comarques, organitzaran tot el que creguin convenient per al progrés de la producció i de la vida en cada comarca, propugnaran el desenvolupament d'estudis o treballs, així com tot el relatiu a la cultura, art, etcètera, de la comarca, i actuaran com a entitats consultives i d'arbitrament en plets entre

En una paraula: el Consell Comarcal vindrà a enfortir la coneixença, les relacions i la identificació dels municipis de cada comarca i vindrà a ésser el nexe patriòtic de més plena eficàcia. "

La resta d'articles ordena que la capitalitat de la comarca serà la seu del consell comarcal, que aquest gaudirà d'autonomia, que serà regulat per una llei orgànica i que farà els pressupostos adaptant els ingressos al sistema tributari de l'Estat. Les funcions educatives de les comarques i el procediment de resolució de conflictes de competències entre un municipi i el Consell Comarcal són altres aspectes que preveu aquest projecte. Les comarques seran presents al Parlament, representades cada una per dos diputats (article 61). L'arrelament a la comarca constitueix un requisit per ser diputat: "Ésser català de naixement, fill de la comarca respectiva o naturalitzat a Catalunya i amb deu anys de residència a la mateixa comarca." (article 67). Els consells comarcals "podran finançar o comanditar, en proporció que els ho permetin els recursos de què disposin, l'organització de societats o empreses de serveis públics, cooperatives, etc." (article 177).

> Amb l'autonomia dels municipis, atorgada per l'Estatut del 1924, el contingut provincial era buidat de tal manera que en una Assemblea de Diputacions provincials, davant del perill que aquests organismes fossin suprimits per inútils, es presentà una conclusió que textualment deia: "Que se declare que las provincias son organismos naturales". Les diputacions tractaven de defensar-se, bo i fent passar les províncies pel que no eren. A Catalunya, però, on el sentit terral era més fort i el poble començà a actuar més aviat en la política, i on el concepte de les unitats territorials era més viu, aviat hom oposà el concepte de demarcacions naturals, les comarques, a l'artifici de les províncies.

Finalment, la promulgació de l'Estatut (1932) facultava que Catalunya es pogués donar la divisió comarcal anhelada pel poble i pels partits polítics. El dia últim de l'any 1933, els governadors civils, caps de província delegats a l'Estat, deixaven d'actuar a Catalunya.

LA GÈNESI DE LA DIVISIÓ TERRITORIAL[21]

La necessitat d'una divisió territorial basada en les comarques s'imposa als homes de govern tan aviat el règim republicà fou consolidat i la planificació del govern autonòmic de Catalunya anava fent via. Calia preparar el projecte d'una estructuració del país que respongués a les realitats de la terra, a fi que un cop aprovat l'estatut autonòmic de Catalunya pogués donar-se l'estructuració demarcacional més apropiada a les seves necessitats i conveniències. Així sorgí la idea de crear una Ponència que preparés el projecte.

PONÈNCIA D'ESTUDI DE LA DIVISIÓ TERRITORIAL DE CATALUNYA[22].

La ponència per a l'estudi de la Divisió Territorial fou creada per iniciativa del conseller de Cultura, Ventura Gassol, i queda integrada el 16 d'octubre de 1931 per Antoni Bergós, Pere Blasi, Miquel Santaló, Felip Solé i Pau Vila, Antoni Esteve (incorporat el mes de desembre, acord Generalitat 9 de novembre), en representació de la demarcació de Tarragona hi eren Josep Iglésies[23], Manuel Galés[24] i Antoni Rovira i Virgili[25] (incorporat el mes de desembre, acord de la Generalitat 9 de novembre).

Segons exposa Josep Iglésies l'ampliació de la Ponència, amb els senyors Antoni Rovira i Virgili i Antoni Esteve, respon en el primer cas a la petició de l'interessat davant la mateixa Presidència de la Generalitat, independentment dels seus coneixements administratius i històrics. Antoni Esteve, farmacèutic de Manresa i

---

[21] Text publicat a *La Divisió Territorial de Catalunya,* pàg. 49-64.

[22] Anomenada així a petició dels propis ponents.

[23] Nascut a Reus, tenia 29 anys, Tècnic en teixiduria, practicava la Geografia i l'excursionisme. Membre d'Acció Catalana, i molt vinculat al Centre de Lectura de Reus.

[24] Mestre i Professor de Geografia i Història a l'Escola Normal de Mestres de Tarragona. Diputat en la Diputació Provisional de la Generalitat de 1931, diputat al Parlament de Catalunya. Dirigent d'Esquerra Republicana.

[25] En el moment de ser anomenat tenia 49 anys i una plena dedicació a la política, al periodisme i a la història. Nascut a Tarragona, després de fusionar el partit fundat per ell, Acció Republicana de Catalunya amb Acció Catalana, per formar el Partit Catalanista Republicà que s'estavellà davant Esquerra Republicana de Catalunya, partit en el que finalment va entrar.

fundador dels laboratoris Esteve és probable que fos incorporat a la Ponència a iniciativa de Pau Vila, amb qui compartia moltes aficions i ideari polític.

Per altra banda, Ferran Valls i Taberner, membre de la Lliga Regionalista, va fer efectiva la seva dimissió a formar part de la Ponència poc després del seu nomenament. La ponència era adscrita a la Conselleria de Cultura, però més tard passà a la de Governació. Es subdividí en quatre sotsponències: una per a cada província, integrada pels ponents que hi residien; la presidència fou assumida pel conseller, i la vicepresidència i la secretaria anaren a càrrec, respectivament, de Pau Vila i Josep Iglésies (escollits en la reunió del dia 26 d'octubre).

Pràcticament un any més tard, i després de diferents estudis, enquestes[26] i viatges a poblacions per conèixer raonadament els seus criteris, fou aprovat un primer projecte anomenat de demarcacions on és proposaven vint-i-vuit demarcacions, els membres de la ponència no en quedaren satisfets, per això immediatament sorgí de la mateixa ponència un segon projecte amb una doble organització territorial amb unes comarques com a entitats primàries i uns aplegaments comarcals (supercomarques) com a organismes de segon grau en l'organització del Govern de Catalunya.

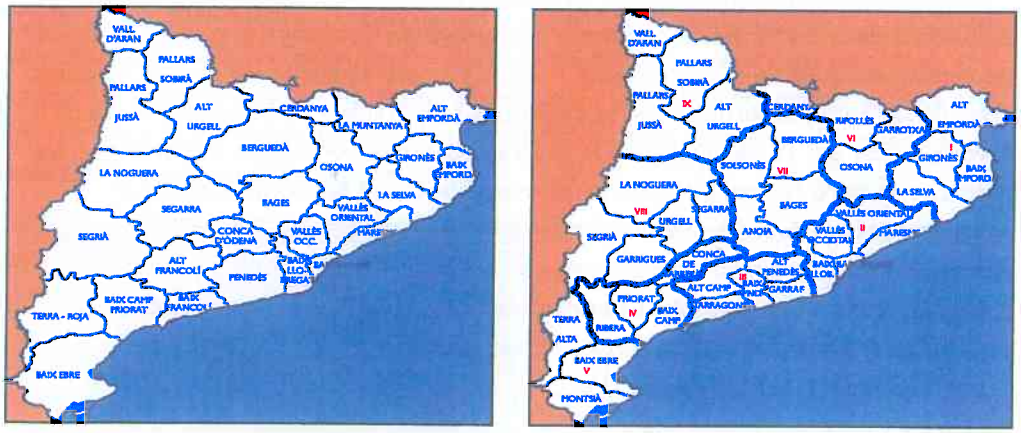

Un primer projecte en demarcacions i un segon en regions (posteriorment vegueries) i comarques.

[26] La representació cartogràfica dels mercats de Catalunya i llur rodalia fou el principal suport utilitzat com a base de treball de la ponència, altres intents localitzadors en una enquesta als municipis donaren uns resultats més aviat desorientadors.

El dia 12 d'octubre en sessió presidida pel conseller de Governació, Josep Tarradellas[27], era aprovat el nou projecte pel qual el territori de la Generalitat quedava dividit en trenta-vuit comarques, aplegades en nou agrupaments que foren anomenats "vegueries", denominació catalanesca que havia perdurat en el llenguatge corrent prop de sis segles[28]. Els nou agrupaments eren: Barcelona, Girona, Tarragona, Reus, Tortosa, Vic, Manresa, Lleida i Tremp. Les comarques integrades dins de l'àmbit d'aquestes Jornades, estaven integrades dins la regió III i IV, la regió tercera, comprenia les comarques del Garraf, l'Alt el Penedès, el Baix Penedès, l'Alt Camp i el Tarragonès, la capitalitat de la qual era Tarragona, i la regió quarta, que comprenia les comarques de la Conca de Barberà, la Ribera, el Priorat i el Baix Camp, la capitalitat de la qual era Reus.

LA IMPLANTACIÓ DE LA DIVISIÓ TERRITORIAL DE CATALUNYA[29].

Vers el mes de setembre del 1934, a petició del conseller de Governació i a iniciativa del govern de la Generalitat, fou redactat un "Projecte de llei" a base del projecte de vegueries de la Ponència per tal d'ésser presentat al Parlament català.

La interrupció de la vida política catalana des del 6 d'octubre d'aquell any paralitzà el tràmit pel qual s'endegava la Divisió Territorial projectada. Restablert el govern autonòmic de la Generalitat i reobert el Parlament de Catalunya, a conseqüència de les eleccions del 16 de febrer de l'any 1936, el Consell es preocupa de nou de donar estat parlamentari al susdit projecte. El propòsit no arriba a realitzar-se a causa de la revolta militar del 19 de juliol, amb la guerra i els canvis socials que n'esdevingueren. En iniciar-se però l'actual període de renovació política i econòmica, els nous organismes eixits de les necessitats imperioses del moment sentiren la conveniència de rompre definitivament les velles estructures provincials, que encara subsistien, i d'establir una estructuració del país en consonància amb les realitats socials i econòmiques de la terra i les necessitats revolucionàries i bèl·liques de l'hora.

---

[27] Tarradellas i Joan, Josep (1899-1988). Polític. President de la Generalitat a l'exili des del 1954. Nomenat president de la Generalitat provisional per designi reial, des del 1977 al 1980.

[28] "La reducció d'aquests territoris en superfície, permet l'acostament de certs organismes polítco-administratius a les terres més allunyades de les capitals de província, sobretot vers el sud i vers el centre i nord de Catalunya. L'establiment de capitalitats supercomarcals en el cor d'aquestes terres perifèriques vivificarà comarques que avui es despoblen per no haver estat ni valorades ni ateses, a causa de la llunyania, llurs necessitats comarcals. Aquesta és la missió que pertocarà a Tortosa, Manresa, Vic i Seu-Tremp."

[29] Text publicat a *La Divisió Territorial de Catalunya,* pàg. 64-87.

L'ADOPCIÓ DEL SEGON PROJECTE DE LA PONÈNCIA.

El Consell d'Economia, creat l'11 d'agost del 1936 per tal d'estructurar les possibilitats productores, consumidores i exportadores del país, de cara a les necessitats de la lluita i a l'èxit d'una transformació social, fou l'organisme que sentí d'una manera més urgent la necessitat d'estructurar degudament el territori de la Generalitat en l'aspecte comarcal. El dia 18 d'agost es va prendre l'acord que una ponència formada per Joan P. Fàbregas, Joan Fronjosa i Joaquim Pou estudiés un projecte de demarcacions comarcals per tal de crear-hi delegacions de Consell que poguessin recollir, estudiar i trametre resumides les necessitats de cada comarca. Aquell volum publicat feia tres anys llargs per la ponència per a la Divisió Territorial facilita la tasca, puix que dos dies després fou aprovada la proposta d'una divisió que no era altra que el projecte en vegueries i comarques, en el qual s'introduí la variació de fer anar la Garrotxa amb Girona en lloc de fer-la anar amb Vic, i la de desfer la dualitat Tremp-la Seu, deixant Tremp com a capital de la supercomarca corresponent. Aquestes dues solucions modificadores havien ja estat previstes per la ponència, com és dit en el seu llibre. Altrament, el Consell d'Economia, en la sessió del 20 d'agost, en aprovar la nova divisió, cregué convenient de substituir la denominació de vegueries donada a les supercomarques per la de "regions". I el govern de la Generalitat, a proposta del conseller d'Economia, per decret del 27 del susdit mes, implantava la divisió de Catalunya en regions i comarques que havia proposat el susdit Consell. El que no s'havia pogut fer dins la normalitat política era portat ara a la pràctica pel nou ordre revolucionari, més expeditiu davant de les realitats imperioses del moment.

Mapa editat per la Generalitat de Catalunya.

El mes de novembre de 1936, en plena revolució i enmig d'una munió de cartells reivindicatius, sorgí el mapa de la divisió territorial, se'n posaren a la venda 12.000. La rebuda fou tan positiva que s'esgotaren ràpidament, imprimint-se una segona edició de 8.000 exemplars més. Aquest mapa tenia com objecte difondre la divisió comarcal implantada, per tots els racons del nostre país.

LA NOVA DIVISIÓ TERRITORIAL DE CATALUNYA.

Tanmateix, com que no s'havia fet pública la distribució de municipis per comarques, el president de la Generalitat de Catalunya, a proposta del conseller d'Economia, decretava, amb data del 23 de desembre de l 1936, tot confirmant el decret anterior, la Divisió Territorial en regions i comarques, junt amb els municipis de cada una d'elles.

Aquesta ratificació ampliatòria, que d'una banda afermava la nova estructura territorial del país i la completava amb la distribució demarcacional nominativa de tots els ajuntaments, fixava per sempre més la nova Divisió Territorial de Catalunya.

L'ORGANITZACIÓ DEL TERRITORI A LA DICTADURA.

Després de la victòria de les tropes del general Franco fou suprimida tota l'obra de la Generalitat i, en conseqüència, la divisió territorial. La Llei de 5 d'abril de 1938 va restablir l'anivellament provincial.

En plena dictadura en els rengles de l'exili i de la resistència interior es generalitzà la creença que la caiguda de la dictadura era imminent. En aquesta situació, Josep Irla i Bosch[30] - que després de la mort de Lluís Companys havia assumit provisionalment la presidència de la Generalitat decidí crear a França un organisme que exercís, "fins al moment en què es constitueixi el Govern Provisional de la Generalitat, les funcions d'assessorament i de preparació del nou període republicà i autonòmic que ben aviat s'ha d'obrir...". Aquest organisme, que fou anomenat Consell Assessor de la Presidència de la Generalitat, es constituí, després d'uns mesos de gestions i consultes, el dia 30 de gener de 1945.

La presidència del Consell Assessor fou confiada al polític, escriptor i historiador Antoni Rovira i Virgili. Pel que fa al seu funcionament, el Consell fou organitzat en ponències. La de Qüestions Polítiques del Consell Assessor quedà integrada per Josep Benet, Miquel Guinart, Pere Lloret i Humbert Torres, aquest darrer fou President de la Ponència. Entre els temes sobre els que hauria de tractar aquesta ponència hi havia el de la divisió territorial de Catalunya.

Mesos abans de la constitució del Consell, pel setembre de 1944, Antoni Rovira i Virgili ja havia fet arribar a Humbert Torres un projecte de divisió territorial. La proposta consistia a mantenir la divisió en comarques i vegueries vigent durant la guerra i adaptar-hi les Comissaries de la Generalitat i les Audiències de Justícia, dos

---

[30] Irla i Bosch, Josep (1874-1958). Polític. El 1938 fou elegit president del Parlament de Catalunya. S'exilià a França el 1939 i assumí la presidència de la Generalitat del 1940 fins al 1954.

dels serveis que havien conservat una estructura provincial fins al final de la conflagració. Així, Rovira proposava que les trenta-vuit comarques i les nou vegueries, sense desaparèixer com a àmbits per a la prestació d'altres serveis, fossin agrupades en sis comissaries.

En un principi sembla que els ponents eren contraris al fet que el tema de la divisió territorial s'abordés durant el període de la provisionalitat que s'obriria quan l'autogovern català fos restablert. Més aviat es mostraven partidaris de mantenir l'estructura provincial fins que el Parlament reinstaurat pogués decidir sobre la qüestió. Finalment, però, la majoria dels membres de la ponència foren convençuts per Rovira i Virgili, el qual argumentava que el manteniment de les províncies representava un pas endarrere respecte a la situació que ja s'havia aconseguit durant la guerra. I així, el mes de setembre de 1945, la Ponència de Qüestions Polítiques del Consell Assessor emeté un dictamen en què s'aprovava el projecte de divisió territorial d'Antoni Rovira i Virgili, amb alguna modificació i s'aconsellava que fos dut a la pràctica així que la Generalitat retornés a Catalunya.

El projecte contemplava finalment cinc comissaries la del Ter, la del Segre, la del Llobregat, la de Barcelona i la de l'Ebre (que agrupava les vegueries de Tarragona, Reus i Tortosa). Antoni Rovira i Virgili sempre va aclarir que aquestes comissaries no pressuposaven la desaparició de les vegueries, que havien de servir de marc per a determinats serveis.

Però el retorn esperat no s'arribà a produir. El Govern Provisional de la Generalitat es dissolgué l'any 1948 sense haver pogut entrar a Catalunya i els dictàmens del Consell Assessor destinats a orientar la seva tasca restaren arraconats i finalment s'oblidaren. Passada l'oportunitat, s'haurien d'escolar molts anys abans que la resistència catalana pogués tornar a pensar en projectes de divisió territorial per a l'aplicació immediata.

La legislació del nou estat fou ben clara: ja la Llei de règim local deia que "El Estado español se halla integrado por las Entidades naturales que constituyen los municipios, agrupados territorialmente en provincias". Més endavant, però, la Llei de bases de 1945 reconegué la possibilitat de règims supramunicipals distints a la província, en alguns casos l'establiment de règims especials per a municipis rurals i l'existència d'ens inframunicipals o submunicipals. A més, restablí la possibilitat de Règims municipals de carta que ja figurava a l'estatut municipal del 1924. La carta no era un dret el reconeixement del qual podia ésser exigit, sinó que podia ésser atorgada pel poder central quan ho considerés necessari. Madrid, primer, i després Barcelona, el 23 de maig de 1960, obtingueren un Règim especial de carta.

És interessant d'observar, però, com ja els primers anys de la dècada dels quaranta va començar el treball de recuperació, de divulgació i d'aprofundiment de l'estudi de la divisió comarcal de la Ponència i de l'anàlisi dels seus mètodes, per part de geògrafs i d'altres estudiosos. A poc a poc, malgrat les dificultats, la divisió anà essent coneguda, acceptada i assumida per tots els estudis interessants que s'anaven fent. En aquest aspecte, la labor duta a terme per Josep Iglésies, l'antic secretari de la Ponència, fou considerable. Es pot afirmar que la legalitat històrica de la divisió de la Ponència, que a vegades es retreu per justificar actituds molt concretes, prové d'aquell esforç tenaç i d'aquella acceptació generalitzada obtinguda per l'actuació constant i reflexiva de molts. Segons remarca molt encertadament Ribas i Piera[31] (conferència a la Societat Catalana d'Ordenació del Territori, març 1981), "tots els que hem fet els nostres assaigs, en un moment donat hem descobert que estem treballant mercès a la gent del 32-36. Sense la seva pauta això seria un guirigall, tots hauríem anat l'un per aquí i l'altre per allà i no hi hauria una base comuna entenedora".

Malgrat tot, cal remarcar que ja al mateix moment de la presentació de la divisió, van aparèixer descontentaments nombrosos. Moltes vegades, les protestes procedien de localismes exagerats o de desitjós de protagonisme, tant per part d'institucions com de persones individuals. Però moltes altres vegades es tractava de veus provinents de diferents llocs de Catalunya que no havien estat definits com a comarca. Eren sectors que no havien estat delimitats com a comarques per la seva exigüitat demogràfica o territorial, per la seva proximitat a mercats més importants, per la feblesa de la seva xarxa de comunicacions, etc.

Alguns d'aquests contenciosos, apareguts al mateix moment de la proposta, feien comprendre la necessitat d'una revisió de la divisió territorial del 1936 i l'establiment de nous principis fonamentals basats en criteris diferents. Entre d'altres, aparegueren contenciosos a Banyoles, a Camprodon, a Cardona, al Lluçanès, al Moianès, a Mollerussa, a Santa Coloma de Queralt, a la Tordera, al Baix Montseny, etc.

Sis dècades després de la presentació de la divisió territorial de la Ponència continuen vives moltes de les peticions antigues - tal com és va veure en els expedients presentats a la Comissió de Delimitació Territorial de 1987- .

Mentrestant, a Catalunya continuà el debat sobre la divisió territorial, convençuts la majoria d'autors que la nova organització hauria d'ésser conseqüència de les exigències tècniques noves. A part la disquisició teòrica més pura, són molts els autors que hi han participat.

---

[31] Ribas i Piera, Manuel (1925). Arquitecte i urbanista.

Durant tots els anys s'anaren produint disposicions legals que incidiren en l'organització del territori de Catalunya i, com a conseqüència, en el sentit de la seva divisió per exemple, la Llei del sòl de 1945, l'anomenat Pla comarcal de Barcelona, de 1953, que fou el primer pla metropolità de l'Estat espanyol; el Pla d'ordenament de la província de Barcelona, de l'any 1947; el Pla provincial de Barcelona, de 1959; la Llei especial del municipi de Barcelona (amb el seu text articulat, del mes de maig de 1960); la Llei orgànica de l'Estat, de 1967; el Pla director de l'Area Metropolitana de Barcelona, de 1968, i la creació de l'Entitat Metropolitana de Barcelona, el mes d'agost de 1974. Tots aquests antecedents s'han de tenir en compte per comprendre l'evolució del pensament actual sobre el territori i el perquè de les mancances de la legislació comarcal més recent.

LA REPRESA DEL DEBAT DEMOCRÀTIC.

ELS ESTUDIS D'ORGANITZACIÓ TERRITORIAL EN L'ÀMBIT DEL CONGRÉS DE CULTURA CATALANA.

L'any 1976 un factor nou contribuïa a divulgar encara més el tema i a envigorir la reivindicació d'una divisió territorial alternativa: el Premi de les Lletres Catalanes d'aquell any era concedit al geògraf Pau Vila i Dinarès, com ja hem reiterat, la figura principal de la Ponència que elaborà la divisió territorial en comarques i vegueries de la Generalitat republicana. Pau Vila, professor jubilat, cedí íntegrament l'import del premi a una iniciativa que en aquells moments donava els primers fruits i que hauria de tenir una gran importància en el debat de la divisió territorial: el Congrés de Cultura Catalana.

El Col·legi d'Advocats de Barcelona, reprenent una iniciativa dels anys 1962-1964, forçadament discreta, decidí de promoure un congrés per a reflexionar sobre tots els aspectes de la cultura del país. Naixia així el Congrés de Cultura Catalana (1975-1977), que integrava vint-i-cinc àmbits d'actuació, cada un dels quals estudiaria un camp cultural específic. L'àmbit dedicat a l'estudi de l'Ordenació del Territori dels Països Catalans fou el VIII i inicià les seves tasques la primavera de l'any 1976. La celebració del Congrés representà una fita crucial en la divulgació dels estudis de l'estructura de l'espai català i en el debat sobre la divisió territorial del país. El moment històric era propici perquè hi confluïssin totes les inquietuds i totes les expectatives. I les resolucions finals de l'Àmbit VIII postularen que la recuperació de la democràcia i de l'autonomia havia de representar la dissolució de les estructures

provincials i la restauració provisional de la Divisió de 1936 com a passos previs per a la reordenació territorial (de barri, municipal, comarcal, supracomarcal)[32].

CAP A LA NOVA DIVISIÓ TERRITORIAL.

Després del restabliment provisional de la Generalitat l'any 1977 i de la Constitució espanyola de 1978 i de l'Estatut d' Autonomia, el debat es va reemprendre amb unes bases legals noves. La Constitució reproduí una situació d'indeterminació referent a l'estructura de l'Estat. Segons el text constitucional, Espanya no és exactament un Estat unitari; però hom rebutja al mateix temps que el federalisme de les regions a les quals reconeix i atorga autonomia sigui la raó d'ésser de l'Estat mateix. Aquesta indeterminació, de totes maneres, ha estat reduïda amb l'actuació posterior del Tribunal Constitucional i altres pràctiques d'òrgans de l'Estat que han tendit a una interpretació autonòmica certament restrictiva.

El mes de desembre de 1979 fou aprovat l'Estatut de Catalunya que en l'article 5è afirma que la Generalitat estructurarà la seva organització territorial en municipis i comarques. D'acord amb l'article 148 de la Constitució que atribueix a les regions la competència plena sobre l'organització territorial, instituint tant les comarques com altres ens territorials. "Pueden crearse demarcaciones supracomarcales y agrupaciones basadas en hechos urbanos y metropolitanos y otras de carácter funcional y fines específicos".

De totes maneres, tot i que el debat sobre l'organització territorial s'havia reemprès, fou com si s'obrís un cert compàs d'espera, parèntesi que no ajudà a resoldre la poca

---

[32] Hi ha tres volums de *Resolucions* i el quart volum amb el *Manifest i documents* del Congrés de Cultura Catalana publicats el 1978 per un conjunt d'editorials de Barcelona, Ciutat de Mallorca i València que per ordre alfabètic encapçalava Curial. Dins el vol.I (pàg. 379 a 410) són resumides prolixament les activitats de l'Àmbit VIII i són formulades les seves resolucions finals. Entre les recomanacions per a avançar cap al reequilibri dels Països Catalans cal reproduir ací la següent (pàg. 381): (<A nivell territorial, aquesta autonomia i aquesta democràcia han d'ésser reflectides en la dissolució de les estructures departamentals i provincials i en el replantejament de les unitats bàsiques, municipals i comunals, que consideri la incidència del fet metropolità. Cal institucionalitzar la comarca i, en tot cas, considerar una divisió supracomarcal com a esglaó intermedi: fins al nivell nació. Al Principat de Catalunya aquest pas ha de significar la reentrada en vigència de la Divisió Territorial de la Generalitat de 26 d'agost de 1936, com a pas previ a la reordenació que els problemes històrics (cas de l'Urgell, del Solsonès i de la ribera del Segre, de Banyoles o de Santa Coloma de Queralt) o presents (canvis en les comunicacions, en l'estructura econòmica o el mateix fet metropolità) facin necessària." I, encara (pàg. 391-392), hom parla de "l'enfortiment de supercomarques, regions o vegueries, fins a l'establiment d'un autèntic poder comarcal, o d'una autonomia municipal (d'uns nous municipis) o de barri, que acostin cada vegada més els centres de decisió al poble".

incisiva actuació de la Ponència unitària del Parlament creada al febrer de 1981 amb l'intent que redactés una Proposta de Llei sobre organització territorial.

Hi ha, però, una clara intenció d'establir una divisió territorial que reproduís l'esquema de 1932/36. Es deia, en suport d'aquesta intenció, que calia complir el que estipula l'Estatut, que obliga a establir el nivell comarcal. La realitat, però, és que enlloc no es defineix ni el concepte ni el contingut de "les comarques" ni es pressuposa quines han d'ésser les entitats que les havien de constituir.

Abans de l'aprovació de les Lleis del 1987, la Generalitat havia començat a emprar la divisió del 1936. Són exemples d'aquest ús la Llei d'alta muntanya (1983), el Mapa sanitari de Catalunya (1983), la Llei de política territorial, el Mapa topogràfic de Catalunya, el restabliment de les peculiaritats històriques de l'ordenament intern de la Vall d' Aran, etc. La Federació de Municipis de Catalunya, pel seu cantó, adoptà uns altres mapes municipal i comarcal nous.

UNA SENTÈNCIA DEVASTADORA.

La sentència del Tribunal Constitucional de 28 de juliol de 1981 declarant inconstitucional la Llei de Transferència urgent i plena de les diputacions catalanes a la Generalitat (Llei 6/1980, de 17 de desembre), tingué àmplies repercussions. A nivell jurídic la sentència fou comentada abundosament per la gran majoria de tractadistes espanyols: amb matisos diversos, la doctrina coincideix a interpretar que el Tribunal Constitucional, amb el seu pronunciament, assentà definitivament la província com a part integrant de l'organització territorial de l'Estat i com a l'entitat local, amb un nucli de competències essencials, indisponibles per al legislador ordinari, susceptible, no obstant això, de variació per l'aparició de les Comunitats Autònomes, respectant sempre els límits que el Tribunal Constitucional ha definit.

La Generalitat de Catalunya va intentar assumir en virtut d'aquella Llei declarada inconstitucional, les competències atorgades per l'ordenament jurídic a les Diputacions Provincials de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona. Les dites Diputacions transferirien, conseqüentment, a la Generalitat, els serveis corresponents d'acord amb el que establia aquella Llei.

L'article cinquè de la llei especificava que la Generalitat assumeix la totalitat de les competències de les Diputacions, fins i tot els seus ingressos, que passaran a integrar el pressupost de la Generalitat.

L'article novè defineix els Consells Territorials, que haurien de substituir les Diputacions com a corporacions públiques de naturalesa local integrades per representants de cadascuna de les comarques compreses a les províncies catalanes,

recollint la divisió territorial aprovada per Decret del Consell Executiu de la Generalitat de 27 d'agost de 1936.

Les competències que hom atribuïa als Consells Territorials en l'article desè eren merament de proposta, estudi i consulta.

El Parlament de Catalunya no es va plantejar el tema fins a les darreries del 1982, concretament el 23 de setembre, quan va aprovar una Resolució sobre orientació política general del Consell Executiu que en el seu punt setè tractava sobre organització comarcal de la Generalitat. Uns criteris bàsics sobre aquesta varen ser entregats als diputats catalans el gener de 1983, a fi que, prèviament als retocs que fossin aportats, es pogués presentar al Parlament un projecte de Llei. El cert és que el projecte no es va presentar, i per tant aquest document de criteris no va tenir vida pròpia en la cambra legislativa catalana.

L'IMPULS DE LA SEGONA LEGISLATURA.

L'evidència que hom tendia a la instauració de la divisió del 1936 fou més gran a partir de la segona legislatura. La Generalitat no va emprendre l'elaboració d'aquest mapa fins a conèixer el contingut de les bases estatals de règim local, en la mesura que aquesta legislació de l'Estat podia condicionar l'organització comarcal de Catalunya, com així ha estat en realitat. Fou quan es presentaren alguns documents al Parlament que volien desencallar la situació. Una Proposta de Llei sobre organització territorial i divisió administrativa de Catalunya per part del PSUC (final del 1985) o una Proposta de Llei de govern local de Catalunya per part d'AP (començament del 1986), en són uns exemples.

La Llei Reguladora de les Bases de Règim Local d'abril de 1985 determina uns requisits mínims que han de complir les comarques que, si s'escau, estableixin les comunitats autònomes. En relació amb la creació de comarques, l'apartat 2 d'aquest article disposa que la iniciativa per crear comarques ha de poder partir dels municipis (per tant, s'ha de reconèixer una iniciativa municipal en la matèria, que pot ser concurrent amb un dret d'iniciativa similar en favor d'altres entitats o institucions) i declara també que no es podrà crear una comarca si s'hi oposen les tres cinquenes parts dels municipis que s'hi han d'integrar, sempre que sumin més de la meitat de la població comarcal (per tant, els municipis, en la proporció assenyalada, tenen una espècie de dret de vet a la creació de comarques). També es disposa que si la comarca afecta més d'una província cal, a més, l'informe favorable de les diputacions afectades (en aquests casos, per tant, les diputacions també poden vetar la constitució de determinades comarques).

Aquest precepte, fet des de la perspectiva del recel dels municipis envers les futures comarques, podia impedir de fet l'establiment del mapa comarcal de Catalunya que elaborés la Generalitat. La disposició addicional quarta de la mateixa LRBRL pal·lia en gran mesura aquest problema i estableix que, en el cas de Catalunya, per raons de caràcter històric, si els municipis o les diputacions, sobre la base del dret de vet que els reconeix l'article 42.2 de la mateixa llei, impedeixen de forma parcial i minoritària l'organització comarcal acordada per la Generalitat, aquesta oposició podrà ser neutralitzada amb l'aprovació de la divisió comarcal projectada amb el vot favorable de la majoria absoluta del Parlament.

A diferència d'allò que havia succeït l'any 1931, la Generalitat actual no havia endegat, des del seu restabliment, cap procés d'estudi o debat, amb la finalitat d'elaborar una proposta de mapa comarcal ajustat a la Catalunya dels vuitanta. Entre 1985 i 1987 va funcionar una Ponència formada per tres diputats de cada grup parlamentari (CiU, PSC, PSUC, AP i ERC) sobre l'organització territorial de Catalunya, que va dur a terme nombroses consultes a entitats i persones representatives de la societat, la ciència i les institucions catalanes, però, sense que, els treballs d'aquesta ponència permetessin esbrinar un possible model comarcal consensuable.

Es produí la fragmentació del Projecte en quatre Propostes de Llei que foren les presentades al ple, acompanyades dels vots particulars. Les discussions i els tràmits legals, a partir de la darreria del 1986, les consultes al Consell Assessor Consultiu de la Generalitat, la presentació i discussió d'esmenes i les redaccions finals foren els passos necessaris per arribar a les sessions del Ple del Parlament.

El març i abril de 1987 s'aproven quatre lleis bàsiques per al desenvolupament de l'Administració Local. La Llei de règim provisional de les competències de les diputacions provincials, la Llei d'organització comarcal de Catalunya, la Llei per la qual s'estableixen i regulen les actuacions públiques especials a la conurbació de Barcelona i a les comarques compreses dins de la seva zona d'influència directa i, la Llei municipal i de règim local de Catalunya.

Segons aquestes Lleis, Catalunya s'organitzava en 38 comarques, que eren les que figuraven a la proposta de la Ponència del 1931. No es pot parlar, però, de la "reinstauració" de la divisió del 1936 perquè, a part dels diferents continguts i tractaments donats a les comarques, hi manca el nivell intermedi entre la comarca i el conjunt del territori, peça cabdal en l'organització del 36, que la instituïa en nou regions que, més endavant, hom prengué el costum d'anomenar vegueries.

D'acord amb el que s'acaba de dir, els articles 4 i següents de la Llei d'Organització Comarcal de Catalunya regulen el procediment a seguir per a l'establiment de la

divisió comarcal, preveient un projecte de mapa, que serà sotmès a consulta dels ajuntaments i aprovat finalment pel Parlament.

Es va donar un termini de dos mesos als ajuntaments per pronunciar-se, adoptant un acord per majoria absoluta establint a més que la manca d'acord en contra, adoptat dins del termini de dos mesos i amb aquesta majoria qualificada, equival a l'acceptació de la proposta.

Dels 847 municipis que van donar resposta valida a aquesta consulta, només 107 van donar, per raons diverses, una resposta negativa, i només a dues comarques (Baix Penedès i Barcelonès) el nombre de respostes negatives va superar les dues cinquenes parts del nombre respectiu de municipis.

Tanmateix, i malgrat que les respostes formals a la consulta no van ser negatives, en alguns indrets es va posar de relleu durant aquest procés l'existència de reivindicacions de canvi de comarca o de constitució de noves comarques.

Per tal d'atendre aquestes reivindicacions de noves comarques que s'havien detectat en el procés de consulta municipal, després de l'aprovació del mapa comarcal s'inicia immediatament un procés de modificació del mateix, que culmina amb la llei 5/1988, en la qual van ser creades les comarques del Pla de l'Estany, el Pla d'Urgell i l'Alta Ribagorça. En els tres casos es tracta d'atendre reivindicacions comarcals històriques, malgrat que la seva creació comportés un major grau de fragmentació en un mapa comarcal que es caracteritza precisament per la reduïda dimensió territorial i demogràfica de la major part de les seves comarques.

D'acord amb el procés que s'ha exposat, el mapa comarcal de Catalunya acabà comptant amb 41 comarques. Com s'acaba de dir, la seva nota més destacada és probablement la seva considerable fragmentació en nombroses unitats d'escassa viabilitat econòmica i demogràfica.

Molt relacionada amb aquesta, s'ha de posar també de relleu la nota de la diversitat existent entre unes i altres comarques, fins al punt que difícilment hom pot pretendre que unes i altres entitats comarcals, les de l'entorn de Barcelona i les del Pirineu, per exemple, hagin de complir les mateixes finalitats. Tanmateix, la legislació vigent dóna un tracte substancialment igual a totes les comarques.

Qualsevol modificació de límits comarcals, ja sigui de caràcter parcial o bé que comporti la creació o la supressió d'alguna comarca, s'ha d'aprovar per llei. La

iniciativa pot ser tant dels municipis o de les comarques interessats com del govern de la Generalitat o dels grups parlamentaris. En qualsevol cas, els ens locals afectats han de ser consultats i no es pot crear una comarca nova si s'hi oposen expressament les dues terceres parts dels municipis que la constituirien, sempre que representin, com a mínim, la meitat del cens electoral del territori corresponent.

Un altre tràmit rellevant en el procés de modificació dels límits comarcals és l'informe preceptiu de la Comissió de delimitació territorial i de la Comissió jurídica assessora. Si aquest informe coincideix amb la posició dels ens locals interessats, és vinculant per al govern de la Generalitat, que estaria obligat a presentar el projecte de llei corresponent.

A la pràctica, tret de la creació de les tres comarques noves a que ens hem referit en l'epígraf anterior, no han prosperat expedients significatius de modificació del mapa comarcal. La política de la Generalitat ha estat, normalment, molt restrictiva en aquest punt i la Comissió de delimitació territorial ha informat normalment en sentit negatiu la major part d'iniciatives de modificació del mapa comarcal que li han estat plantejades pels municipis o comarques interessats.

Pel que fa a la denominació i la capitalitat de les comarques, l'article 10 de la LOCC preveu que la denominació ha de ser acordada pel Consell Comarcal amb una majoria molt qualificada (les dues terceres parts dels seus membres) i amb tràmit d'informació pública i audiència dels municipis. la capitalitat, en canvi, només pot ser modificada per llei (article 11 de la LOCC). El cert és que, des de la institucionalització de les comarques, no s'ha plantejat cap expedient de canvi de nom o de capitalitat.

Molt aviat, i així és manifestà des de la pròpia Generalitat, es va veure la necessitat d'institucionalitzar d'alguna manera aquest nivell intermedi i se celebraren diverses jornades d'estudi i col·loquis on es discutiren els aspectes tècnics, teòrics i pràctics, considerats més importants.

Mentrestant, com diu Jaume Renyer, el temps no ha passat en va:

a) Les Diputacions han consolidat la seva presència en la realitat catalana: els seus recursos financers proporcionen una operativitat que en molts terrenys supera la de la pròpia Generalitat. Les ampliacions de plantilles que han realitzat les Diputacions han estat nombroses qualitativament i quantitativament, fet que ha generat un considerable grup de funcionaris provincials que sempre plantejarà un problema de reabsorció per altres ens públics en cas que es pretengui alterar substancialment el paper de les Diputacions.

b) La Generalitat, per la seva banda, ha anat desenvolupant territorialment una administració sobre la base de la divisió provincial. De fet, ha anat evolucionant cap a un sistema d'administració perifèrica, paral·lela en molts casos a les Diputacions.

> És evident que amb la divisió del 1987 no va quedar resolta ni molt menys la divisió territorial de Catalunya, ans el contrari, la manca d'acord polític en el seu moment i la utilització de les Administracions per part dels diferents partits polítics ha dibuixat un entrellat administratiu difícilment comprensible.

Des d'aleshores segurament, l'actuació que més ha reobert el debat sobre l'ordenació del territori a les nostres comarques ha estat el Pla territorial general de Catalunya aprovat definitivament el març de 1995, l'article 2 d'aquest Pla fixa sis àmbits d'actuació a tot el territori català, entre d'altres, l'àmbit del Camp de Tarragona que inclou les comarques que formen el Camp pròpiament dit (l'Alt Camp, el Baix Camp i el Tarragonès), i a més, el Baix Penedès, el Priorat i la Conca de Barberà.

Així, tot i que el Pla Territorial no té com a objectiu convertir-se en la nova divisió administrativa, quasi tothom hi ha vist la futura divisió intermèdia tan desitjada.

El desembre de 1999, la mesa del Parlament va rebre vàries peticions de diferents grups parlamentaris, destinades la majoria a modificar el Pla Territorial de Catalunya per incloure un àmbit a l'Alt Pirineu, també hi trobem una proposició presentada per ERC per integrar en una província única, anomenada Catalunya, l'actual territori català.

Finalment, la Conselleria de Governació i Relacions Institucional, va presentar un proposta a l'Executiu - que va ratificar- per constituir una Comissió d'experts que amb el màxim consens possible faci un informe per presentar abans del final de l'any 2000 diferents propostes al voltant de l'organització territorial i administrativa del país. La Comissió, presidida per en Miquel Roca, la composen a més Jordi Bonet, Jesús Burgueño, Xavier Rubio, Enric Lluch, Tomàs Font, Robert Casadevall i Josep M. Franquet, aquests darrers de les comarques tarragonines. Una Ponència del Parlament donarà amb tota seguretat l'impuls final a aquesta nova reforma.

EL CONCEPTE DE COMARCA AL LLARG DE LA HISTÒRIA I LA SEVA DELIMITACIÓ.

LA DIVISIÓ COMARCAL. CRITERIS UTILITZATS.

El concepte de comarca ha anat evolucionant al llarg del temps. Ara fa mil anys apareixen uns noms comarcals que feien al·lusió a unes contrades caracteritzades per

una determinades formes de relleu. Els noms de comarca[33], més clarament citats a la documentació, del segle IX a mitjans de segle XI, són: el Penedès, el Vallès, el Bages, la Segarra, el Berguedà, l'Empordà, l'Urgell, la Cerdanya, el Rosselló, el Pallars, la Ribagorça.

Així doncs, un bon nombre de designacions comarcals (sense que en cap cas aparegui en la documentació el mot comarca) al·ludeixen sovint a unes contrades caracteritzades per una determinada o unes determinades formes de relleu. Seria posteriorment que se n'eixamplaria el sentit pels voltants, per les terres properes. En els casos corrents, a partir del fons d'una conca, la denominació comarcal s'estén pels vessants circumdants i arriba a englobar serres, valls i altiplans perifèrics, a voltes potser ja ben llunyans. El cas del Penedès seria força excepcional: a partir de sectors que avui dia són perifèrics en la consideració comarcal, s'acabaria fent referència a un tram de la depressió prelitoral que, per altra banda, seria en el futur el centre de la comarca.

No és estrany que sigui el relleu l'element que més cridi l'atenció en la percepció d'una certa unitat territorial. És un fet assenyalat sovint, dins del que s'ha dit la *geografia folklòrica,* és a dir, el saber geogràfic com a component d'una cultura o conjunt de sabers populars, que els elements concrets del relleu solen ser captats fàcilment. En aquest sentit, la comarca seria el reconeixement d'una homogeneïtat de relleu en una contrada, el descobriment d'una certa unitat, que rebria un determinat nom, un topònim de valor areal.

El mot comarca s'ha trobat l'any 1305 usat com a verb, en el sentit d'afrontar o confrontar dues terres. En la documentació llatina dels darrers segles de l'Edat Mitjana l'expressió *chomarcha, comarchia o commarca* apareix també amb el significat de frontera o terra fronterera, a una traducció de les partides d'Alfons X el Savi es llegeix: "Marqués, tanto quiere dezir como sennor de alguna gran tierra que está en "comarca" de reinos".

LA PRIMERA GEOGRAFIA DE CATALUNYA.

Cap al final del segle XVI, Pere Gil va escriure el *Llibre primer de la historia Cathalana en lo qual se tracta de Historia o descripció natural, ço es de cosas naturals de Cathaluña.* L'obra va restar inèdita fins a mitjans segle actual, quan la va publicar Josep Iglésies, l'any 1949, en una col·lecció d'obres geogràfiques sobre el nostre país que, malauradament, va quedar estroncada aviat.

---

[33] Grafies adaptades a la designació catalana actual

Aquest llibre, l'original del qual té 85 folis, constitueix la primera geografia de Catalunya, resultat de la dèria corogràfica de la cultura renaixentista i de l'aplegament d'informació que abans hem esmentat. Representa un recull, en diversos aspectes únic i de força interès, de nombroses dades geogràfiques i de ciències naturals.

El capítol 2 bis es titula "De la Longitud, Latitud, figura, divisió y parts de Cathaluña". Són els sis folis (del 7 al 12) dedicats a aquest estudi de "la divisió i las parts de Catalunya" els que ens interessa ara destacar.

Però les divisions que tenen una informació més concreta són les referents a vegueries i comarques, especialment aquestes últimes.

La divisió comarcal és l'única que es desenvolupa extensament en aquest llibre primer; ocupa més de quatre folis en el manuscrit, aquest fet és sorprenent tenint en compte que les circumscripcions comarcals no representen territoris de jurisdicció d'un poder reial, comtal, senyorial o eclesiàstic.

Pere Gil dubta sobre la manera de designar aquestes circumscripcions. Parla de *parts, partides, partides de terres, climes, comarques* o *regions.* Aquesta mateixa pluralitat de designacions mostra que l'ús que se'n fa està exempt probablement d'un caràcter oficial.

En un llarg procés, la paraula que acabarà predominant és *comarca.* El mot *part* és massa genèric; *partida* es refereix a sectors més concrets i es limita correntment a agrupacions parcel·làries; *clima,* utilitzat en la cartografia tradicional ptolemaica per a faixes latitudinals, té finalment un altre sentit; *regió* és emprat per a territoris més extensos, de vegades molt més extensos, que els al·ludits amb la paraula.

L'autor manifesta diverses vegades que el nombre de comarques és de 27. Quan indica els diferents pobles que inclou cadascuna d'elles distingeix la capital comarcal i l'assenyala, en general, en primer lloc. Comença pel nord i les numera ordenadament. Cal tenir en compte que les quatre primeres corresponen a l'actual Catalunya Nord. Així, doncs, el nombre de comarques corresponents a la Catalunya estricta és només de 23. Pel que fa a l'àrea objecte d'anàlisi en aquestes jornades en Pere Gil defineix la comarca del Penedès (no en destaca la capital) i el Camp de Tarragona (amb capital a Tarragona).

DELIMITANT COMARQUES: LA COMARCA HISTÒRICA, LA COMARCA NATURAL I EL FACTOR HUMÀ.

A partir d'aquí i amb l'arribada de la Renaixença vuitcentista es multiplicaren les descripcions comarcals. Al llarg de molts anys, la historia fou l'element principal analitzat en quasi tots els estudis de les delimitacions comarcals.

Per sort, estudis com el de Miquel Santaló[34] i de Josep Iglésies, ja ben entrat el segle XX, han fet un servei utilíssim als estudis comarcals alliberant-los de la preocupació històrica en el que tenia d'obsessió. La confusió en les delimitacions provenia de les contradiccions documentals; aquelles, molt sovint, no feren més que oscil·lar mogudes pels interessos d'uns i altres. Aquesta mobilitat explica la varietat en les delimitacions, la diversitat en el nombre de comarques que ens presenten els tractadistes i la multiplicitat de noms comarcals, supervivència en molts casos de dominis diversos.

LA COMARCA NATURAL. JOSEP IGLÉSIES I MIQUEL SANTALÓ.

La inconsistència de les demarcacions històriques en l'estudi de les comarques obliga a acollir-se a les possibilitats de la comarca natural. Quasi tots els autors l'han propugnada; Josep Iglésies, en veure tan esfumadissa la comarca històrica, es decanta resoltament per la comarca natural. Repetirem ací, bo i ampliant-ho, el que hem dit fa un moment respecte la precisió amb que Miquel Santaló definia la comarca geogràfica: Potser perquè els catalans tenim els ulls posats en la limitació de la terra nostra, que compren poc més d'una regió natural pròpiament dita, hi ha entre els geògrafs d'ací una tendència a prendre la comarca com una regió geogràfica. La regió, al nostre entendre, ha de tenir major extensió, ha de ser més fàcilment delimitable, ha de permetre establir amb els països veïns distincions climàtiques, morfològiques i humanes netes i clares. Les comarques no són més que matisacions dintre el conjunt general; d'aquestes característiques prové generalment la vaguetat de llurs fites i, per tant, la dificultat d'establir termenals indiscutibles. Per això tots els autors que no han confiat massa en les limitacions històriques, en donar soport a la comarca natural, han cercat les bases de llurs delimitacions a les conques hidrogràfiques, al fil de les carenes. Tot va bé mentre hom es troba amb una depressió com la de la Cerdanya o amb conques com les de Barberà i de Tremp, o amb una llenca litoral com la de "la Maresma" o "Costa de Llevant". En casos així la satisfacció d'haver quasi reeixit és completa. Però, quan hom s'encara amb terres com "les Garrigues", "la Garrotxa" o "la Segarra", on els termenals orogràfics són insuficients, són confosos, o manquen quasi del tot, hom sent que la comarca s'esvaeix camí de la perifèria i no en resta més que un nom fugisser, voladís, si no és al seu cor. Cal tenir en compte, però, que en comarques fisiogràfiques ben acceptables, podem trobar-nos amb fets d'ordre econòmic que les inutilitzen com a demarcació per tenir absorbides les seves

---

[34] Santaló i Parvorell, Miquel (1888-1962). Fou diputat de la Mancomunitat i alcalde de Girona, fou també diputat a corts en vàries legislatures, ministre de comunicacions del primer govern de Lerroux, primer conseller de la Generalitat i president del Consell de Treball. En el camp de la Pedagogia s'especialitzà en temes geogràfics.

activitats per algun centre mercader d'una comarca veïna, la qual cosa les descaracteritza. És el cas del Priorat, estudiat per Josep Iglésies. L'autor, davant l'absurditat de basar-se únicament en el fet històric de la dominicatura del Priorat de Scala Dei, que ha donat el nom a la comarca, per determinar aquesta, ha contrastat tots els factors en joc, i a fi de comptes fixa com a límits la conca del riu Siurana amb la capitalitat a Falset. Es tracta, per tant, d'una comarca natural ben establerta; doncs bé, la susdita població, que, segons totes les aparences, hauria d'ésser el centre d'aquesta comarca secundària, fa anys que veu com la gent se'n va a Reus, la capital del Baix Camp de Tarragona, per a tota mena de compres i vendes i per a altres afers de la vida social. La comarca és una síntesi, no sols de factors i elements naturals sinó també humans.

Àdhuc en el llenguatge popular un nom comarcal, com el Penedès o la Vall d'Aran, la Cerdanya o el Camp de Tarragona, al·ludeix, alhora que a una possible unitat natural, a un conjunt de fets clarament humans. Això ens obliga, és clar, a parlar de l'home i a cercar el concepte de comarca per altres camins encara més complexos.

LA COMARCA, UN FET HUMÀ.

Cal finalment, doncs, subratllar el valor de l'home en la formació de les unitats comarcals. En realitat, són els grups humans que les creen, en organitzar i estructurar

> Sense altres exemples, podem convenir que les comarques dites naturals ofereixen casos no menys desorientadors que les comarques dites històriques.

una àrea sota una forma determinada. Així la comarca no és sols un territori amb tots els seus trets físics; ve definida també per una comunitat humana, amb unes característiques concretes; el paisatge, finalment, acaba de caracteritzar-la.

Antoni Rovira i Virgili insisteix que "per damunt els accidents materials de la terra, hi ha els fets humans i socials" i que "és el factor humà allò que els dóna una realitat viva". "L'element humà, voluntari, arbitrari, que arriba a dominar l'element natural." Les comarques no es poden delimitar "sense que la vida social i la voluntat humana deixin de posar-hi la seva marca".

NEIX LA COMARCA COM A UNITAT DE GOVERN.

Pau Vila ens recorda que: "Políticament, el concepte de la comarca com a base territorial de govern no apareix fins a l'últim quart del segle XIX. Es concreta en l'Assemblea organitzada per la Unió Catalanista a Manresa, l'any 1892, en una de les cèlebres "Bases", la cinquena, que diu textualment: "La divisió territorial sobre la qual es desenrotlla la gradació jeràrquica dels poders governatiu, administratiu i judicial,

tindrà per fonament la comarca natural i el municipi". Fou, però, Esteve Sunyol, en una conferència donada a l'Ateneu Barcelonès l'any 1897, el primer que establí d'una manera concreta una divisió comarcal com a base político-administrativa de Catalunya. L'any 1928, l'Assemblea constituent del Separatisme Català, reunida a l'Havana sota la presidència de Francesc Macià, aprovà un projecte de *Constitució provisional de la República Catalana,* on figura la divisió del país en comarques com a organismes territorials de govern"[35]

EL CANVI DEL CONCEPTE DE COMARCA EN L'ACTUAL MODEL TERRITORIAL.

Sense analitzar l'àmbit competencial que tenen o haurien de tenir els diferents nivells de l'Administració, és important constatar el fet que diferents autors insisteixen en el fet que la divisió territorial elaborada el 1932 i decretada el 1936 era una divisió pensada per a l'exercici de les competències pròpies de la Generalitat, i no el marc territorial per a l'exercici de competències locals.

Autors tradicionalistes o conservadors, continuistes o reformadors han coincidit, en general, a acceptar l'existència de la comarca com a cèl·lula bàsica de l'organització territorial de Catalunya, que és un país format en un territori al qual donen una certa unitat les relacions de veïnatge entre els llocs, relacions caracteritzades per l'existència de centres rectors organitzadors de la vida col·lectiva. Això configura una estructura clarament vertical i jerarquitzada. Altres autors, en canvi, han formulat propostes on s'abandona la idea de la comarca com a possible ens administratiu en considerar-la inadaptada a una realitat territorial i social que no es basa en criteris de dependència i de jerarquització. Creuen que la comarca és un feix d'interrelacions d'entitats territorials connexes i interdependents on caben diversos pobles i municipis. Per a aquests darrers autors, la comarca és un ens massa petit per servir d'òrgan territorial de l'actuació perifèrica de la Generalitat, i, en canvi, la seva grandària és excessiva per servir de marc a l'Administració local.

La necessitat de reformes i d'esmenes al model proposat per la Ponència de 1931 es formulà repetidament i, de manera més o menys explícita, hi ha una diversitat de criteris molt gran; diversitat que hom pot arribar a entendre si té en compte que una organització territorial nova comporta la proposició de nous nivells d'administració local, l'establiment d'un sistema fiscal nou i un sistema d'eleccions i la formulació d'una interpretació dels nous problemes urbans.

---

[35] La Divisió Territorial de Catalunya, p. 46.

Les característiques essencials de l'actual model són l'existència d'una àrea metropolitana capdavantera, continuadora del sector perifèric vell congestionat, (àrea d'estructura molt complexa a l'interior de la qual es troben subsistemes urbans ben clars i homogenis); l'existència d'unitats territorials estretament relacionades, formades per nuclis humans vius i dinàmics.

Hi ha uns fets clau que caracteritzen el nou règim territorial existent a Catalunya des de les lleis del 1987: la consideració de la comarca com a ens local, els dubtes referents al seu caràcter d'ens autònom quan es comprova l'amplitud del control que damunt d'ells s'exerceix i la desaparició de la Corporació Metropolitana de Barcelona, que s'havia creat el mes d'agost de 1974.

EL TREBALL DE LA PONÈNCIA DE 1931 EN PROFUNDITAT. EL PUNT DE VISTA DELS MEMBRES DE TARRAGONA [36].

Els principis orientadors del treball que havia de realitzar la ponència i proposats per Pau Vila, poc abans que l'Antoni Rovira en formés part, eren:

a) conveniència d'establir el menor nombre possible de demarcacions per economia en el govern i l'administració del país;

b) conveniència que des de cada poble d'una demarcació es pogués anar i tornar en un dia del seu cap;

c) calia tendir a fer que les demarcacions tinguessin un cert equilibri quant al nombre d'habitants, o bé que l'extensió compensés les diferències;

d) com que hi havia poblacions que feien de cap en la divisió político-administrativa vigent, les quals es refiaven per la seva subsistència dels organismes oficials, hom procuraria de minvar el trasbals que les noves demarcacions els poguessin ocasionar. De moment, es deixa per més endavant la possibilitat d'establir subdivisions o agrupaments demarcacionals, en el cas que se'n veiés la conveniència.

Com que no s'havia assenyalat de part del govern cap orientació d'ordre político-administratiu, ja que no existia un programa per a l'estructuració demarcacional de Catalunya i la seva servitud, ni l'Estatut no havia estat aprovat encara pel parlament espanyol, la ponència es troba amb una llibertat d'acció completa, que li hauria plagut més de veure condicionada si així hagués pogut saber per a quins continguts havien de

---

[36] Bona part d'aquesta anàlisi prové del llibre "*Rovira i Virgili 50 anys després*". Cossetània edicions Setembre 2000. pàg. 118-130

servir els continents a establir, i quines relacions haurien de mantenir les demarcacions entre elles i com s'havien de lligar amb la Generalitat.

Com a primera base per a l'avançament en els estudis a realitzar foren establertes les gradacions següents:

1) documentar-se sobre el concepte popular de les comarques;

2) fixar les zones dels mercats per establir unes demarcacions econòmiques;

3) fer una crítica dels partits judicials en relació amb els fets econòmics i socials.

Així mateix es tractà d'estudiar el valor de les vies de comunicació amb relació a les demarcacions a proposar, i les característiques jurídiques que s'oferissin en una extensió territorial delimitable. Treballs successius, però, feren veure a la ponència que les diferències jurídiques, per llur caràcter de matís dintre el dret català, no podien pesar gaire en les divisions que s'establissin, i quant a les vies de comunicació, per deduir-ne les demarcacions, eren un element ja involucrat en els dos primers conceptes. D'acord amb aquest pla d'estudis, el mes de novembre del 1931 fou adreçat un qüestionari[37] ben senzill a tots els ajuntaments de Catalunya. Se'ls demanava:

1) ¿a quina comarca penseu que pertany el vostre poble?;

2) ¿a quin indret aneu principalment a mercat?;

3) ¿aneu també a algun altre mercat? S'hi afegia que podien fer les observacions que tinguessin a bé respecte a la comesa de la ponència.

Mentre aquesta informació era tramitada, les subcomissions s'emprengueren l'estudi crític dels partits judicials. Un cop revisada la delimitació dels mateixos i la pertinença dels municipis que els componien es va establir com a nous principis no sobrepassar, quant al nombre de divisions, els 36 partits judicials aleshores existents, i fixar la mitjana de les demarcacions en uns 50.000 habitants.

Els resultats del qüestionari hom reconeixia que fora de certes deformacions produïdes per l'estructuració provincial, com que la majoria dels caps de partit eren llocs de mercat tradicionals, i per tant centres comarcals, les demarcacions judicials no resultaven, en general, desencertades, sobretot si s'hi introduïen algunes modificacions de detall. Per raons d'economia hom podia aconsellar la supressió

---

[37] Podeu veure algunes de les respostes que donaren municipis del Camp de Tarragona a aquesta enquesta a l'article de Santiago Roquer que s'inclou en aquest estudi.

d'algun partit, com el d'Arenys, a refondre en part amb el de Mataró i el de Granollers, o bé de fer alguna fusió com la dels de Gandesa i Falset bo i situant el cap a Móra la Nova. La visió de conjunt donada per aquest estudi crític havia d'orientar sens dubte les futures resolucions de la ponència, en la missió que tenia confiada.

RESULTAT D'UNA ENQUESTA SOBRE LOCALITZACIÓ COMARCAL.

Les respostes a l'enquesta foren utilitzades per a establir dos mapes: un de les comarques amb la localització comarcal dels municipis i un altre de mercats amb la concurrència de cada poble, segons les manifestacions dels ajuntaments.

Donem un croquis d'ambdós mapes, el segon d'ells (el de la dreta) és el mapa de mercats i llur rodalia en el qual els radis han estat substituïts, per tal de simplificar, per les àrees de llur radiació.

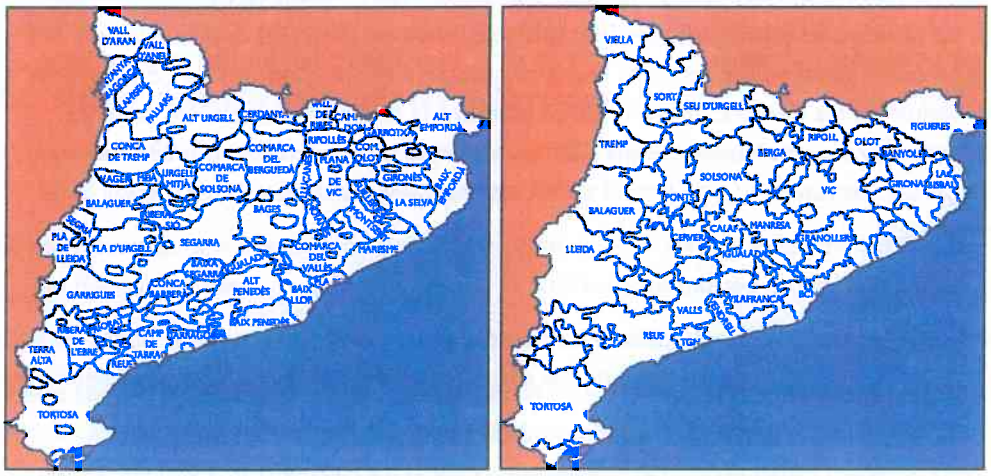

El mapa comarcal (a l'esquerra) no pot ésser més desorientador, el tradicionalisme es manifesta, però, en forma d'un veritable mosaic, que podria qualificar-se d'esmicolament, àdhuc no comptant-hi ni els enclavaments ni els "localismes". Poc més avall en treu aquesta conclusió:

"...encara que dolgui de dir-ho, tractant-se d'una qüestió arrelada tradicionalment en l'esperit de la nostra gent arreu de Catalunya, el que es dedueix del resultat és el concepte d'absoluta vaguetat que domina respecte al nom comarcal i respecte al concepte de comarca a la major part de terres catalanes. La incertesa del concepte popular, doncs, ve a agermanar-se amb la diversitat de parers que respecte a les mateixes qüestions tenen els tractadistes".

Aquestes apreciacions de la ponència, sobre el resultat desorientador de l'enquesta quant al panorama, a les denominacions i a l'extensió de les comarques, potser ara,

vistes amb una certa perspectiva, les podem considerar un xic desenfocades. Ens inclinaríem a opinar que el susdit esmicolament és una conseqüència del desgavell introduït per certs escriptors comarcalistes que estabiren nomenclatures sense conèixer prou bé el país o bé amb finalitats massa subjectives. Volem dir que, sense la interferència de les nomenclatures comarcals dels tractadistes, aprofitades sovint per pseudoerudits locals, el resultat de l'enquesta hauria donat una imatge més d'acord amb el concepte popular general i, per tant, no hauria presentat ni el desgavell ni la desproporció d'aquest plebiscit municipo-comarcal, de resultat realment desconcertador.

Considerem, doncs, que la desorientació quant a la nomenclatura i extensió de les comarques és més d'origen saberut que de font popular. La manca d'estudis bàsics en la majoria de divisions cartografiades o cartografiables es manifesta en l'existència de demarcacions de gust personal o d'adopcions poc escatides. Entre les poques divisions comarcals de Catalunya que siguin el resultat d'un coneixement personal del país i d'una documentació apropiada cal assenyalar la de mossèn Norbert Font i Sagué[38], que fou premiada en els Jocs Florals de l'any 1897. En donem un croquis, (mapa de l'esquerra) fet a base del mapa que tenim establert d'acord amb l'original de l'autor; el qual original, no publicat, es troba a la secció cartogràfica de la biblioteca del Centre Excursionista de Catalunya.

A la seva dreta també hi adjuntem pel seu interès el mapa que Pau Vila presentà en un estudi previ de l'any 1930, previ per tant als treball de la Ponència.

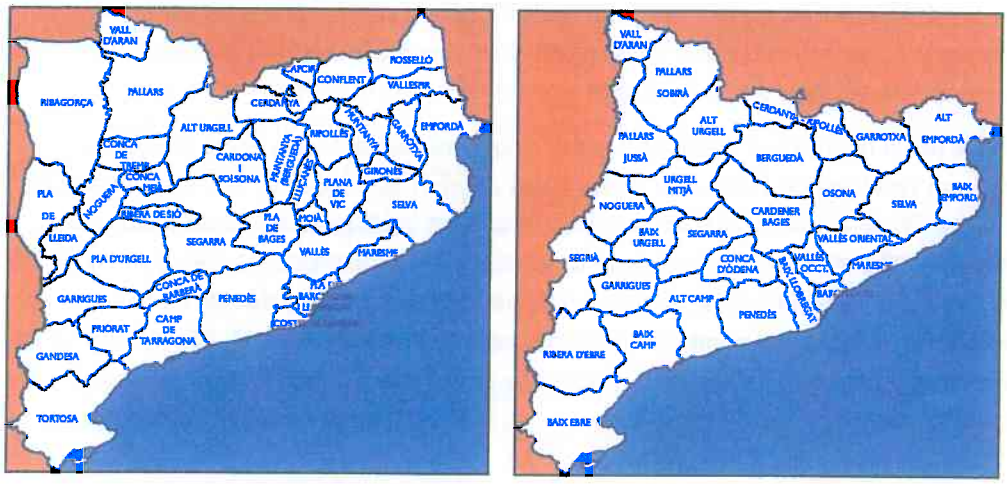

El mapes de Norbert Font de 1897 i Pau Vila de 1930 foren una important base de treball.

---

[38] Font i Sagué, Norbert. 1874-1910. Geòleg, espeleòleg i escriptor. Sacerdot (1900). Es dedicà intensament a l'espeleologia, ciència de la qual fou l'introductor a Catalunya.

UN PRIMER PROJECTE DE DIVISIÓ EN "DEMARCACIONS".

Si bé el mapa de comarques segons l'enquesta no podia ésser una base per al treball de la ponència, en canvi la representació cartogràfica dels mercats i llur rodalia en fou un bon suport.

Les poblacions centres de mercat guardaven una bona correspondència entre les seves àrees de mercadeig i les facilitats de comunicacions per tota àrea d'influència, i oferien coincidències amb els partits judicials i amb el mateix àmbit popular comarcal. No s'ha d'oblidar aquí que els caps de partits judicials foren establerts en poblacions que majoritàriament ja eren centres de mercat i havien gaudit en bastants casos d'un determinat paper políticoadministratiu; a més a més, la legislació de camins carreters obligava a mantenir comunicats tots els pobles d'un partit amb la seva capital.

La ponència ho manifesta amb aquestes paraules: "...les ciutats i viles mercaderes dibuixaven, en certa manera, amb llur radi d'atracció, territoris dintre dels quals els pobles es trobaven lligats entre ells, no sols per una certa facilitat de comunicacions, sinó, també, per un seguit de relacions mercantils, tradicionals algunes i establertes de molts anys les altres. Ultra això, hom podia observar que moltes de les viles i ciutats amb mercat eren així mateix caps de partit judicial".

Ja hem dit anteriorment que com que els ponents no havien rebut cap indicació del govern sobre la funció que les demarcacions havien de tenir, ni sobre el futur règim de l'administració autonòmica i les seves perspectives centralitzadores o descentralitzadores, començaren a treballar a base d'acoblar àrees de mercats i partits judicials tot cercant un cert equilibri en el compliment dels principis orientadors establerts anteriorment.

Per a Josep Iglésies era impossible crear cinquanta comarques o parts de Catalunya, tal com resultava de l'enquesta de les àrees de mercat, perquè si "ara poseu totes les funcions i serveis en cada part i calculeu, si us plau, ¿que resta del pressupost de la Generalitat per atendre les funcions essencials de la nostra cabdal corporació pública? A més, és d'absoluta necessitat anar a l'equilibri de les diverses demarcacions interiors, quant al seu nombre d'habitants i quant a la seva extensió. No resta més remei que anar a un aplegament racional de comarques, si és que es té la idea de no crear supercomarques". Idea a la qual Josep Iglésies s'oposa fins al darrer moment. *(Les Circumstàncies,* 27 de gener de 1933.)

Amb l'anterior afany d'anar ajuntant comarques, el secretari de la ponència es dedica a treballar acuradament sobre les àrees de mercat, comarques populars i partits judicials de la província de Tarragona, com ell mateix explica, ja que "ni la Ribera, ni la Terra Alta, per si soles, aconsegueixen la xifra tipus de 50.000 hab. Raons de veïnatge i de coincidència de tràfic a Móra, aconsellaven d'aplegar-les. Ni la Ribera, ni la Terra

Alta es mostren amb una individualització econòmica suficient per ésser, en excés, irraonada la seva fusió. Les dues comarques juntes obtenen 50.834 habitants". En canvi, "la comarca de Tortosa, per si sola, aconsegueix una població de 97.700 habitants. La seva extensió s'equilibra amb la demarcació anteriorment assenyalada. És respectada la unitat que aquesta comarca manifesta en tots els seus aspectes". L'àrea del Priorat, només amb 19.000 habitants, calia soldar-la amb el Baix Camp perquè la individualització del Priorat no podia ésser mantinguda i la seva unió a qualsevol de les altres comarques del veïnatge resultava irraonada. Junts el Baix Camp i el Priorat obtenen una població de 82.680 habitants, que s'emparenta amb la de la demarcació tortosina. (J. Iglésies, 1933, p.74-75). D'aquesta manera, força simple, es formarien les demarcacions de la Ribera Terra Alta, el Baix Ebre i el Priorat-Baix Camp, i així entre tots els ponents arribaren, amb aquest element territorial dels mercats, a la fixació de la xifra d'uns 50.000 habitants com a norma de contingut demogràfic -que calia proporcionar, però, amb l'extensió i la densitat i l'ús de les denominacions populars de les comarques en tant que fos possible-, la ponència, el mes d'abril del 1932, esbossa, en principi, un avantprojecte de divisió en el qual figuraven vint-i-vuit demarcacions xifra que representava una reducció davant dels trenta-sis partits judicials existents.

Amb aquest esbós es plantejaren, però, problemes de delimitació, qüestions d'agregació o segregació, diferències d'apreciació, que feren necessaris viatges informatius de part dels ponents per observar les qüestions sobre el terreny i interrogar la gent per tal d'orientar-se.

Els viatges a certs pobles i rodalies que maldaven per solucions particularistes foren també aprofitats per conversar amb els dirigents i fer veure raonadament els inconvenients de llurs pretensions i els avantatges d'interès general de les directrius guiadores dels treballs de la ponència.

Aquesta actuació de cara al poble i en relació directa amb la gent fou d'una eficàcia remarcable, ja que s'estroncaren campanyes de premsa apassionades i insuficientment documentades; des d'aleshores els articles sobre qüestions comarcalistes esdevingueren, en general, més congruents i assenyats.

L'esbós primer, retocat degudament a base dels estudis i les investigacions, fou convertit en projecte[39]. Aquest es discutí de nou en sengles sessions en el transcurs

---

[39] "El resultat d'un lent treball d'estudi i d'informació de computació de dades de contrastació d'opinions, fou l'establiment del projecte en vint-i-vuit demarcacions que donem gràficament en l'adjunt mapa esquemàtic i en el quadre que segueix amb les dades estadístiques corresponents.

de les quals es manifestaren parers contradictoris, puix que hi havia qüestions de difícil solució, especialment a les terres del sud-oest de Catalunya. Ara que podem considerar més objectivament aquell projecte, veiem que les divisions que s'hi proposaven, pel fet d'ésser només vint-i-vuit, resultaven en general massa extenses, s'encavalcaven damunt de certes comarques i obligaven a deixar desatesos centres de mercat o nuclis importants, veritables caps comarcals. Altrament, tractant-se d'una estructuració de primer grau, per la qual cada unitat territorial s'havia de relacionar directament amb Barcelona, era convenient de reduir tant com fos possible el nombre de demarcacions per tal que els serveis de govern no s'haguessin de prodigar massa.

Les demarcacions en el primer projecte de la ponència a les nostres comarques eren:

Demarcacions	*Municipis*	*Habitants*
Penedès	46	88.782
Baix Francolí	24	51.149
Alt Francolí	43	52.973
Baix Camp - Priorat	53	78.121
Total	166	271.025

Val a dir, però, que aquest projecte no resolia satisfactòriament alguns dels més complicats problemes que la divisió territorial plantejava.

Amb tot, aquest projecte, dit de "demarcacions", fou aprovat després d'una doble sessió, feixuga i laboriosa, començada el 13 de setembre i acabada l'endemà.

El model administratiu era d'un sol nivell, el de les demarcacions que acollirien serveis descentralitzats de la Generalitat. A sota hi hauria l'administració municipal i pel damunt àmbit propi del Govern de la Generalitat, centrat a Barcelona i estés per tot el país. Pau Vila reconeixia l'any 1937 que les 28 divisions proposades "resultaven en general massa extenses, s'encavalcaven damunt de certes comarques i obligaven a deixar desatesos centres de mercat o nuclis importants, veritables caps comarcals. Altrament, tractant-se d'una estructuració de primer grau, per la qual cada unitat territorial s'havia de relacionar directament amb Barcelona, era convenient de reduir

tant com fos possible el nombre de demarcacions per tal que els serveis no s'haguessin de prodigar massa". *(La Divisió Territorial de Catalunya,* 1937, p. 58.)

LA POSICIÓ DE ROVIRA I VIRGILI.

Una posició ben diferent era la defensada per Antoni Rovira i Virgili, coneixedor de l'Administració i també de l'organització administrativa d'altres països. Rovira era partidari de suprimir les províncies borbòniques, però també de no crear excessives divisions per poder administrar el país. A la conferència de la Casa del Vallès (dins el famós cicle celebrat previ a la ponència) havia parlat d'unes quatre regions, que agruparien les comarques basades en fets naturals, històrics i econòmics, però també en realitats judicials, administratives i electorals.

Tot just ingressat a la ponència, Rovira exposava el seu pensament en un article a *La Publicitat* del 25 de desembre del 1931, que en part és una crítica al pensament de Pau Vila i Josep Iglésies. Reconeixia que les comarques no eren productes perfectes de la naturalesa i de la història i que calia donar una gran importància als factors econòmics i socials, però els factors econòmics "són valorats tan altament pels meus companys de ponència, que és possible que en alguns punts jo em senti decantat a sostenir la tesi de minvar la influència concedida a aquests factors".

Rovira i Virgili, polític i home de partit, creia que la feina dels tècnics havia de quedar subordinada a la voluntat dels polítics perquè: "Quan una cosa és justa o convenient, el lliure arbitri humà no ha de deixar-se vèncer per l'alçada d'una muntanya, ni pel curs d'un riu, ni per les arbredes i els conreus, ni per àrea geogràfica d'un costum jurídic o d'un mercat setmanal". Per sobre de les consideracions acadèmiques hi havia d'haver uns criteris políticoadministratius. Rovira era partidari de la descentralització administrativa de la Generalitat, però aquesta:

> "seria poc practicable i molt perillosa si entre el conjunt de Catalunya i la comarca administrativa no hi hagués un organisme territorial intermedi.
>
> Atribuir a les comarques, d'extensió territorial petita, determinades funcions produiria un esmicolament nociu i absurd. I atribuir aquestes funcions al Govern de Barcelona ens duria a una centralització que, per molts motius, hem de rebutjar".

En aquells moments Rovira creia que la ponència optaria per unes demarcacions intermèdies entre les comarques i el govern de la Generalitat, la qual cosa en aquells moments no era certa, i que "cinc o sis departaments vius han de substituir, en aquest aspecte, les quatre províncies mortes". La seva creença partia de l'acord que havia demanat que es prengués a la primera reunió de la ponència, a la qual va assistir,

i que fou el 21 de desembre, quatre dies abans de l'aparició de l'article comentat anteriorment. L'acord es referia a "l'estudi de la conveniència d'establir unes divisions intermèdies entre la demarcació comarcal i la totalitat de Catalunya, les divisions de la qual serien equivalents a les províncies actuals, però amb les modificacions que calguessin". (Lluch i Nel·lo, 1983, p. 8.)

El 31 de desembre tornava, en un altre article a *La Publicitat,* a reblar el clau d'un nivell administratiu intermedi entre les comarques i el Govern de la Generalitat. L'avantatge d'aquests òrgans intermedis és que permeten l'existència d'un major nombre de comarques, respectant les comarques afaiçonades pels mercats i les activitats humanes. Rovira raonava així: "Si no hi hagués altra divisió sinó la de les comarques, caldria reduir el nombre d'aquestes pels procediments de fer-les més amples, d'ajuntar-les en grups de dues i tres i de sacrificar les comarques secundàries. Per aquest camí s'arribaria a una divisió que no tindria el mèrit de la veritable divisió comarcal ni el de la divisió departamental. Al contrari, l'existència dels departaments catalans permetria que hi hagués un major nombre de comarques administratives, puix que essent atribuïdes als organismes intermedis les funcions que per llur caràcter exigeix una major àrea territorial, no presentaria inconvenients ni perills el més accentuat esmicolament de les al tres funcions."

Rovira introdueix la idea, fonamental en geografia econòmica, que cada funció té un llindar d'habitants o usuaris i un abast territorial. Determinades funcions o serveis no poden implantar-se en una àrea de 10.000 habitants, perquè hi ha serveis que per ser eficients i no gravar la hisenda del país, potser necessiten tenir 100.000 possibles usuaris, llindar que, en molts casos, depèn del nombre de vegades a l'any que un servei es necessita.

Per això, damunt les comarques "sis o potser set departaments catalans donarien una sòlida estructura al cos de la nostra terra novament poblada de llibertat". El perill que una divisió departamental, mot manllevat de la divisió francesa, fos titllada de provincialista hi era, i aviat seria utilitzada en contra de Rovira, però ell reconeixia que a la majoria d'estats hi havia organismes intermedis, es diguessin departaments, províncies, districtes o comtats, i "que quan ha perdut el sentir centralista i assimilista fa força servei al règim polític i administratiu d'un país",

Un altre article, del 3 de gener, i al mateix periòdic, en el qual Antoni Rovira plantejava la formació de sis possibles departaments, obrí la caixa dels trons. La consideració, per part de Rovira i Virgili, d'uns àmbits territorials que en extensió recordaven les províncies centralistes, havia provocat un greu disgust en determinats cercles de Reus i en el mateix Josep Iglésies, els quals veien en l'actitud del polític tarragoní una defensa aferrissada de les capitals provincials i de les estructures

organitzatives anteriors a l'adveniment de la República. Josep Iglésies va enviar la seva dimissió al conseller de Cultura, però va desistir davant les peticions de Pau Vila per encàrrec del mateix conseller. Iglésies escrivia el 4 de gener al seu íntim amic i coautor de llibres d'excursionisme Joaquim Santasusagna, de Reus, exposant-li la dimissió i la seva incompatibilitat amb el senyor Rovira i Virgili. Alhora, li demanava que escrivís un article a "Les Circumstàncies", periòdic de Reus, "envestint de pit contra les províncies que defensa Rovireta".

La mateixa ponència es veu obligada a tractar el tema, i en la reunió del 18 de gener, fa una nota de premsa en la qual desvincula els acords que es vagin establint de les opinions particulars dels seus membres.

La dimissió que va ser efectiva va ser la del polític de la Lliga Regionalista Ferran Valls i Taberner i a la reunió del dia 18 de gener s'encarrega al senyor Antoni Rovira i Virgili de continuar l'estudi que l'historiador i arxiver tenia encomanat sobre les demarcacions resultants de les varietats del dret consuetudinari, el qual havia de ser assessorat pel jurista Francesc Maspons i Anglasell. En aquesta mateixa reunió Rovira i Virgili exposa la seva opinió que la comarca havia de coincidir amb el partit judicial, mentre altres ponents opinaven que era impossible de fer en cada comarca un partit judicial únic.

Les reunions de la ponència, que passa a ser presidida pel conseller de Governació en lloc del de Cultura, continuaren el 22 de febrer, quan ja es comptava amb la major part de les respostes de les enquestes adreçades als ajuntaments sobre la comarca de pertinença i els mercats freqüentats.

El 10 de març, i també a *La Publicitat,* Antoni Rovira es veu obligat a precisar que encara no hi ha cap proposta concreta de divisió territorial, independentment del parer personal dels ponents, però avisa que el resultat de la ponència serà una simple proposta i que "el Govern de la Generalitat podrà modificar o canviar el projecte si ho considera convenient, i el primer Parlament de Catalunya haurà de resoldre en el seu dia allò que millor li semblarà".

A les reunions dels dies 11 d'abril i 11 de juliol, és discutiren ja els dos primers projectes de demarcacions. A aquestes dues trobades no hi assistí Rovira i Virgili, el qual, a començaments d'agost, va escriure una carta al secretari administratiu, Artur Dasca, des de Tarragona, on passava les vacances, exposant-li diferents punts de vista sobre els temes discutits en la sessió de la Ponència de l'11 de juliol. També li manifestava que encara no tenia enllestit el projecte de nomenclatura de les demarcacions.

El punt més destacat de la nota és al final, quan afirma que la Ponència, un cop fet l'avantprojecte, ha de donar per acabada la seva comesa i que el problema de la

divisió territorial ha de passar al Govern de la Generalitat i al Parlament Català, opinió molt semblant a l'exposada per Josep Tarradellas com a conseller de Governació en la reunió del mes de juliol (Lluch i Nel·lo, 1983, ps. 179-181).

Enmig de les dues anteriors reunions, el dia 21 de maig, els senyors Pau Vila, Antoni Esteve i Antoni Rovira i Virgili realitzaren una sèrie de visites per les comarques del Penedès, per estudiar sobre el terreny les dependències funcionals de les diferents poblacions. Entrevistaren l'alcalde de Sant Jaume dels Domenys; l'alcalde, un farmacèutic i un propietari de l' Arboç; l'alcalde, el director del periòdic "Baix Penedès" i un industrial fariner del Vendrell; i l'alcalde de Vilanova i la Geltrú. Visites en les quals es van mostrar algunes discrepàncies amb els resultats de l'enquesta municipal de mercats i que conduïren al fet que els senyors Pau Vila i Antoni Esteve fossin partidaris d'una superdemarcació del Penedès, inclosa l'àrea costera de Vilanova i Sitges, en contra del criteri d' Antoni Rovira i Virgili, que vinculava molt més, a nivell de superdemarcació, el Baix Penedès a Tarragona. Vinculació defensada per raons polítiques i del mateix mercat dels vins, independentment de la dependència administrativa i judicial de la capital de la província. Recordem que al final de les sessions de treball, la ponència va agregar les tres comarques penedesenques a la vegueria de Tarragona (Lluch i Nel·lo, 1983, ps. 72-74).

A les reunions de la ponència Rovira continua insistint sobre el tema de les supercomarques o departaments, i el mes d'agost dóna a entendre en un escrit a *La Publicitat* (18 d'agost de 1932) que els recels sobre les supercomarques van desapareixent perquè "hi ha serveis que no poden tenir un òrgan únic a Barcelona, ni un a cada una de les trenta comarques. Les supercomarques -si, com creiem, preval la idea de constituir-les - seran una cosa força diferent de les províncies burocràtiques, tant en la delimitació territorial com en l'organització interna", i sense anomenar Josep Iglésies i d'altres del mateix parer, especificava que "combatre la idea de les supercomarques en nom del caràcter odiós de les províncies del centralisme fóra un contrasentit o una influència supersticiosa".

El mes de setembre les reunions s'acceleren. La primera fou el dia 6 i es dedica a fixar les demarcacions definitives. Hi assisteixen tots els ponents en una sessió gairebé contínua des de les nou del matí fins a les quatre de la matinada del dia següent, amb les degudes interrupcions per dinar i sopar. Segons l'acta de la reunió, les intervencions del senyor Rovira i Virgili són múltiples. En primer lloc, Rovira afirma que en els casos en què no queda gaire clara l'adscripció d'una població o àrea a una o altra demarcació, els pobles afectats "poden fer passos prop del futur Parlament Català i obtenir-ne reconeixement de les seves pretensions". L'acta continua dient que "se li contesta que la ponència no ha de fer un cas absolut de les pretensions dels pobles. El seu caràcter tècnic l'obliga a mirar les coses objectivament. Els polítics faran

el que els plaurà, però la ponència ha de mostrar-se independent. Si les demarcacions a establir havien d'ajustar-se a la voluntat dels pobles, sobraven els estudis fets pels ponents. La divisió l'hauria donat enquesta .

A la mateixa sessió del matí, i en tractar de les demarcacions de la província de Barcelona, Rovira defensa una demarcació per a Badalona en contra del parer de Pau Vila, el qual imposa l'opinió que aquesta població és totalment dependent del mercat laboral de Barcelona i que els nous arribats no tindrien consciència de pertànyer a una demarcació diferent a la del pla barceloní. Respecte a les demarcacions vallesanes, Rovira és partidari de crear-ne tres de corresponents a cadascuna de les capitals dels partits judicials, mentre que Pau Vila creu que Sabadell i Terrassa amb les seves poblacions vinculades poden formar una sola demarcació. Igualment, hi ha visions distintes en el cas de les demarcacions de Solsona i Berga. Rovira és partidari de mantenir-les separades, mentre que Pau Vila treu el cas de la vila de Cardona, la qual no vol estar vinculada amb Solsona, i creu que si s'haguessin de mantenir separats els dos àmbits prepirinencs s'hauria d'ajuntar Cardona amb Solsona per mantenir un cert equilibri poblacional amb les altres demarcacions.

Encara abans del dinar es torna a parlar de la qüestió inicial i s'obrí un ampli debat en el qual Rovira "parteix del principi de fer demarcacions petites per agrupar-les després en superdemarcacions. El senyor Vila creu que el pensament de la ponència ha estat de fer el mínim de demarcacions per disminuir les despeses administratives de la Catalunya autònoma. La divisió territorial pot ésser un joc d'egoismes locals, i més aviat és necessari que satisfaci les necessitats generals catalanes". En el fons continua planejant la demanda de crear unes superdemarcacions més grans que les comarques, o "províncies", segons consta a les mateixes actes de la ponència, que es correspondrien amb els àmbits propis del govern de la Generalitat.

A la sessió de la tarda i de la nit es discuteix la configuració d'unes demarcacions que, en determinats casos, eren més extenses que la solució final de l'establiment de les comarques. Així, Antoni Rovira i Manuel Galés, amb el suport d'Antoni Bergós, es mostraren partidaris de dividir l'espai de les anomenades Goles de l'Ebre i Ribera de la Sénia en dues demarcacions, una amb capital a Tortosa i l'altra a Ulldecona o Amposta, contra el parer inicial del president de la ponència. Ja a la nit, Rovira i Galés creuen que l'Alt Camp ha de quedar separat de la Conca de Barberà, contra el parer de la resta de ponents, partidaris d'una demarcació única. Al final de la sessió es van aprovar totes les demarcacions debatudes, llevat la d'Amposta-Ulldecona, però els senyors Antoni Rovira i Manuel Galés van expressar la seva disconformitat respecte a les demarcacions de l'Alt Camp-Conca de Barberà i del Baix Camp-Priorat (Lluch i Nel·lo, 1983, ps. 24-29).

Les opinions particulars i confidencials de Josep Iglésies expliquen encara més Coses de la participació d'Antoni Rovira en aquesta llarga i intensa sessió. El secretari de la ponència escrivia al seu amic Joaquim Santasusagna: "Vos coneixeu la vitalitat i la verbola enorme de Rovira i Virgili. Doncs bé, van passar 16 hores discutint sense afluixar! ...L'haver hagut d'arribar a votar els límits de les 30 demarcacions establertes vos donarà idea de com va anar la cosa. Galés va acabar per violentar-me, Rovireta va mantenir-se cordialíssim sempre..."

"Rebutjada la idea provincial Rovira va mantenir la posició de satisfer la voluntat de tots els pobles i fer les demarcacions el màxim de petites per anar després automàticament a l'acoblament provincial. Inclús ara ja admet, amb entusiasme, les províncies de Tortosa, Seu d'Urgell, Manresa i Vic i totes les que se li vulguin suggerir. Nosaltres, pel contrari, sentem el principi de demarcacions el màxim de grans per fer innecessàries les províncies. No penseu que vegi la batalla guanyada. Ben al contrari... Rovira (anirà diputat per Barcelona) pensa plantejar amplament la qüestió al Parlament català i guanyar-la allí. Galés va fer la mateixa afirmació. .." Cal precisar que, quan s'utilitza la paraula *província,* Iglésies no es refereix a la província borbònica, sinó a una superdemarcació d'extensió semblant a la província i amb una capital que podria ser la mateixa de la divisió de l'Estat, en contra dels interessos d'alguna altra població amb una extensa àrea d'influència que també hauria de tenir dret a ser capital de superdemarcació. En els plantejaments d'Iglésies, com en els de Rovira i de Galés, la dualitat Reus-Tarragona és present, malgrat manifestar-se de formes diferents.

Rovira i Galés es mostraren en tota la reunió contraris a la formació d'unes demarcacions a la província de Tarragona que impliquessin la desfiguració dels límits dels partits judicials existents, que en bona part constituïen també àrees funcionals de mercat. Vila i Iglésies proposaven cinc demarcacions: Valls Montblanc (amb el nom d'Alt Francolí), àrea del partit judicial de Tarragona (Baix Francolí), Reus-Falset (amb el nom de Baix Camp i Priorat), Móra-Gandesa (amb el nom de Terra Roja), i Tortosa, que abraçaria els territoris a banda i banda del riu (Baix Ebre).

El vot particular d' Antoni Rovira i Manuel Galés proposava la creació de nou demarcacions: Conca de Barberà, Alt Camp, Tarragona, Baix Camp, Priorat, Ribera, Terra Alta, Tortosa i Montsià. "Poc més o menys els partits judicials" escrivia Iglésies, encara que en sortir de la reunió Rovira li va manifestar que podia admetre la unió del Priorat amb Reus i la de la Ribera amb la Terra Alta. "En eixir m'ho ha dit."

El parer d'Antoni Rovira i Virgili anava quallant a poc a poc entre els membres de la ponència, però un fet decisiu va ser que el seu amic Claudi Ametlla, aleshores governador civil de Girona, convencés, amb arguments pràctics derivats de

l'experiència de govern, Miquel Santaló, geògraf, membre també de la ponència i polític influent dins el partit del Govern. Miquel Santaló contribuí decisivament a fer veure a Pau Vila la necessitat de realitzar una divisió territorial de dos nivells: la comarca i la supercomarca o vegueria.

EL PROJECTE AMB COMARQUES I VEGUERIES.

La següent reunió, el 13 de setembre, començà a la tarda, però també acabà a la nit, ja entrat el dia següent. Inicialment es continuà parlant de les demarcacions i Antoni Rovira i Virgili féu una intervenció manifestant que el territori de Ripoll havia d'anar amb Vic i no amb Girona, opinió que també defensava Antoni Esteve, bon coneixedor d'aquelles comarques, malgrat la posició de Pere Blasi, que reclamava la reserva de vot, fins que ho hagués vist Miquel Santaló, absent de la reunió.

Fou en aquesta reunió quan les diferències entre fer unes demarcacions àmplies que substituïssin les províncies de la monarquia i unes demarcacions petites, d'una extensió més o menys semblant a la dels partits judicials o àrees de mercat importants integrades en les anteriors superdemarcacions, s'acaba resolent. La Ponència va acordar, primer, presentar el projecte elaborat com a solució, sense superdemarcacions, i seguidament, fer un nou projecte amb superdemarcacions.

El llibre de la ponència posa entre l'aprovació d'aquell primer projecte i l'elaboració del que havia d'ésser segons aquestes paraules, que transcrivim per creure-les orientadores:

"Un estat d'esperit anguniós, el descontentament dels ponents per no haver arribat a una concreció de pensament plasmada en el projecte demarcacional, portaren com a conseqüència, a reprendre la qüestió de les supercomarques, puix que amb elles, de bell antuvi, sembla que es podia anar a un millor acomodament al concepte comarcal, malgrat la seva imprecisió, i a les realitats socials i econòmiques d'ara. Altrament, el pla demarcacional que deixaven enllestit responia més o menys vagament a una estructuració administrativa de relació directa, entre Catalunya, amb la seva polarització governativa a Barcelona, i les unitats territorials en què es dividia la nostra terra per als efectes d'administració i govern. És una divisió de primer grau, perquè entre el municipi i la nació no hi ha més que un organisme territorial intermedi. En canvi, una divisió supercomarcal suposava l'existència d'unes comarques com a entitats primàries i uns aplegaments comarcals, organismes de segon grau en l'organització del Govern de Catalunya."

"Hom copsa de seguida els avantatges que el nou projecte podia tenir tant per a solucionar els casos difícils que se'ns havien presentat com per a oferir al Govern de

la Generalitat i al Parlament dues solucions diferents per a la nova estructuració de Catalunya."

"Com que el treball lent i constant de la ponència l'havia ben capacitada dels problemes de la divisió territorial, això féu que tan bon punt va ésser convinguda la conveniència de formular un altre projecte a base de la nova orientació hom posa mans a l'obra, i en acabar la sessió de la matinada del dia 14 de setembre, el segon projecte de la divisió territorial queda esbossat tant a satisfacció de tots que foren retirats els vots particulars presentats en el projecte de demarcacions per considerar-los innecessaris, ja que el nou treball resumia les qüestions que hi havia plantejades. Pel projecte elaborat com a base d'estudi, quedava Catalunya dividida en comarques i supercomarques."

A la sessió de la nit, els ponents de la província de Tarragona es reuniren una estona a part. L'acta certifica que es posaren d'acord a afegir el Penedès a la superdemarcació de Tarragona i que els altres territoris o comarques quedessin inclosos en les tres superdemarcacions amb capitals a Reus, Tortosa i Tarragona (Lluch i Nel·lo, 1983, ps. 29-31).

Gràcies a les confidències de Josep Iglésies al seu amic "Santa", sabem que la reunió no va ser fàcil, perquè " contra Rovira no hi valen acords ni res. Resta una cosa acordada, ell fa veure que no ho ha sentit i torna a emprendre la discussió. Creieu, que discutir amb ell resulta el més terrible. No fa absolutament cap cas dels arguments del contradictor". Rovira i Virgili patia de sordera, però és ben probable que sabés també fer-se el sord. Iglésies continua explicant el següent:

"Per acabar d'una vegada li he fet un projecte de supercomarques que, ben a contracor, ha acceptat. Aquest projecte és com segueix:

"1a província: Penedès (Vilanova- Vilafranca- Vendrell)-Alt Camp (Valls) i partit judicial de Tarragona. Capital Tarragona.

"2a província: Baix Camp (Reus)-Priorat-Conca de Barberà-Ribera (Móra). Capital Reus.

"3a província: Terra Alta (Gandesa unida pel nou ferro-carril amb Tortosa)-Goles de l'Ebre (Tortosa)-Montsià o Cènia (Ulldecona-Alcanar). Capital Tortosa."

Finalment, Rovira i Virgili s'havia sortit amb la seva i veia acceptada la seva idea de fer una organització territorial amb dos nivells diferenciats entre el municipi i el govern de Catalunya. Cada nivell amb unes funcions distintes i adequades a la població total que haguessin de servir. Amb el resultat aconseguit, tant Rovira com Galés retiraven els vots particulars contra el primer projecte de demarcacions.

El primer d'octubre hi va haver una nova reunió en la qual es torna a revisar el projecte de demarcacions i superdemarcacions. Segons l'acta de la reunió, molt resumida, no tenim idea de les aportacions que hi va poder fer el senyor Rovira i Virgili, fora que no va estar d'acord, junt amb la majoria dels ponents, amb la creació d'una superdemarcació del Penedès, proposada per Pau Vila i Antoni Esteve. És també en aquesta reunió quan, per primer cop, les superdemarcacions foren anomenades vegueries, nom que sabem que va ser defensat per Antoni Rovira.

Les últimes reunions de la Ponència es van celebrar el 12 i 25 d'octubre i el18 de febrer de l'any 1933. A la primera de les reunions, Rovira i Iglésies van posar de manifest la necessitat d'afrontar el problema territorial en el moment de la nova estructuració política de Catalunya, encara que el conseller Tarradellas, que la presidí, els va tornar a remarcar, com ja havia fet de manera més extensa en una reunió anterior, que l'obra dels tècnics havia de ser revisada pels polítics i que els mateixos problemes resorgirien de nou en tractar-se el tema al Parlament de Catalunya. Finalment, va quedar aprovat el nou projecte de divisió territorial del país en nou vegueries i trenta-vuit comarques.

A la reunió del dia 25, dedicada a la revisió toponomàstica municipal, Rovira no hi assistí, però sí que va anar a l'última, en què hi hagué un ampli i agitat debat sobre les comarques de la província de Lleida i quedaren totalment conclosos els treballs de la Ponència. El nostre personatge no intervingué en el debat, el qual, segons Iglésies, "no ha dit un mot i s'ha posat a corregir articles". L'última part de la sessió va ser presidida pel nou conseller de governació, Joan Selvas, que va demanar diverses aclaracions i "en acabar es congratula de veure com la ponència ha sabut dur-la a bon fi" (Lluch i Nel·lo, 1983, p. 37).

Amb el redactat de l'acta de l'última sessió de la ponència s'acabava l'etapa encomanada als experts.

El mateix Pau Vila exposa que el projecte de demarcacions era artificiós i que es defugia les comarques, que eren una realitat viva. El fet que hi hagués massa comarques i això obligués a un desplegament excessiu d'organismes i serveis oficials podia evitar-se amb l'establiment de supercomarques. El llibre de la ponència publicat el 1933 remarcava l'existència d'"un estat d'esperit anguniós" i del "descontentament dels ponents per no haver arribat a una concreció de pensament plasmada en el projecte demarcacional", com a fets que portaren a reprendre el tema de les supercomarques, unes unitats que l'any 1931 Pau Vila no considerava pas necessàries. (Generalitat de Catalunya, 1933.)

Josep Iglésies també es convencé de la utilitat de la divisió en dos graons, i va remarcar que el que permetia aglutinar comarques i formar una supecomarca no

havien de ser pas les analogies naturals o humanes, sinó "l'atracció que damunt un conjunt de contrades exerceix un fogar mercantil importància manifesta. És la irradiació i, alhora, l'absorció que practica una gran ciutat allò que assenyala l'existència d'una supercomarca". D'aquesta manera quedava clar que Reus era la ciutat que podia lligar el Priorat amb la Conca de Barberà, malgrat les diferències existents entre ambdues. Reconeixia, igualment, que en tot projecte de divisió existeix un grau d'arbitrarietat, però el projecte de la divisió en vegueries ofereix avantatges damunt del projecte de les demarcacions directament unides a Barcelona, perquè cada nucli comarcal resta individualitzat i s'eviten els acoblaments forçosos. La capital de vegueria esdevindria el centre de totes les activitats dels seus pobles i és aquí on pot ser possible la descentralització de tots els serveis de la Generalitat, mentre que la comarca seria l'equivalent al partit judicial, amb més atribucions, i amb la possibilitat de tenir també autonomia en la seva gestió, igual que els municipis. I, finalment, també acceptava plenament el nom de vegueria, perquè malgrat ser un arcaisme i no tenir el significat que tenia en els segles passats "trobem més encertat de restaurar un vell nom català que anar-ne a manllevar un de novell a qualsevol llengua forastera". (J. Iglésies, 1933, ps.83-91).

La raó pràctica s'havia imposat a la raó teòrica i el primitiu projecte d'establir unes úniques demarcacions quedava substituït per una divisió en comarques i vegueries, una idea que Antoni Rovira i Virgili defensà des d'un principi i que de mica en mica, amb modificacions i replantejaments, al final s'imposà per consens.

Així quedaven les dues supercomarques del nostre àmbit d'estudi:

Vegueria de Reus; comprèn les següents comarques: Baix Camp, Conca de Barberà, Priorat, Ribera.

Vegueria de Reus	*Municipis*	*Habitants*
Baix Camp	29	59.693
Conca de Barberà	23	25.601
Priorat	25	18.851
Ribera	14	28.290
Total	91	132.435

Vegueria de Tarragona; comprèn les següents comarques: Tarragonès, Alt Camp, Baix Penedès, Alt Penedès, Garraf.

Vegueria de Tarragona	*Municipis*	*Habitants*
Garraf	08	27.882
Alt Penedès	25	45.002
Baix Penedès	13	15.808
Tarragonès	24	51.149
Alt Camp	23	31.567
Total	93	171.498

EL TEXT DEL DECRET I LA SEVA APLICACIÓ.

Per decret del govern de la Generalitat del 27 d'agost del 1936 (publicat al "Diari Oficial" del 9 de setembre) s'establí la nova divisió del país en regions i comarques.

A continuació transcrivim la part dispositiva d'aquest decret que determina la regió tercera i quarta que afecta a les nostres comarques:

"...el territori de Catalunya es dividirà en les següents regions:

Regió tercera, que comprendrà les comarques de Garraf, Alt Penedès, Baix Penedès, Alt Camp i Tarragonès, la capitalitat de la qual serà Tarragona.

Regió quarta, que comprendrà les comarques de Conca de Barberà, Ribera, Priorat i Baix Camp, la capitalitat de la qual serà Reus.

Per altra banda un altre decret de 23 de desembre de 1936, el Consell Executiu aprovava l'agrupació de municipis que formava cada comarca:

Els municipis de les comarques que constitueixen la regió tercera són:

Per la comarca de Garraf: Canyelles, Castellet i la Gornal, Cubelles, Oleseta, Olivella, Sant Pere de Ribes, Sitges, Vilanova i la Geltrú. El centre comarcal és Vilanova i la Geltrú.

Per la comarca de l'Alt Penedès: Avinyonet del Penedès, les Cabanyes, Castellví de la Marca, Font-rubí, Gelida, la Granada, Olerdola, Pacs, el Pla del Penedès, Pontons,

Puigdalber, Sant Cugat Sesgarrigues, Sant Joan de Mediona, Sant Llorenç d'Hortons, Sant Martí Sarroca, Sant Pere de Riudebitlles, Sant Quintí de Mediona, Sant Sadurní d'Anoia, Santa Fe del Penedès, Santa Margarida i els Monjos, Subirats, Terrasola i Lavit, Torrelles de Foix, Vilafranca del Penedès, Vilobí del Penedès. El centre comarcal és Vilafranca del Penedès.

Per la comarca del Baix Penedès: Albinyana, l'Arboç, Banyeres del Penedès, Bellveí del Penedès, la Bisbal del Penedès, Calafell, Cunit, Llorenç del Penedès, el Montmell, Sant Jaume dels Domenys, Sant Vicenç de Calders, Santa Oliva, el Vendrell. El centre comarcal és el Vendrell.

Per la comarca de l'Alt Camp: Aiguamúrcia, Alcover, Alió, Bràfim, Cabra del Camp, Figuerola del Camp, Masllorenç, la Masó, el Milà, Montferri, Mont-ral, Nulles, el Pla de Cabra, el Pont d'Armentera, Puigpelat, Querol, la Riba, Rodonyà, el Rourell, Vallmoll, Valls, Vilabella, Vila-rodona. El centre comarcal és Valls.

Per la comarca del Tarragonès: Altafulla, Bonastre, la Canonja, el Catllar, Constantí, Creixell de Mar, els Garidells, el Morell, la Nou de Gaia, els Pallaresos, Perafort, la Pobla de Mafumet, la Pobla de Montornès, Renau, la Riera de Gaia, Roda de Barà, Salomó, la Secuita, Tamarit de Mar, Tarragona, Torredembarra, Vespella de Gaia, Vilallonga del Camp, Vila-seca de Solcina. El centre comarcal és Tarragona.

Els municipis de les comarques que constitueixen la regió quarta són:

Per la comarca de la Conca de Barberà: Barberà de la Conca, Blancafort, Conesa, l'Espluga de Francolí, Fores, Llorac, Montblanc, Montbrió de la Marca, Passanant, les Piles, Pira, Rocafort de Queralt, Rojals, Santa Coloma de Queralt, Santa Perpètua de Gaià, Sarral, Savallà del Comtat, Senan, Solivella, Vallclara, Vilanova de Prades, Vilaverd, Vimbodí. El centre comarcal és Montblanc.

Per la comarca de la Ribera: Ascó, Benissanet, Flix, Garcia, Ginestar d'Ebre, Miravet, Móra d'Ebre, Móra la Nova, la Palma d'Ebre, Rasquera, Riba-roja d'Ebre, Serra d'Almos, Tivissa, la Torre de l'Espanyol, Vinebre. El centre comarcal és Móra d'Ebre.

Per la comarca del Priorat: L'Arboli, Bellmunt del Priorat, la Bisbal de Falset, Cabassers, Capçanes, Cornudella de Montsant, Falset, la Figuera de Falset, Gratallops, els Guiamets, Lloa, Marçà, Margalef de Montsant, el Masroig, el Molar, la Morera de Montsant, Poboleda, Porrera, Pradell de la Teixeta, Siurana de Prades, la Torre de Fontaubella, Torroja del Priorat, Ulldemolins, la Vilella Alta, la Vilella Baixa. El centre comarcal és Falset.

Per la comarca del Baix Camp: l'Albiol, l'Aleixar, Alforja, Almoster, l'Argentera, les Borges del Camp, Botarell, Cambrils de Mar, Capafonts, Castellvell del Camp, Colldejou, Duesaigües, la Febró, les Irles, Maspujols, Montbrió del Camp, Mont-roig

del Camp, la Mussara, Prades, Pratdip, Reus, Riudecanyes, Riudecols, Riudoms, la Selva del Camp, Vandellòs, Vilanova d'Escornalbou, Vilaplana del Camp, Vinyols. El centre comarcal és Reus.

LA DEFENSA DE LES SUPERCOMARQUES O VEGUERIES. CINC ARGUMENTS D'EN ROVIRA I VIRGILI.

Quan Rovira i Virgili es preguntava si la divisió territorial de Catalunya havia d'estar formada per múltiples demarcacions comarcals, o bé per unes poques i àmplies demarcacions, la seva resposta com ja hem exposat era favorable a l'última proposta, i el seu raonament no venia donat ni per la història, que tan bé la coneixia, ni tampoc pels condicionaments del medi natural. Per a Rovira i Virgili, calia una divisió moderna, d'acord amb la geografia moderna, l'economia i la voluntat popular, i si analitzava el que passava a altres nacions de grandària comparable a la de Catalunya, observava que hi havia una divisió administrativa amb unes unitats més grans que les comarques populars, encara que per sota hi poguessin haver altres divisions. Bèlgica tenia nou grans divisions o demarcacions administratives; Holanda, onze; Noruega, divuit, i Finlàndia, vuit.

Aquestes unitats no tindrien res a veure amb les províncies centralistes, fins i tot en el cas que els límits fossin semblants, i per sota hi podrien coexistir les comarques. Els seus arguments en defensa de les supercomarques o vegueries són ben explícits en el seu llibre *La Constitució interior de Catalunya* (1932, p. 32-48) i alguns han estat també recollits en un treball del geògraf Oriol Nel·lo (1989).

El primer argument és de tipus administratiu, massa comarques significaria que s'haurien d'assignar diferents funcions administratives en molts llocs del país; o bé, centralitzar les funcions en el Govern de Barcelona. Si s'optés per la descentralització de serveis en moltes comarques, apareixeria "un règim de fraccionament, de trinxament, que seria una greu tara i que difícilment s'adaptaria a la naturalesa de certes funcions que exigeixen una àrea major. Els que no voldrien set o vuit organismes supra-comarcals, es trobarien amb tretze dotzenes d'organismes menors". Les funcions de les comarques s'han de correspondre amb el seu territori. D'altra banda, centralitzar-ho tot a Barcelona "seria un disbarat invers, però d'igual o major calibre". L'escala de la divisió administrativa de Catalunya hauria de tenir, per tant, un graó supercomarcal.

Un altre argument és que les supercomarques permetien mantenir les comarques populars basades en les àrees de mercat. Si només existís una sola divisió, caldria ajuntar comarques i eliminar les comarques secundàries, perquè en el cas contrari existirien massa àmbits administratius. La divisió resultant no satisfaria els interessos

comarcals i tampoc no seria una veritable divisió en supercomarques, ja que aquestes no haurien de ser gaire nombroses. L'existència de les supercomarques donaria més força al model administratiu de dos nivells, "puix que essent atribuïdes als organismes intermedis les funcions que per llur caràcter exigeixen una major àrea, no presenten inconvenients ni perills el més accentuat esmicolament de les altres funcions". Com remarca Oriol Nel·lo, aquest argument permet augmentar la coherència de la divisió comarcal.

Un tercer argument és el de la recerca d'un cert equilibri territorial, perquè Catalunya "té el cap – Barcelona - massa gros en relació a les dimensions i a la densitat de la resta del cos". La creació de les supercomarques afavoriria la "vitalitat i la creixença" d'unes quantes ciutats catalanes. ..[que] constitueixen de fet capitalitats de segon ordre". És la realitat catalana, "l'imperi dels fets", el que empeny cap a la creació de les supercomarques, "amb el nom de vegueries o amb un de diferent". L'organització administrativa en dos nivells "voldrà convertir, l'actual Catalunya perillosament macrocèfala en una Catalunya proporcionada i equilibrada, que estengui per totes les contrades pròpies la vida, la riquesa i l'ideal de la nació.

Un quart argument és la comparació amb el que passa als estats moderns que tenen demarcacions de característiques semblants, "tant els unitaris com els federals, tant en els vells com en els nous", que tendeixen a dotar aquests àmbits administratius de facultats importants.

Un cinquè argument és de tipus polític, els partits catalans i catalanistes que van voler adoptar una organització de base comarcal es van trobar amb dificultats, al mateix temps que es comprova que apareixen supercomarques "de les quals no pot prescindir-se i que espontàniament sorgeixen i actuen". El Partit Catalanista Republicà s'organitza en comarques i supercomarques, i les segones van funcionar millor que els organismes comarcals. L'històric partit federal també volia organitzar-se sobre la base comarcal, però només ho aconseguí en unes poques contrades.

Cita també l'argument econòmic dels menors costos de l'administració i fins i tot els avantatges de comoditat per als usuaris, malgrat les opinions contràries, temes que no desenvolupà però dels quals pensa que un estudi detingut li donaria la raó en la major part dels casos.

Les supercomarques no tindran res a veure amb les províncies de la monarquia, i a Rovira i Virgili li interessa remarcar-ho perquè hi ha qui el titlla de provincialista. Per

a ell seran diferents "tant en la delimitació territorial com en l'organització interna", encara que no fos necessari ni convenient "que les capitals provincials perdessin del tot la capitalitat", i fer-ne quatre o cinc més no suposaria cap dificultat. A més, la creació de les comarques dotades d'un cert nombre d'institucions i facultats "atenuaria les rivalitats i les gelosies entre ciutats i viles importants d'una mateixa demarcació supracomarcal, puix que la capitalitat de la comarca oficial serà un guany de categoria per a les poblacions que, amb més o menys motiu, se senten postergades".

La defensa de les supercomarques o vegueries, nom que, com s'ha esmentat abans, el mateix Rovira i Virgili proposa, era ben clara, perquè permetia estructurar millor l'administració del país en uns nivells jeràrquics que es complementaven en serveis i activitats i permetien respondre a les realitats territorials, tant les naturals i econòmiques com als sentiments de la població. La resolució del problema l'hauria de donar, segons Rovira, el Parlament de Catalunya, encara que va ser la Guerra Civil el que definitivament va impulsar l'aprovació de la divisió en comarques i vegueries.

LA DENOMINACIÓ: VEGUERIA O REGIÓ?[40]

El Consell Executiu de la Generalitat va aprovar un decret de presidència en el qual es disposà que siguin anomenades vegueries regionals les demarcacions supercomarcals de la Divisió Territorial vigent que fins ara eren designades amb el nom genèric de regions.

La denominació de vegueria ja fou proposada per la ponència de Divisió Territorial en el segon projecte del seu Informe publicat, en llibre, l'any 1933. Aquest projecte, amb la sola variant de fer anar la comarca de la Garrotxa, inclosa a la vegueria de Vic, amb la vegueria de Girona, fou adoptat íntegrament pel Consell d'Economia i proposat al govern de Catalunya, el qual en decretava la implantació el 27 d'agost del 1936 i en ratificava la vigència el 23 de desembre del mateix any. En tots dos decrets les denominacions de vegueria eren substituïdes per les de regió.

En aquelles hores en les quals calia bastir de nou i amb tota urgència una organització econòmica i social que la revolta militar invalidava, sembla als adoptadors del projecte comarcal de la Ponència que el mot vegueria era d'un to massa pretèrit, feia ressò de feudalisme, resultava tradicional.

I triaren el nom de regió, potser per influència de les regions econòmiques de França, que allà sobreposa als departaments trossejadors de les antigues regions històriques franceses la paraula regió. La tria no era pas encertada, perquè ultra tenir aquest mot

---

[40] Part de l'article publicat a "*La Publicitat*" el 5 de desembre de 1937.

un significat polític, confusionari i descaracteritzador respecte a la totalitat de Catalunya, té geogràficament, científicament, un significat concret. Hom sap que una regió és una porció de territori determinada per circumstancies especials de topografia, de clima i d'activitats humanes ben característiques; a Catalunya hi ha una regió mediterrània i una regió continental. El mot regió resultava pseudoerudit, sense arrelament popular i, a més, impropi.

És a començaments del mes de setembre del 1932 quan Rovira i Virgili reivindica per primer cop la utilització del nom de vegueria per referir-se a les supercomarques, perquè una vegueria agrupava diferents comarques naturals. "Si el nom de vegueria ha d'ésser utilitzat en la nomenclatura oficial de la Catalunya autònoma, serà més adequadament aplicat a les supercomarques que no pas a les comarques." *(La Publicitat,* 8 d'octubre de 1932.) La facilitat de les comunicacions permetria organitzar el país en set o vuit vegueries, mentre que les comarques podrien substituir els actuals partits judicials i servir de marc a alguns altres serveis.

La susdita ponència en adoptar el mot vegueria ho féu després d'haver estudiat distints noms adients per designar les supercomarques; tots ells, però, o bé massa genèrics o bé de procedència forastera. Al costat del mot ben català de comarca, calia posar-hi el de vegueria, de més tradició catalanesca encara, puix que mentre el nom de comarca no es troba en la documentació i en els escriptors fins al segle XVII, el de vegueria apareix ja com a entitat de divisió territorial des del segle XIII. Aquesta diferència d'aparició d'un i altre terme de l'actual nomenclatura demarcacional s'explica pel fet que mentre el concepte de comarca l'ha forjat el poble en una lenta i multisecular elaboració, el concepte de vegueria s'estableix d'ençà que els comtes de Barcelona han de situar representants seus, els veguers, a diverses contrades per al millor regiment de la cosa pública enfront del poder abusiu del feudalisme en decadència.

La paraula vegueria, de "forma i dicció ben catalanesques" -tal com diu el preàmbul del decret susdit -, arrela tan profundament en el llenguatge popular que encara subsistia quan feia prop de dues centúries que la divisió veguerial havia desaparegut de l'Administració i dels mapes. Les vegueries havien estat substituïdes pels corregiments de Felip V l'any 1716. Doncs bé, en una relació periodística del diari barceloní "El Indicador Catalán", publicada en el número del dia 21 de juliol del 1822, es diu, bo i referint-se a les primeres manifestacions faccioses dels apostòlics, que "a la vegueria de Tortosa havia aparegut un nou *cabecilla* anomenat Molino".

Un reial decret inspirat a Maria Cristina per una situació liberal, féu substituir els corregiments per províncies, l'any 1833. No obstant, encara al començament del

segle, a la rodalia de Montblanc, els vells, quan volien ponderar un fet comarcal de molta ressonància, solien fer-ho amb la frase exclamativa: "Tot el vegueriu en parla!"

Aquesta supervivència de la paraula vegueria en la boca del poble explica, tal com diu l'esmentat preàmbul, el "que en ésser llanyat el mot vegueria per la ponència que féu el projecte de la Divisió Territorial vigent fos acollit amb simpatia i repetit pel poble, de manera que el seu ús tendeix a generalitzar-se de nou". En canvi, la paraula regió no havia arrelat i sortia treballosament de la boca de la gent si alguna vegada es veia precisada a emprar-la. D'ací que partits polítics i sindicals i àdhuc organismes oficials, tendissin a usar cada vegada més la paraula vegueria. Altrament, la Confederació Nacional del Treball, a causa de la denominació de "regional" que pren la seva organització a Catalunya, empra el nom de "zona" per indicar les demarcacions supercomarcals.

Evidentment, el terme "regió" no era acceptat pel poble. En canvi, per damunt de les disposicions oficials s'estenia el nom de vegueria, que fluïa amb tota naturalitat en la conversa. Recordem que fa uns quants mesos, bo i recorrent una contrada de la dreta del Segre, al peu del muntanyam prepirinenc, un home del camp ens deia amb molta senzillesa: "A nosaltres, els d'aquesta rodalia, ens aniria millor anar amb la vegueria de Manresa que amb la vegueria de Tremp, com ara." I parlava així sense que nosaltres li haguéssim esmentat cap nom de demarcació.

L'expressió d'aquell camperol subratlla l'encert de la disposició presidencial, disposició que hauran vist satisfactòriament tots els catalans perquè acaba de catalanitzar del tot la nova Divisió Territorial de Catalunya.

Així doncs, a Rovira i Virgili, se li deu també la reinstauració del mot vegueria, que d'àmbit d'administració de la justícia reial passava a àmbit de l'organització descentralitzada que la Generalitat exercia sobre un grup de comarques.

LES VEGUERIES DE REUS I TARRAGONA.

LA DEFENSA DELS MEMBRES DE LA PONÈNCIA.

Seguint l'exemple de Josep Oliveras en el seu article – Antoni Rovira i Virgili i la divisió territorial de Catalunya – he estat temptat de marginar les picabaralles locals. Però coincideixo amb ell al qualificar l'enorme interès que tenen, i el d'exemplificadores que han d'ésser per evitar-les en un futur. Més tenint en compte que en les properes dècades l'àrea del Camp de Tarragona és constituirà en un únic àmbit general d'actuació, en el que cal unificar esforços, més que dividir-los, perquè

podríem cometre l'error que l'actual aglomeració del Camp de Tarragona[41] pugui quedar-se a mig camí de Barcelona i València, i no desenvolupar-se per si sola, tot i l'important potencial que té en l'actualitat.

Aquestes tensions territorials tenen moments molt àlgids com en la determinació de la capital de província. Tan sols fent un repàs a l'Estudi documental del Dr. Adserà Martorell[42] per adonar-se'n que en les primeres dècades del segle XIX la realitat del moment ens imposa no tan sols una rivalitat superficial, sinó quelcom més profund.

Els apartats més conflictius des d'aleshores, en què tant Tarragona com Reus com la mateixa Tortosa van pretendre ser capital de província s'han reproduït en la discussió per la divisió territorial de l'any 1931, però també recentment trobem exemples d'una defensa per part de Tarragona per a mantenir la unitat del Camp geogràfic, com a espai administratiu d'actuació únic, i de la ciutat de Reus de conservar la vegueria especialment amb el Priorat i la Ribera d'Ebre.

Reproduïm l'article de Josep Oliveras que apareix al llibre Rovira i Virgili 50 anys després (veure peu de pàgina 36), el debat de la ponència del 1931, on com diu Oliveras es posa de manifest que l'anàlisi objectiva havia de coexistir amb un ventall d'interessos i posicions ideològiques, així com en la defensa aferrissada d'unes ciutats que eren marc de vida i espais estimats i coneguts dels diferents ponents, alguns dels quals es devien també a la pressió del vot popular.

"Al llarg del debat de la ponència, el fet objectiu de l'existència d'unes àrees funcionals i de la necessitat de fer una divisió territorial que no fos econòmicament greujosa i sí, en canvi, "ajustada a les necessitats de l'hora i apropiada al govern i a l'administració del país", s'enfrontava amb els sentiments d'identitat local i les diferents posicions personals dels ponents. Aquests estaven molt arrelats a les seves ciutats nadiues i defensaven les "grandeses de la seva pàtria petita" i també els interessos econòmics i polítics dominants a cada àmbit. Es volia fer una divisió que ajudés a fomentar els equilibris territorials i el desenvolupament econòmic de tots els racons de Catalunya, però al mateix temps s'era conscient que unes ciutats eren més importants que les altres i cap ponent volia que la seva ciutat perdés protagonisme i poder.

El lligam entre els ponents i el seu lloc de vida o de naixença era, a més a més, augmentat per la pertinença de tots ells a partits o moviments polítics i al fet que la majoria tingueren càrrecs electes vinculats a un territori o intentaren tenir-los. Part

---

[41] Hi ha autors que prefereixen considerar l'àrea Tarragona-Reus-Valls-Cambrils com a una Àrea Metropolitana. Estudis recents de la Universitat Autònoma de Barcelona determinen que a finals de l'any 2001 l'Àrea Metropolitana de Barcelona arribarà fins a Tarragona pel sud i fins a Lleida per l'Est.

[42] Adserà Martorell, J. "*Tarragona Capital de Província. Estudio Histórico documental sobre la división del territorio*". Tarragona 1986.

d'ells exerciren càrrecs polítics de responsabilitat local, però Miquel Santaló, Manuel Galés i Antoni Rovira van ser diputats al Parlament de Catalunya, i el primer fou conseller primer del Govern de la Generalitat, diputat a Madrid i, posteriorment, ministre. El mateix Pau Vila, que exercia de vallesà, va ser temptat pel president Macià per presentar-se a la cursa electoral i Josep Iglésies ho intenta sense èxit. La ponència havia d'enlairar-se per sobre dels campanars locals, però aquests eren, en alguns casos, massa alts.

El secretari Josep Iglésies escrivia, poc després que la comissió acabés els seus treballs, que havien funcionat com "un petit parlament, on eixien a llum tots els arguments possibles d'esgrimir sobre un mateix punt concret". Els ponents eren persones de formació diferent i residien "a indrets d'interessos a voltes oposats, partint de punts de vista teòrics ben diversos, havien de mostrar-se desavinences en el curs de les deliberacions de la ponència". (J. Iglésies, 1933, p. 70.)

Tot just nomenat Antoni Rovira com a membre de la ponència, Josep Iglésies donava la seva immediata opinió: "penso que Rovira i Virgili hi anirà a fer de tarragoní. Galés fa dies porta a les deliberacions les inquietuds de Tarragona. Santaló defensa la capitalitat de Girona i la seva província. Els de Lleida (els dos representants tots dos són de la ciutat) veuen tot això amb molts bons ulls. El mateix Valls i Taberner parla contínuament de respectar les províncies. No trec res de demanar-los quina cosa volen ficar-hi dins de les províncies, si unes diputacions o audiències o que". (Carta a Joaquim Santasusagna, 17 de novembre de 1931.)

La mateixa ponència, entre els principis orientatius per establir una divisió territorial, com ja s'ha esmentat anteriorment, fixava la conveniència d'establir el menor nombre possible de demarcacions, però també que a les poblacions capitals de "la divisió políticoadministrativa vigent, les quals es refiaven per a llur subsistència dels organismes oficials, hom procuraria de minvar el trasbals que les noves demarcacions els poguessin ocasionar". *(La Divisió Territorial de Catalunya,* p. 50.) Les capitals provincials i de partit judicial tenien un pes específic clar dins el país i la seva àrea d'influència i era dificilíssim fer una nova divisió com si es partís de zero.

Les províncies, després de cent anys de vigència, estaven molt arrelades i les seves capitals havien esdevingut nusos de comunicacions intraprovincials i interprovincials i, a més, eren llocs d'anada obligada per múltiples motius. Iglésies es lamentava dels continuats entrebancs provocats pels ponents que d'una o altra manera defensaven àrea d'influència de la capital provincial. Santaló es queixava que la superdemarcació de Girona quedava petita i que se li havia d'agregar la Garrotxa. Pere Blasi avisava que si no es feia el que Santaló demanava a la "seva província hi hauria un veritable alçament. Girona té uns 17.000 habitants i tots viuen de la província". Cadascú

defensava, més o menys, les seves posicions personals. Però els problemes territorials foren més punyents a les comarques tarragonines, o més clarament entre les posicions de Reus, defensades aferrissadament per Josep Iglésies, i les de Tarragona, protegides per Manuel Galés i Antoni Rovira i Virgili.

Josep Iglésies va ser sempre partidari de la supressió de les províncies i durant molt de temps va impulsar la formació d'unes demarcacions o comarques, nivell únic entre el municipi i el govern autònom de Catalunya, les capitals de les quals havien de ser el centre dels serveis i de l'administració del territori respectiu, i quan arriba a acceptar les supercomarques era clar que Reus havia de ser-ne també la capital d'una. Rovira i Galés defensaven el paper de capitalitat de Tarragona, sense que això volgués dir que no reconeixien el paper de Reus, i, a més, eren partidaris de dos nivells administratius intermedis, especialment el primer.

Les posicions de Manuel Galés, "sense cap antecedent tècnic que justifiqués el nomenament", segons Joaquim Santasusagna (1933), podien ser més dures que les d'Antoni Rovira en determinats aspectes, però com que no escrivia llibres ni articles en els periòdics per defensar públicament el seu parer, no calia contestar-lo ni atacar-lo. El cas de Rovira i Virgili era ben diferent, perquè escrivia i era una personalitat de gran prestigi, i el motiu més greu de discrepància era, en el fons, la seva posició respecte a les dues grans ciutats del Camp de Tarragona. El periòdic de Reus *Les Circumstàncies,* que estava en mans del grup d'Acció Catalana, i especialment vinculat a Josep Iglésies, fomenta la imatge d'un Rovira i Virgili "defensor encobert" de la tesi provincialista. Les petites acusacions arribaren a ser fortes crítiques en un article signat per les inicials M. M., que possiblement havia estat escrit en mútua col·laboració entre Josep Iglésies i el seu amic Joaquim Santasusagna. Aquest article va aparèixer el 29 d'abril de l 1933, i s'hi citaven Manuel Galés, Pere Blasi i Antoni Rovira i Virgili com a ponents defensors de les estructures provincials, però a més s'esbafaven amb el darrer criticant-li des d'alguna qüestió geogràfica fins a la seva posició i evolució respecte a les anomenades "províncies", posició contrària, per tant, a la de les demarcacions comarcals. Al final de l'article i per rematar-ho, s'acusava Rovira de no admetre les dues supercomarques de Reus i de Tortosa.

L'anterior article i els que seguiren sortien en un moment en què la ponència havia finalitzat les seves tasques i propostes, però en el qual es creia que passarien ràpidament a debatre's al Parlament de Catalunya, d'on Rovira i Galés eren diputats. Hi havia por que els parlamentaris desfessin el treball realitzat i les solucions acordades pels ponents. Per això, respecte a les províncies, M. M'. afirmava que Rovira i Virgili "no tenia una posició fixa presa, ja que de defensar quatre províncies l'any 1931, havia passat a acceptar-ne set, l'any següent: les quatre demarcacions provincials amb canvis en la delimitació, una cinquena al Pirineu amb capital a la Seu

d'Urgell, una sisena comprenent els territoris de Cardona, Bages i Conca d'Òdena, i l'última formada per les comarques de Vic, el Vallès i el Maresme". Set demarcacions supercomarcals, entre les quals no figurava ni la de Reus, ni la de Tortosa; respecte a aquest fet Rovira havia escrit a *La Publicitat de* Barcelona (6 d'octubre de 1932), un cop definides i acordades les 9 vegueries i les 38 comarques, que "personalment nosaltres érem partidaris -i encara ho som de reduir a set les nou supercomarques". Unes supercomarques o vegueries de les quals també deia Rovira que en res no s'havien d'assemblar a les províncies centralistes.

Rovira i Virgili replica a *La Humanitat* de Barcelona i a *Foment* de Reus amb un article titulat "Per damunt dels campanars", en que nega les acusacions i es reafirma en el fet que personalment era partidari de reduir a set les nou vegueries, "però, reconeixem que aquesta reducció topa amb serioses dificultats reals. Reconeixem també que el desdoblament d'algunes supercomarques resol certes velles qüestions i certs moderns litigis". En cap cas es mostrava contrari a la supercomarca de Tortosa, i pel que feia a la de Reus, quan la va proposar Josep Iglésies "que fins al darrer moment s'havia mantingut hostil a l'establiment de supercomarques", va ser el primer a trobar admissible la proposta, tot remarcant algunes objeccions que podrien sorgir, com la poca distància existent entre les dues poblacions,

Rovira preferia "que el problema fos resolt de comú acord per reusencs i tarragonins, damunt la base d'una sola vegueria i amb adjudicació a Reus d'algunes de les institucions supercomarcals. Però si aquesta avinença no és possible, i els reusencs i els pobles de la seva zona volen vegueria pròpia crec que no els ha d'ésser denegada". *(Foment,* 5 de maig de 1933.)

La polèmica continua a *Les Circumstàncies,* amb altres articles signats per M. M. i també amb un article de Josep Iglésies, que contesta globalment Rovira i Virgili a *Foment* de Reus. Iglésies recordava encara "la cara i el gest d'estranyesa que va fer el Sr. Rovira quan va veure assenyalada en el mapa la vegueria de Reus. De cop va encarar-se a la vegueria de Tarragona i va trobar bé la inclusió de tot el Penedès, però en adonar-se que entre Reus i Tarragona passava una ratlla i que es reconeixia una supercomarca per a la nostra ciutat, passant la mà per la línia de coincidència de les vegueries de Reus i Tarragona, va exclamar: -No, això no. Aquesta ratlla fora!"

Explica, també, Iglésies que en una altra reunió, en què és parla de reduir el nombre de vegueries d'onze a nou, hagué de lluitar un altre cop perquè no s'eliminés la capitalitat de vegueria de Reus, i que Rovira i Virgili preconitzava reduir el nombre de

vegueries a set, "i no ha negat que la reducció de 9 a 7 l'hauria fet a costa de Reus". Hi hagué fins i tot un moment en què Pau Vila (hipotèticament suggestionat per Santaló) considera Reus i Tarragona dues ciutats que estaven massa a prop perquè fossin capitals de superdemarcació i es podia anar a una capitalitat bipartida com la inicialment proposada de Sabadell i Terrassa per al Vallès Occidental. Com a conseqüència de les consideracions, "Vila i Esteve van proposar d'establir una vegueria conjunta de Tarragona i Reus, a base de repartir els serveis de la capitalitat en pla d'absoluta igualtat entre les dues ciutats camperoles, el Sr. Rovira i Virgili la va recollir, no en el sentit de repartir per igual els serveis supercomarcals, sinó en el de reconèixer la capitalitat de Tarragona i cedir alguns serveis a Reus,...no és una caritat allò que Reus reclama, sinó la reconeixença d'una realitat social i econòmica". *(Les Circumstàncies,* 17 de maig de 1933.)

Encara en el periòdic de l'endemà, Iglésies tornava sobre el mateix tema i considerava pràcticament impossible el bipartiment de la capitalitat d'una vegueria entre Reus i Tarragona: " no es conformaria Tarragona a cedir a Reus una meitat dels beneficis que rep com a capitalitat. Per altra banda, una i altra ciutat tenen una susceptibilitat prou despena per a produir conflictes a cada nou servei a repartir. Si les realitats socials i econòmiques han separar els cercles d'influència de les dues ciutats, per quina regla lògica ens havem d'entestar a mantenir lligats aquests cercles?" Pel que feia als beneficis de capitalitat, Josep Iglésies els havia estudiat i havia comprovat que l'any 1932 l'Ajuntament de Reus aportava a la Diputació de Tarragona 199.854,5 ptes., mentre que el de Tarragona només hi aportava 166.137,24 ptes.; en canvi, només en beneficència, el primer Ajuntament s'havia de gastar 226.070 ptes., mentre que el segon només n'hi havia de destinar 38.010 ptes., perquè bona part de les necessitats les cobria la mateixa Diputació, que comptava amb diferents institucions assistencials localitzades a la capital de la província. (J. Iglésies, 1933, p. 58-59.)

La posició de Manuel Galés era més dura, ja que va dimitir del càrrec de ponent en aprovar-se el projecte definitiu, en disconformitat amb l'organització en comarques i vegueries de les comarques meridionals de Catalunya. Com a diputat pel districte de Valls, ja el gener de 1932, en l'informe de la ponència sobre els partits judicials de la província de Tarragona, elaborat conjuntament amb Josep Iglésies, fa constar que: "en fer seu aquest informe, és amb la condició de considerar inatacable el dret natural de Valls a ocupar la capitalitat de l'Alt Camp de Tarragona i, per tant, la del seu partit judicial". (Lluch i Nel·lo, 1983, p. 15.)

En les cartes i postals de Josep Iglésies a Joaquim Santasusagna en què explica el desenvolupament dels debats, la rivalitat entre Reus i Tarragona es posa de manifest moltes vegades. Per Iglésies el rival més empipador i poc dialogant és Galés: "N'hi ha un tip i això que és pi margallià. Galés té enredada tota la política del Vendrell, Valls,

Tarragona i Montblanc contra la comarca que ens havem empescat a Reus. No hi ha altra comarca per ell que la província de Tarragona." (29 d'octubre de 1931.) .

En una altra carta afirma que: "Ni Rovira, ni Galés admeten que Reus sigui res dins la província. Per a ells la història i el port ho abasseguen tot. Diuen que Reus és un artifici. És molt curiós de veure com la seva argumentació s'assembla a la que usen els espanyols respecte Catalunya". No obstant això, Iglésies era conscient del pes real de Tarragona, perquè "La influència de Tarragona damunt Valls, Montblanc, Móra, Gandesa, etc. és molt important. Crec que amb el segon projecte (el de comarques i vegueries) defugim, en molt, aquests perills. Dins d'ell caben les divisions més insignificants i no cal forçar unions com Valls-Montblanch, Reus-Falset, etc. Entre veure defensar unes 'províncies' a conveniència de Tarragona o unes altres a conveniència de Reus, prefereixo signar un projecte provincial fet sobre aquest darrer punt de vista. És una manera de desviar certs perills".

Respecte al temut debat al Parlament que no arriba a produir-se, per Iglésies, "l'home més perillós per Reus, no és Rovira. És Galés. No té cap argumentació, però així com Rovira sap mirar-se les coses per damunt de localismes, Galés és una animeta plena de males intencions. L'animadversió que porta a Reus és una cosa impressionant. Crec, amb tota sinceritat, que serà un acte de patriotisme reusenc llevar tots els vots que es pugui de la seva candidatura". (Correspondència Iglésies-Santasusagna, 13 de setembre de 1932.)

Malgrat les diferències entre Josep Iglésies i Antoni Rovira, i que el primer considerava el polític tarragoní com un rival terrible en els debats i les negociacions, també el considerava un home cordial i fins i tot admirat. En defensar Rovira les superdemarcacions, Iglésies li feu veure que les tres superdemarcacions de la província de Tarragona no eren res més que les antigues vegueries de Tortosa, Tarragona i Montblanc, amb el trasllat de la capitalitat de la darrera de Montblanc a Reus, estructuració territorial que finalment la ponència accepta.

La divisió territorial de l 1932, aprovada finalment pels decrets del 27 d'agost i 23 de desembre de l 1936, no era pas una divisió asèptica, ni tampoc la divisió objectiva i gairebé perfecta basada en l'estudi aprofundit de les comunicacions, les antigues divisions, els partits judicials i les àrees de mercat, tal com de vegades es pensa i s'escriu. Realment l'anàlisi territorial, seguint els nous corrents de la geografia humana hi era, però hi coexistia amb un ventall d'interessos polítics i ideològics, així com amb

la defensa aferrissada d'unes ciutats-capitals que eren també el marc habitual de vida o la ciutat estimada per motius de naixença i coneixença, com en el cas de Reus per Josep Iglésies o el de Tarragona per Rovira i Virgili.

Els resultats finals de la ponència van ser consensuats i es va intentar no ferir els interessos territorials creats per les ciutats que exercien de capital, fos aquesta política o econòmica, i a altres poblacions se'ls va reconèixer un paper que anhelaven i que es considerava que podia contribuir al fi de la seva considerada postergació.

Antoni Rovira i Virgili, d' altra banda, deixava ben clar, a la seva rèplica a *Foment* (5 de maig de 1933), que al si de la ponència i del Parlament actuava com a català nacional i no com a tarragoní localista: "Mai el meu amor profund a la ciutat nadiua no em dura a voler afavorir-la contra dret o en perjudici d'una altra població. Sóc un tarragoní que també estimo Reus. Trobo mesquí l'esperit de rivalitat entre les dues ciutats germanes, i no veig cap vera oposició entre els interessos i aspiracions de la una i de l'altra [. ..] per damunt dels campanars catalans hi ha el cel de Catalunya, i que jo veig els campanars de les ciutats i de les viles i vilatges de Catalunya, no com a braços que s'alcen amenaçadors contra els veïns, sinó com els pals de la bandera única de la pàtria."

LES DISCREPÀNCIES FINS A L'ACTUALITAT.

DES DE LA DICTADURA FINS AL CONGRÉS DE CULTURA CATALANA.

En el transcurs de la dictadura també es produïren desacords, aquest cop entre dos tarragonins, Antoni Rovira i Virgili i Pere Lloret Ordeix[43], tot i que aquest cop no tingueren transcendència ja que el model de comissaries d'en Rovira i Virgili no s'arribaria a aplicar, donat que no va restaurar-se la Generalitat, sí que hi vull incloure la resposta que Rovira i Virgili (o Humbert Torres) fa a una nota d'en Pere Lloret (nota que no ha estat mai trobada), i en la qual comença a recalcar-se el que hauria

---

[43] Es tracta del polític tarragoní Pere Lloret i Ordeix, dirigent d' Acció Catalana Republicana, que fou alcalde de Tarragona i diputat al Parlament de Catalunya durant els anys de la República. Com ja s'ha esmentat, Lloret fou vocal de la ponència presidida per Humbert Torres, però tot sembla indicar que no estigué d'acord amb el dictamen final sobre el tema de la divisió territorial i no volgué signar-lo. La nota a la qual aquí replica Rovira, i que devia contenir les seves objeccions, no ha pogut ser localitzada. L'omissió del nom complet de Pere Lloret (que a l'original mecanografiat apareix ratllat amb llapis), així com del d'alguna altra persona, es pot deure a la vida semiclandestina que es veia obligada a portar la Generalitat a l'exili i a la delicada situació en què es trobaven bon nombre de refugiats respecte a la legalitat francesa.

de ser una constant fins als nostres dies que és l'especial defensa que s'ha fet de Tarragona per mantenir la unitat administrativa del Camp de Tarragona.

Diu Rovira i Virgili a Lloret:

Estic d'acord amb algunes coses que diu, i trobo que hi ha suggestions que convé tenir en compte, però que es refereixen més a la llei municipal que no a la divisió territorial.

Que el nom de l'Ebre s'apliqui a un territori que comprèn terres que en són allunyades no és cap disbarat ni cap desencert. En totes les nomenclatures de tipus fluvial passa això, si fa no fa. A França mateix tenim dotzenes de departaments amb nom de rius, i no tota l'àrea, ni de bon tros, està relacionada amb el riu corresponent. El nom vol dir que el riu és una de les coses notables del territori, no pas que l'hagi de recórrer tot. Diversos Estats americans i diverses colònies africanes tenen noms de riu i tanmateix enclouen terres que no es relacionen amb aquell riu.

Els noms d'Alt i Baix Camp són emprats fa temps pels geògrafs i excursionistes comarcals. A Reus sortí el periòdic "El Baix Camp" i a Valls "Alt Camp". El nom de Tarragonès, com el de Solsonès, és una derivació corrent en geografia, i si no hi ha un nom millor d'ús popular, és perfectament acceptable.

La Ponència no va dividir en tres trossos el Camp de Tarragona. Ja hi estava dividit: són els tres partits judicials de Tarragona, Reus i Valls, però millorats en la seva demarcació, com he explicat.

La província de Barcelona sofreix una forta minva. En queden fora la vegueria de Manresa, la de Vic, i les comarques de l'Alt Penedès i Garraf. Si hi hagués la Comissaria del Besòs, la minva seria molt més forta, puix en sortirien el Vallès i el Maresme .

En Ll. es plany que el Camp quedi dividit, no sols en les comarques, sinó també en les vegueries. En canvi, jo torno a ajuntar-lo dins la comissaria. Val a dir que quan es parla de *divisió* és una manera de parlar. Es tracta en veritat d'organització d'un conjunt, com en el cas dels districtes i barris i carrers d'una ciutat, que no *divideixen* pas la ciutat. La unitat de les comarques naturals (allí on n'hi ha veritablement) subsisteix sempre per damunt de les demarcacions administratives.

No em toca defensar la composició de la Ponència tècnica de la Generalitat creada l'any 1931 pel conseller de Cultura, Gassol, i que després passà a dependre de la Conselleria de Governació, que aleshores tenia Tarradellas, però diversos dels ponents coneixien força els aspectes de tècnica administrativa, i jo mateix he estat deu anys funcionari de la Mancomunitat i conec alguns dels aspectes administratius de l'organització dels serveis a Catalunya. Sé, per exemple, els inconvenients i les

despeses que portava el fet de no haver-hi una organització comarcal o veguerial d'Obres Públiques, i crec recordar que s'acudí de moment a solucions empíriques, com la d'establir alguns funcionaris a fora amb residència fixa, perquè convenia tenir ulls vigilants prop dels llocs i estalviar viatges massa freqüents dels funcionaris de Barcelona; recordo també haver parlat d'això amb Turell i altres funcionaris, molts dels quals creien en la necessitat d'una nova organització general que acostés l'administració a l'administrat i estalviés desplaçaments dels comarcans a Barcelona o a les capitals de província, i els dels funcionaris a les comarques. Recordo igualment haver-se calculat que, en molts casos, l'establiment d'una oficina permanent era menys costós que el capítol corresponent de dietes d'estada i viatge. Si la Mancomunitat hagués tingut aquelles delegacions que mai no van venir, no hi ha cap dubte que hauria procedit a una reorganització territorial de serveis. Puc afegir que nombrosos alts funcionaris i funcionaris locals van ésser consultats per la Ponència i que l'oficial secretari de la Ponència era un antic alumne de l'Escola de Funcionaris.[44]

(...) Parla el senyor Ll. del model de la *civitas* romana; però ja sap que la *civitas* no era el que avui en diem ciutat (aquesta correspon a *l'urbs},* sinó que era una demarcació territorial comparable a les vegueries; de manera que, per aquesta banda, el record de la *civitas* afavoreix més aviat el criteri de la Ponència tècnica, que va tenir en compte tots els antecedents històrics, sense caure en cap arcaisme.

L'any 1976 amb motiu de la celebració del Congrés de Cultura Catalana, tant el grup de treball anomenat de la Comarca de Reus[45], com el de la comarca del Tarragonès exposen dues comunicacions prou interessants que reproduïm a continuació.

Comunicació de la Comarca de Reus. Grup de Treball de la comarca de Reus

Comunicació presentada a l'assemblea de l'Àmbit VIII del Congrés de Cultura Catalana celebrada a la Seu d'Urgell el dia 14 de novembre de 1976 [46]

---

[44] Es deu referir a Artur Dasca i Sumsi, que d'ençà de l'1 de desembre de 1931 i fins a l'any 1936 fou secretari administratiu de la Ponència. Pel que fa al funcionari Turell, esmentat més amunt, pot tractar-se tant de Vicenç Turell i Sbert (que fou cartògraf de la Mancomunitat, de la Generalitat i de la Ponència d'Estudi de la Divisió Territorial) com del seu germà Frederic Turell i Sbert (enginyer i també alt funcionari de la Mancomunitat i de la Generalitat). Pel que fa a la relació dels dos primers funcionaris amb la Ponència d'Estudi de la Divisió Territorial durant els anys de la República, podeu veure *La gènesi de la Divisió Territorial de Catalunya* (1931-1936). *Edició de documents de l'arxiu de la Ponència* (especialment les pàgines 7 i 17).

[45] El grup de treball és denomina de la Comarca de Reus i no de la comarca del Baix Camp.

[46] A l'assemblea de l'Àmbit VIII del Congrés de Cultura Catalana celebrada a la Seu d'Urgell el Grup de Treball de la comarca de Reus presentà aquesta comunicació sobre els problemes de la delimitació comarcal del Camp. La comunicació fou presentada en el grup de treball número 3 dels que es reuniren

Introducció

No podem iniciar aquesta comunicació sense reivindicar la legalitat de la Divisió Territorial establerta per la Generalitat pel fet de ser aprovada democràticament; per tant, entenem que sempre que aquesta sigui legalitzada, haurà d'ésser-ho aquella, almenys inicialment. Diem això perquè és evident que al cap de quaranta anys una revisió d'aquella divisió s'imposarà tot seguit.

El nostre àmbit no pretén donar-hi solucions actuals; solament voldríem donar nova llum als criteris que la varen fixar i que creiem que són tan complexos avui dia que els seus resultats no poden ésser tan senzills a l'hora de representar-la en un mapa del Principat.

Creiem que a uns criteris ambigus i complexos han de correspondre uns resultats físics una mica més complexos i ambigus que els que es varen donar.

Motius i naixement de la Divisió del 1936.

La Divisió Comarcal del 36 Catalunya, tingué per objectiu fonamental estructurar administració i una distribució dels serveis a fi d'aconseguir una administració i una distribució dels serveis racionals.

Catalunya, que estava esquarterada en quatre províncies, amb l'autonomia havia deixat d'estar-ho; i això independentment que s'hagués aprofitat la seva divisió, ja que aquell esquarterament es produïa, no pel fet dels seus límits capriciosos, o que fossin 4, 6 o 9, sinó pel que significaven aquestes províncies. Si aquestes i els seus partits judicials haguessin estat utilitzables no hauria calgut una nova divisió territorial. És clar, però, que no ho eren.

Inversament, si donéssim a les vegueries i comarques de la Divisió del 36 el valor i la

---

en aquella assemblea (pel que fa al funcionament organitzador de l'assemblea de la Seu d'Urgell, vegeu la nota que acompanya el Document 25 de la Secció I). En aquell mateix grup de treball es varen presentar els dos documents que es reprodueixen a continuació (Documents 7 i 8 d'aquesta Secció) i dues comunicacions més que no s'inclouen en aquest volum ("Per la creació d'una escola catalana d'ecologia i planificació" d'Abel Boldú i la "Comunicació del Grup de Treball entorn del Congrés de Cultura Catalana a les Terres de l'Urgell"). Com veureu, a la comunicació presentada pel Grup de Treball del Tarragonès es mantingueren posicions fins a un cert punt contraposades als arguments que aquí s'exposen (vegeu el Document 7 d'aquesta mateixa Secció). La comunicació present ha estat publicada, juntament amb la resta de la documentació presentada a l'assemblea de la Seu d'Urgell, a *La nova divisió territorial de Catalunya,* a cura de la professora Pilar Riera i Figueras (Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1983, pàg. 134-141). El lector pot llegir encara un altre treball relacionat amb l'adscripció regional de les terres del Camp en el Document 18 d'aquesta Secció; així mateix, pel que fa a la identitat comarcal de la resta de la Regió III, podeu veure el Document 17 també d'aquesta Secció

utilització que tenen les províncies i els seus partits judicials, en el marc de l'Estat espanyol unitari que sofrim, res de fonamental canviaria, o potser encara pitjor: el país restaria més esquarterat en 9 virregnats desvinculats entre ells, a part d'uns costos més elevats d'Administració.

Per tant, és encara més el concepte (afrancesat) de províncies el que cal substituir que no els seus límits o nombre. Això a part, és del tot evident que aquests són prou artificials com perquè la Generalitat pensi emprendre una nova divisió més d'acord amb la realitat del país.

Creiem que la Divisió del 36 fou feta amb uns objectius i basada en unes realitats estructurals que la fan encara avui prou vàlida, sempre que no en vulguem canviar els seus objectius.

El primer, doncs , que ens caldrà fer si hem d'anar a una revisió serà saber què ens proposem, què volem que sigui una comarca, com i per què les volem agrupar (no dividir), si és que les volem agrupar en unitats intermèdies. Tot això són opcions polítiques que sense resoldre-les no podem, és prou clar, ni intentar fer cap proposta de reforma o de nova divisió territorial o comarcal.

Criteris seguits a la Divisió del 36 i que continuen essent vàlids avui dia

La Generalitat pretengué fer una divisió que permetés una administració racional del país i sobretot una distribució de serveis amb un ús, el més fàcil possible, per a tota la població. Tanmateix, un mínim de racionalitat els obligà a no tenir en compte comarques massa petites, o sigui poc operatives, i a dividir les massa grans; però, generalment, tant les unes com les altres s'havien organitzat a l'entorn de ciutats-mercat d'una manera ben semblant a la proposada per la Ponència, que de fet aprofità sobretot l'estructura de mercats agrícoles. Era evident que alguns serveis no eren repetibles a totes les comarques i d'aquí que es recorregués a les vegueries, que en general coincidien amb les zones que depenen directament (comarca), o com a mercat secundari, d'un gran mercat regional.

Aquesta divisió era tanmateix administrativa i de vegades s'allunyà de la realitat a fi d'obtenir àrees més o menys uniformes quant a superfície i població. El cas més xocant fou el de la Regió III o vegueria de Tarragona, que uní tres àrees de mercat no dependents una de les altres: Valls, Tarragona i Vilafranca.

Com dèiem, la Ponència aprofità l'estructura de mercats agrícoles i el fet evident que a Catalunya existeixen una sèrie de ciutats amb mercat supracomarcal, o sigui que a més de mercat principal d'una comarca són mercat secundari d'altres de contigües.

Aquestes ciutats són, a més a més, totes elles centres terciaris intermedis entre

Barcelona i les capitals comarcals. A part de Barcelona són: Girona, Vic, Manresa, Lleida, Tortosa, Reus i Vilafranca. En canvi, Tarragona, Valls, Figueres, Olot i potser Puigcerdà serien casos intermedis entre les anteriors i les capitals comarcals que giren a l'entorn de les primeres. Vilafranca, mercat agrícola principal i secundari de les tres comarques del Penedès, però sense influència com a centre terciari sobre el Garraf, tenia una regió massa petita per a fer-li una regió pròpia. Per això fou unida a les zones d'influència de Valls i Tarragona, ciutats que, tenint un paper com a centres terciaris i com a mercats agrícoles estrictament comarcals (Alt Camp i Tarragonès), no giren tampoc entorn de cap altra ciutat-mercat i són també ciutats directament dependents de Barcelona.

Ara bé, han canviat molt les coses des de 1937? Si ens haguéssim de fiar dels mercats agrícoles, quasi tot segueix igual: caldria revisar-ne els límits, ja que els desequilibris demogràfics o de recursos s'han accentuat. Tanmateix, sembla que si seguíssim el mateix criteri de la Ponència, els resultats no serien gaire diferents. Però, és clar, avui ja no és vàlid basar una divisió administrativa únicament en l'estructura dels mercats agrícoles, quan altres factors econòmics pesen tant o més que aquells. Ens caldrà, doncs, veure per què ha de servir-nos la comarca, com la concebem, què és o què volem que sigui; i només aclarit això, podrem anar a una revisió de la Divisió Territorial del 36.

Si partim de la definició geogràfica de comarca natural com "un espai geogràfic concret amb característiques ben definides, en el qual el medi físic influeix en la població comarcal que viu en constant relació social i d'uns modes de producció comuns", llavors a la Catalunya Nova en trobaríem diverses: el Penedès i el Camp com a Depressió Prelitoral del sector sud, amb límits una mica confusos; la Conca de Barberà, petita depressió a l'interior de la Serralada Prelitoral, que uneix el Camp amb la Depressió Central de Lleida i Cervera; les petites depressions excavades a la Serralada Prelitoral entre el Camp i el Baix Aragó, travessades per l'Ebre.

De totes elles, el Camp és la més complexa, malgrat la seva unitat aparent. A una infrastructura geogràfica que sembla molt clara no correspon una suprastructura humana tan simple. Realment, com diu la Comunicació del Tarragonès, hi intervenen uns factors que modifiquen el comportament humà que sembla que hauria d'imposar la infrastructura. Pierre Vilar diu que "la geografia, si bé condiciona, no imposa d'una manera absoluta". Tanmateix, potser en el cas del Camp aquesta aparent discordança infrastructura-suprastructura és potser més aparent que real.

El Camp no és una "illa", sinó que ocupa un lloc ben concret i gens aïllat dins el marc geogràfic o de la infrastructura que sosté Catalunya. Així doncs, es donen realment uns factors externs a la comarca però no conjunturals; ans al contrari, la comarca en

la seva estructura humana s'explica pel marc geogràfic que la sosté en el si d 'un marc superior, del qual l'espai geogràfic que anomenem "Camp de Tarragona" és una part.

El Camp és, evidentment, una unitat física ben delimitada, que coincideix quasi exactament amb una demarcació històrica: la vegueria de Tarragona, cosa no massa corrent. Tanmateix, la divisió entre el Baix Camp i l' Alt Camp, si posem el límit al Francolí, té justificacions no solament econòmiques (mercats de Reus i Valls) sinó físiques: terrenys distints, conreus i poblaments distints.

Valls i Reus són els mercats que l'estructura física del Camp ha imposat. Dèiem que el Camp era un espai integrat en una unitat superior. El Camp és una cruïlla on conflueixen camins que a través de la Serralada Prelitoral porten fins a "la gran via" que és la Depressió Prelitoral, aquests altres espais que hem citat abans: la Segarra, les planes de Lleida i l'Urgell, la Conca, les depressions del nus de l'Ebre, i el Baix Ebre, a través del qual es fa la comunicació amb el País Valencià.

La majoria d'aquests espais, en el seu camí de sortida al litoral, han ensopegat amb el mercat del Baix Camp: Reus.

D'aquí el fenomen que segueix ben viu del mercat regional de Reus, mentre Valls continua com a mercat comarcal i Tarragona, més que un mercat, és un fenomen urbà amb poca relació amb el món rural que l'envolta. La ciutat de Tarragona és potser el fet humà o, si voleu, suprastructural, més en desacord amb la infrastructura del Camp. És un fet polític nascut al segle XII, quan l'arquebisbe Oleguer restaurà la ciutat i la féu metropolitana.

La Ponència va recollir aquest fet de l'àrea d'influència urbana de Reus mentre creà una regió per a Tarragona feta d'àrees prou autònomes entre si però massa petites per constituir una divisió administrativa amb els criteris que aquestes foren fetes.

Criteris nous que han canviat d'ençà del 1936

Creiem que, avui dia, els desequilibris interns a alguna regió, creada el 36, són tan grans que aquesta revisió que propugnem no pot repetir els seus criteris d'uniformitat en extensió, població o nombre de municipis. Igualment passa amb el criteri de fer capitals de regió úniques per a tots els serveis i administracions. En el nostre cas concret es preferí fer dues capitals (Reus i Tarragona) i dues regions a costa de crear una regió, la III, totalment artificial, ja que ni tan sols el criteri de mercat supracomarcal era vàlid per a Tarragona; solament es recollí una extensió equivalent i un nombre de municipis que, en el cas de Vila-seca, s'arrencà pròpiament del mercat de Reus.

Avui dia caldria pensar a reunir-les en una sola regió, amb capitals polivalents o bé

més regions amb monocapitals, encara que sacrificant els criteris de la racionalitat. És evident que la població i els recursos del Tarragonès se situen en una petita superfície a l'entorn de la ciutat; per què, doncs, pretendre continuar amb un Tarragonès de més extensió i límits arbitraris?

És evident que ara entrem ja en els criteris nous que provoquen aquella revisió i la justifiquen en no poques regions del Principat. Ens referim al gran assentament industrial, al millorament fonamental de les infrastructures i al fenomen del turisme en massa.

El fenomen de la industrialització del Tarragonès, que es deu al capital de procedència estranger i és poc coneguda, ha accentuat més encara el "fet diferencial" de Tarragona dins la comarca. Valls i Reus segueixen essent els mercats i centres terciaris de l'Alt i Baix Camp, però s'han industrialitzat de manera que fixen la població i l'atreuen de forma controlada, fins avui. És a dir, els desequilibris no són tan intensos com al Tarragonès del 36.

D'altra banda, pel que fa a la Regió III, és evident que hi ha una vocació intensa, tant del Garraf cap a Barcelona, com del Vendrell cap a Vilafranca.

Així les coses, per ara no gosem pas proposar solucions; el gran debat previ haurà d'ésser, i a nivell de tot Catalunya, què volem que sigui la comarca i quin tipus d'agregacions comarcals volem. És indubtable, però, que aquest espai geogràfic que és el Camp de Tarragona no pot ésser dividit en dues demarcacions, si aquesta divisió signifiqués un obstacle a l'ordenació d'un marc habitable. Caldrà trobar solucions per no trencar aquest espai, però també caldrà no supeditar políticament de Tarragona la resta del Camp i les comarques que hi aflueixen. Caldrà també resoldre els problemes de la Terra Alta, la Ribera i el Priorat, que comparteixen també un sol "espai geogràfic", més complicat físicament que "el Camp", però que mentre unes estan molt lligades al Baix Camp, la Terra Alta ho està al Baix Ebre. Pensem, però, que són totes elles les que, abans que ningú, han de definir-se democràticament i que s'ha de deixar de reivindicar la seva inclusió en una o altra regió per part de cada capital.

Si entenem que una comarca cal que guardi un equilibri dintre el territori, cal que eviti les macrocefàlies, el despoblament, els elements nocius (contaminació de tota mena), la mala utilització dels seus recursos, o el desordre del seu territori natural, caldrà, doncs, reivindicar almenys dos punts: el poder polític d'una comarca per defensar-se de la poderosa agressió constant de l'exterior i una divisió administrativa flexible, com seria la descentralització dels serveis.

Creiem que, mentre la part del poder polític que pugui ésser reconegut a les comarques ho ha d'ésser a la que delimità la Divisió del 36, amb alguns canvis de

límits que caldrà estudiar, l'organització dels serveis és la que més podrà aprofitar les regions (o vegueries) i que el fenomen atípic de Tarragona demana una solució diferent de la de la Regió III del 1936.

A l'últim, volem fer constar que, després de dues reunions conjuntes entre Tarragona i Reus, en què s'han debatut ambdues ponències o comunicacions, hem arribat a tenir alguns punts de coincidència, encara que en altres hi hagi desacord fins ara.

Particularment estem d'acord en els set punts del seu escrit, excepte en el 6, perquè dóna per suposada la tesi que les tres comarques del Camp de Tarragona formen una sola unitat.

Pensem que, de la mateixa manera que aquells sis punts ens acosten a la problemàtica tarragonina, d'altres, com són el destí de les aigües de l'Ebre, el fet que totes les centrals nuclears existents o en construcció es trobin dins territori de la Regió IV , i les relacions de caràcter mercantil supracomarcal que hem exposat, fan que ens acostin a les respectives comarques del Priorat, Ribera d'Ebre, o de la Conca. És a dir, que si bé aquests sis punts són importantíssims, no justifiquen una sola unitat administrativa que englobi aquelles tres comarques. Però també pensem que la divisió que es faci no pot dificultar la resolució dels problemes comuns que ens afecten per igual a totes tres.

El que seria més factible és fer una mancomunitat de municipis per tenir un poder polític efectiu. Però no hem de caure en les mancomunitats utòpiques que creuen poder resoldre-ho tot. Tenim factors polítics, localitzacions industrials, serveis...

Tant Reus com Tarragona han de mancomunar-se amb els altres municipis del Camp per tal d'aconseguir un poder polític efectiu enfront del fenomen industrial contaminant, que ja és irreversible, i que si bé ara afecta greument Tarragona, a molt curt termini ho farà a Reus, Vila-seca o Valls...

Però Reus entén també que, pels motius enunciats abans, podrà mancomunar-se amb els municipis de la Conca o del Priorat, sense implicar una sola unitat administrativa del Camp.

Finalment direm que no podem donar solucions, que en tot cas haurien d'ésser ratificades democràticament; solament volem incidir en què, davant uns problemes tan complexos i amb interessos de vegades tan contradictoris, només es pot oposar una agrupació tan complexa i ambigua com aquells i que necessàriament no coincidirà amb la feta per la Ponència de la Generalitat l'any 1936.

Però no tot acabà aquí, la publicació del Mapa Sanitari per part de la Generalitat de Catalunya (sota la direcció del Conseller Ramon Espasa i Oliver) que és va començar a conèixer l'any 1979 provocà noves friccions, al considerar que és trencava la unitat de la vegueria de Reus.

COMUNICACIÓ DEL GRUP DE TREBALL DEL TARRAGONÈS. JOSEP M. RECASENS COMAS

Comunicació presentada a l'assemblea de l'Àmbit VIII del Congrés de Cultura Catalana celebrada a la Seu d'Urgell el dia 14 de novembre de 1976 [47]

Desmembració del Camp, comarca natural, per la Ponència de la Divisió Territorial de la Generalitat

No creiem que ningú posi en dubte que el Camp de Tarragona sigui una comarca natural. Amb tot, la Ponència que rebé l'encàrrec d'establir una divisió territorial de Catalunya, "ajustada a les necessitats de l'hora basada al més possible en les comarques naturals, històriques o econòmiques, però no condicionada per elles",[48] va sostenir el criteri de subdividir el Camp en tres comarques: Alt Camp (541,5 Km2 de superfície i 18 termes municipals), Baix Camp (677,6 Km2 i 17 termes) i el Tarragonès (343,39 Km2 i 22 termes).

Al nostre entendre, dos factors influïren decisivament en el criteri mantingut per la Ponència :

- La proximitat de les ciutats de Reus i Tarragona, parelles en potencial demogràfic, i, tanmateix, amb estructures econòmiques molt diferents; però, totes dues amb grups socials dirigents disposats a aprofitar l'avinentesa que els oferia l'oportunitat d'aconseguir per a la seva ciutat la capitalitat comarcal. Una qüestió de prestigi i d'interès units.

- El respecte pel mercat agrícola de Reus.

---

[47] En el grup de treball número 3 de l'assemblea de l'Àmbit d'ordenació del Territori celebrada a la Seu d'Urgell l'estudiós i polític Josep M. Recasens i Comas presentà aquesta comunicació del Grup de Treball del Tarragonès. La comunicació ha estat publicada a *La nova divisió territorial de Catalunya,* ja citat (pàg. 142-146). Els Grups de Treball entorn del Congrés de Cultura Catalana de les comarques del Tarragonès i del Baix Camp realitzaren dues reunions conjuntes prèvies a l'assemblea de la Seu d'Urgell per tal d'arribar a un acord respecte al contingut de les comunicacions que hi havien de presentar. L'acord no fou total.

[48] IGLÉSIES, Josep, *La divisió comarcal catalana,* Barcelona, 1967 , pàg. 9.

El primer factor fou determinatiu en la creació d'una comarca artificial que es batejà amb el nom de Tarragonès, formada per la rodalia de Tarragona, el terme municipal de Vila-seca, i un grup de municipis de més enllà del Gaià que pertanyen a la comarca natural del Baix Penedès.

El segon factor exigia la total separació administrativa del Tarragonès i l'Alt Camp del Baix Camp. I això s'obtingué amb la integració de les comarques de la Conca de Barberà, el Priorat, la Ribera i el Baix Camp, en una sola regió - la IV -, amb capital a Reus; i amb la inclusió del Tarragonès a la Regió III juntament amb el Penedès, l'Alt Camp i el Garraf.

L'actual conjuntura sòcio-econòmica del Camp

Ara fa quaranta anys, el Camp era una comarca agrícola que es regia per una economia basada en l'exportació dels seus productes pel port de Tarragona, a través dels mercats de Reus i de Valls. Avui és un territori que es troba en la primera fase d'un fort procés d'expansió industrial irreversible.

El canvi de conjuntura demana noves solucions al problema de la divisió territorial, car els factors que determinaren el criteri de la Ponència de la Generalitat han quedat relegats a un segon terme per altres de fàcil tipificació, ja que al nostre país aquests factors són comuns a totes les zones en procés d'industrialització.

Entenem que l'actual conjuntura amenaça el territori del Camp, fins a l'últim metre, havent de suportar les conseqüències funestes d'una ordenació caòtica per efecte de l'establiment irracional de la indústria. Actualment, tot just començat el procés expansionista, són ja evidents els fenòmens següents:

- Tendència a formar grans concentracions humanes en espais reduïts, que contrasta amb la despoblació de la major part dels municipis de la comarca.

- Un total menyspreu pels interessos del sector agrari, víctima, entre altres coses, de la instal·lació de fàbriques als llocs de la millor terra de conreu, i de la despoblació.

- La utilització abusiva d'uns béns socials, tan primordials com l'aigua i l'aire, pròpia d'un creixement econòmic salvatge.

- La destrucció del patrimoni històric i artístic.

- La insuficiència d'infrastructures de serveis i de comunicacions.

Arguments a favor d'una administració unitària del Camp

La defensa de la població del Camp contra les agressions de l'empresa privada estrangera o del país només pot aspirar a l'èxit amb una actuació unitària i

democràtica. Per això entenem que cal combatre tot intent de divisió, tant si és promogut per nocius xovinismes, com per sectors econòmics interessats i poc escrupolosos; i entenem, encara, que és tota la comunitat que ha de fiscalitzar una administració unitària amb capacitat per resoldre els problemes que ha creat, crea i crearà cada dia amb més profusió el creixement econòmic; d'entre aquests problemes en traiem com a més representatius:

- La manca de recursos hidràulics, general a tot el Camp, que tard o d'hora s'intentarà alleujar amb una operació de transvasament, la qual haurà de fer-se conceptuant el Camp com un tot.

- Enfront de la implantació capciosa de poderoses indústries contaminadores de l'atmosfera, del sòl i de l'aigua, cal emprendre, amb mitjans de control i coerció adequats, la protecció de la població i del medi natural. És tot el territori del Camp que, en un futur no molt llunyà, patirà els mateixos perjudicis i riscs .

- La xarxa de comunicacions interiors que uneix els nuclis urbans entre si, les vies d'accés que comuniquen aquests nuclis amb els llocs on es concentra l'activitat industrial i mercantil, i els sistemes de transports públics corresponents, s'han de millorar i desenvolupar. Seria avantatjós que aquestes operacions englobessin unitàriament tot el territori.

- El sanejament de les tres comarques no arriba, ni de bon tros, als mínims acceptables. Cal cobrir ràpidament el dèficit d'aquestes infraestructures. Els dispositius de conducció, depuració i eliminació de residuals interrelacionen estretament tot el territori. Mereix especial atenció la seva línia marítima.

- La gestió i el control dels plans d'ordenació territorial, tant en la seva formació com en la vigilància del seu compliment, cal que estiguin en mans d'òrgans administratius sotmesos a la voluntat democràticament expressada en la totalitat del territori, car allò que pot semblar bo a una part, pot ésser nociu per a la resta.

- La vinculació entre els diversos nuclis de població del Camp, pel fet de pertànyer a una única demarcació administrativa, els menaria a participar en comú dels serveis fonamentals, i això facilitaria llur mancomunació per tal de satisfer igualment d'altres tipus de necessitats públiques amb avantatges de tot ordre.

- La informació de totes les activitats que tenen repercussió en el bé públic cal que arribi amb particular intensitat i atenció a totes i a cadascuna de les parts del territori del Camp.

Criteri del Grup de Treball del Tarragonès

El Grup de Treball del Tarragonès, en base a l'anàlisi que acaba d'exposar, entén que

és aconsellable la inclusió en una sola unitat administrativa del territori comprès per la suma de les tres comarques establertes en la Divisió Territorial de la Generalitat: Alt Camp, Baix Camp i Tarragonès.

Tanmateix, propugna que la seva i d'altres anàlisis més completes i detallades siguin fetes públiques a tot el Camp amb la major difusió possible per tal que els seus habitants de tota condició social n'estiguin degudament conscienciats i s'inclinin per l'opció que més els satisfaci.

EN L'ORGANITZACIÓ TERRITORIAL DE 1987.

En aquest cas l'Ajuntament de Tarragona, preveient la immediata divisió territorial aprovà el novembre de 1985 i per unanimitat una moció amb el següent text:

"Una organització territorial i administrativa de Catalunya s'ha de basar en realitats actuals i no amb (les) que eren en vigor fa cinquanta anys, que són aquelles que serviren per justificar la Divisió Territorial del 1932.

Qualsevol país evoluciona, per bé que no d'una manera uniforme ni tot ell en una mateixa direcció. Pot passar, i de fet malauradament passa, que unes comarques potencialment pobres es tornin més pobres i que unes al tres potencialment riques es tornin més riques. Quan això s'esdevé s'accentua el desequilibri territorial i a Catalunya, en els darrers cinquanta anys, aquest fenomen s'ha produït.

Una gran part del Camp de Tarragona i, per descomptat, la nostra Ciutat, ha estat profundament afectada per l'evoclució del País, de tal manera que, si en la Divisió Territorial del 1932 ja no tenia sentit que el Tarragonès - una comarca inventada a conseqüència d'un pacte polític - fos incorporat a la III Vegueria juntament amb els Baix i Alt Penedès i el Garraf, avui encara en té menys; perquè cap vincle d'interessos ni de cap altra mena uneix els veïns i els municipis de la comarca tarragonina amb els de les comarques esmentades, a excepció, en tot cas, de la del Baix Penedès.

Altrament l'evolució de les comarques tarragonines en els darrers decennis ha creat una problemàtica nova. Hi han intervingut factors com la instal·lació d'un determinat tipus d'indústria, l'aparició d'un turisme molt dinàmic, una major homogeneïtat en la producció agrícola, la insuficiència cada dia més accentuada de recursos hidràulics, l'aparició d'una pol·lució i contaminació terrestre i marítima, la conveniència de tractar com un tot la xarxa de comunicacions, la necessitat d'escometre, mancomunadament, el sanejament de grans zones, etc.

En definitiva, es vulgui o no, els municipis del Camp de Tarragona i de les comarques perifèriques a ell, estan lligats per un manat d'interessos, de vegades contraposats, de vegades coincidents, però sempre comuns.

Per tot això, aquest Ajuntament creu oportú adoptar les següents resolucions:

1. Sense entrar en el model d'organització territorial i administrativa que el seu dia adopti el Parlament per tot Catalunya, l'Ajuntament de Tarragona entén que les comarques tarragonines no poden disgregar-se de cap manera. Adverteix que si es disgregaven es cometria un error històric irreparable de funestes conseqüències per al futur de Catalunya.

2. Per tant, considerada l'exposició que procedeix a aquestes conclusions, l'Ajuntament de Tarragona reivindica la unitat del Camp de Tarragona, la qual cosa comporta que s'incloguin en una mateixa vegueria o en qualsevol altra divisió supracomarcal, el Tarragonès, el Baix Camp i l'Alt Camp. (...)

Dos anys més tard, i com a resposta a la consulta al voltant de la integració comarcal del municipi de Tarragona s'aprova (encara que no per unanimitat) la següent moció:

El Decret 216/1987 del 19 de maig publicat al DOGC del 15 de juny, convoca la consulta municipal per establir la divisió comarcal de Catalunya d'acord amb el que preveu l'art. 5 de la Llei 6/1987 del 4 d'abril, sobre l'organització comarcal de Catalunya, i dóna dos mesos a partir de la seva publicació al DOGC, perquè cada un dels Ajuntaments de Catalunya respongui expressament en sentit afirmatiu o negatiu la següent pregunta: "Dóna l'Ajuntament la conformitat a la integració del seu municipi a la comarca que li assigna l'annex de la Llei 6/1987 del 4 d ' abril?". Aquest annex integra el municipi de Tarragona a la comarca del Tarragonès .

Per coherència amb la proposta aprovada per unanimitat per aquest Plenari, el dia 14 de novembre del 1985, és la voluntat de l'Ajuntament de Tarragona, reivindicar una vegada més, la unitat del Camp de Tarragona, i recordar que aquest mateix criteri ja l'havia defensat l'any 1932, en la resposta a l'enquesta realitzada per la Ponència redactora del projecte de Divisió Territorial. "De la mateixa manera que hem combatut l'esquarterament de Catalunya - deia l' Ajuntament en referir-se a la imposició de les províncies - cal oposar-se al seu esmicolament amb clara al·lusió al desmembrament del Camp de Tarragona.

Com sigui que la Divisió Comarcal que adopta la Llei 6/1987 no és altra que la del projecte publicat per la Ponència d'estudi de l'estructura comarcal de Catalunya l'any 1933, és d'actualitat posar de manifest que en una de les seves sessions de discussió diu: "La proximitat de Reus i Tarragona, dues urbs d'un cens semblant de característiques i activitats pròpies dins d'unes terres que geogràficament, econòmicament i socialment s'agermanen, crea problemes que, sense un beneplàcit explícit dels seus moradors per anar a una solució conjunta, només poden obtenir

una solució artificiosa per tal d'evitar les molèsties i els ressentiments que una solució lògica comportaria". És a dir, hom va triar una " solució artificiosa" per tal d'evitar les molèsties i els ressentiments que hauria comportat una "solució lògica".

L'evolució econòmica i social del Camp de Tarragona ha creat en els darrers decennis una nova conjuntura socioeconòmica que planteja problemes inexistents en la dècada dels anys trenta; i aquesta problemàtica evidencia més que mai la necessitat de tractar el camp de Tarragona com a una unitat que no admet solucions aplicades parcialment i exclusivament, sense connexió entre elles, a cada una de les tres comarques inventades per la Ponència del 1932, i la Llei 6/1987 a l'imposar una "solució artificiosa" i "esmicoladora".

És possible que una part dels vells tòpics i ressentiments encara siguin vigents, però és indiscutible que la força del realisme s'imposa i cal que la impulsem amb generositat solidària i amb la vista posada en el futur del nostre Camp i de Catalunya. Un realisme que es tradueix en actuacions concretes i irreversibles, algunes de les quals recordem:

- La participació de municipis de diverses zones del Camp en la mancomunitat creada per a la construcció i explotació d'una incineradora de residus urbans.

- La creació d'una mancomunitat per a l'explotació d'un mercat de majoristes.

- L'estructura que dóna la pròpia universitat al Camp de Tarragona.

- La interdependència de municipis de totes les zones del Camp en la problemàtica de l'aigua, del sanejament i de l'aprofitament de l'aigua reciclada.

- La necessitat d'una estructura unificada en la prevenció i extinció d'incendis.

- El tractament únic en el control i reducció de la contaminació i pol·lució, i en l'elaboració i realització dels plans de seguretat.

- Millora i ampliació de la xarxa interna de les vies de comunicació del Camp amb un criteri unitari i no fragmentari i influït per unes barreres imaginàries que són les "fronteres" comarcals que proposa la Llei 6/1987.

Aquest Ajuntament també lamenta que la Llei 6/1987 s'hagi redactat sense seguir les redaccions d'un dictamen previ referit a l'ordenació del territori, emès per una Ponència tècnica; sense haver consultat prèviament els Ajuntaments, i sense haver esgotat tots els mitjans possibles per ajustar la divisió comarcal a una ordenació racional del territori, d'acord amb les necessitats actuals de Catalunya.

Per tot això aquesta Alcaldia proposa al Plenari l'aprovació de les següents resolucions:

1r. Amb tots els respectes que mereix la Llei 6/1987, aquest Ajuntament reitera una vegada més la seva convicció que el Camp de Tarragona ha d'ésser considerat com una unitat comarcal, per tal com no s'ha de confondre la comarcalització de Catalunya amb el seu esmicolament.

2n. Per consegüent, demana que les comarques del Tarragonès, el Baix Camp i l'Alt Camp es fusionin en una sola i que el municipi de Tarragona en formi part.

3r. Amb tot i que aquest Ajuntament no comparteix el criteri de l'esquarterament del Camp adoptat per la LOT, constata que no li queda altra alternativa que la d'acceptar la integració del seu municipi a la comarca del Tarragonès, en el cas que aquesta comarca persisteixi.

4t. Manifestar que aquest Ajuntament està disposat a combatre els vells tòpics i ressentiments que s'oposen a una solució racional d'ordenació del Camp, seguint els criteris exposats que justifiquen la resolució d'aquesta moció.

5è. A més a més, es considera que se sol·liciti del Govern de la Generalitat en els termes del que disposen els articles 144 i ss. de la Llei Municipal i de Règim Local de Catalunya de 15 d'abril de 1987, la celebració de Consultes Populars als veïns en relació amb la inclusió dels respectius municipis en les Comarques que en l'annex de la Llei d'Organització Comarcal de Catalunya han quedat determinades. (...)

Per la seva part volem destacar una breu moció de l'Ajuntament de Reus, aprovada pel seu Plenari l'agost del 1987 on dóna resposta a la consulta municipal de la DGAL de 1987.

Moció de l'alcaldia: "Manifestem la voluntat d'integració del nostre municipi a la comarca històrica del 36. EL BAIX CAMP.

La realitat econòmica i social de les nostres terres fa que demanem la mancomunitat amb les comarques del PRIORAT I LA RIBERA D'EBRE, per vetllar d'una manera efectiva pels nostres interessos comuns. Considerem per això necessari que s'autoritzi la mancomunitat voluntària de comarques com a pas previ a la creació de la Vegueria."

LA CONSULTA MUNICIPAL[49].

Com ja hem exposat anteriorment, l'any 1987 és va dur a terme una consulta municipal per saber si el municipi estava d'acord amb l'adscripció comarcal del municipi. Al Camp de Tarragona, (d'acord amb l'àrea objecte d'estudi en aquestes jornades) la resposta municipal de la consulta efectuada per la Generalitat de Catalunya, va oferir per comarques el següent resultat:

Alt Camp

Tots els municipis de la comarca van fer arribar la seva resposta dins del termini establert llevat del Rourell. En tots els casos la resposta va ser positiva llevat de d'Aiguamúrcia, que es considerava més vinculat al Baix Penedès que a l'Alt Camp.

També Maslloreng, tot i acceptar inicialment l'adscripció a l'Alt Camp declarava el seu interès a integrar-se en un futur en el Baix Penedès. La Riba exposava conflictes de límits amb municipis veïns de la Conca de Barberà.

Baix Camp

La totalitat dels municipis de la comarca van respondre a la consulta dins del termini fixat. Totes les respostes van ser afirmatives llevat de la del municipi de la Selva del Camp, que rebutjà els límits fixats a la comarca per la llei. El municipi de Reus demanava que es pogués crear la mancomunitat de les comarques del Baix Camp, el Priorat i la Ribera d'Ebre, aspiració que comparteixen diversos municipis de totes tres comarques.

Dos municipis del Priorat, per altra banda, rebutjaven l'adscripció a aquella comarca i declaraven llur voluntat d'integrar-se al Baix Camp.

Baix Penedès

És l'única comarca, amb el Barcelonès, on el refús de la divisió comarcal va excedir el 40% dels municipis, atès que cinc dels dotze municipis (l'Arboç, Banyeres del Penedès, el Montmell, Santa Oliva i el Vendrell) van respondre negativament. Cinc més es van pronunciar afirmativament (Albinyana, la Bisbal del Penedès, Calafell, Cunit i Sant Jaume dels Domenys), un altre (Llorenç del Penedès) ho va fer fora de termini i el darrer (Bellvei) no s'hi va pronunciar.

La resposta negativa obeïa a la voluntat dels municipis de constituir una comarca del Penedès que abasti les actuals de l'Alt i el Baix Penedès i el Garraf.

---

[49] La Consulta Municipal. Conselleria de Governació de la Generalitat de Catalunya 1987

Cal afegir que Aiguamúrcia i Bonastre refusaven la seva adscripció a l'Alt Camp i al Tarragonès respectivament i demanaven l'adscripció al Baix Penedès. El mateix demanava Maslloreng, tot i acceptar inicialment la seva adscripció a l'Alt Camp.

Conca de Barberà

Només el municipi de Pira va deixar sense resposta la consulta. Les respostes eren majoritàriament afirmatives, les úniques negatives eren les de Santa Coloma de Queralt i les Piles de Gaià, que demanaven la creació de la nova comarca de la Baixa Segarra, la qual hauria d'incloure, a més d'aquests dos, els municipis de Conesa, Forés, Llorac, Passanant, Santa Perpètua de Gaià, Savallà del Comtat i Vallfogona de Riucorb (aquest darrer adscrit a la Segarra, adscripció que rebutgen). Tots els municipis esmentats, llevat de Forés, matisaven llur resposta afirmativa demanant que s'estudiï la possibilitat de crear la comarca de la Baixa Segarra o un ens supramunicipal de caire subcomarcal que abasti els mateixos municipis.

A l'extrem oposat de la comarca, Vallclara es pronunciava a favor que s'estudiï una possible subcomarca de les muntanyes de Prades amb municipis del Baix Camp i de la Conca de Barberà.

En un altre ordre de coses, Vilaverd aprofitava la seva resposta per reivindicar una part del seu antic terme, annexada anys enrera al de Montblanc, mentre aquest darrer municipi proclamava el seu paper de capital i demanà que es mantingués la delimitació de la comarca en la seva integritat.

Priorat

Tots els municipis del Priorat van fer saber la seva voluntat de pertànyer o no a la comarca dins del termini establert. Vint-i-dos d'ells es pronunciaren afirmativament i dos negativament (l'Arbolí i Pradell, que volien passar al Baix Camp).

No obstant això, dintre dels que acceptaven l'adscripció a la comarca, hi havia vuit municipis que no n'acceptaven el nom, perquè manifestaven que el Priorat històric se circumscriu en aquests pobles, i els altres, que s'accepten en la comarca pròpia, no haurien de compartir el nom de Priorat, segons un estudi i documentació que van adjuntar. Els vuit municipis són Gratallops, Lloà, la Morera de Montsant, Poboleda, Porrera, Torroja del Priorat, la Vilella Alta i la Vilella Baixa.

A més, Ulldemolins i Cornudella de Montsant demanaven poder seguir obtenint els serveis sanitaris, d'ensenyament, etc., de Reus, Falset, la Bisbal de Montsant i també Cornudella de Montsant sol·licità poder crear una mancomunitat de les comarques del Baix Camp, el Priorat i la Ribera d'Ebre.

Tarragonès

Les respostes afirmatives a la comarca del Tarragonès van ser de divuit, mentre que les negatives han estat dues i només dos municipis no han emès resposta.

Entre els municipis que van respondre afirmativament, Roda de Barà ha manifestat que volia seguir pertanyent al Tarragonès mentre no es produeixin els canvis necessaris (prestació de serveis, etc.) que permetessin la incorporació al Baix Penedès; Tarragona, per la seva part, manifestà la voluntat que s'unifiquin les tres comarques que constitueixen el Camp de Tarragona: l'Alt Camp, el Baix Camp i el Tarragonès.

Bonastre, per la seva banda, va respondre negativament i manifestà la seva intenció d'adscriure's al Baix Penedès, i els Garidells va demanar passar a l'Alt Camp.

Constantí mostrà la seva voluntat de treballar per la unitat administrativa del Camp de Tarragona, ja que si la realitat geogràfica i econòmica de l'època republicana superava les divisions artificioses creades, avui en dia aquesta realitat és molt més important hi ha incrementat els interessos comuns".

Podríem resumir, doncs, que les principals fonts de conflicte foren: la proposta de l'Ajuntament de Tarragona d'unir les comarques del Tarragonès, el Baix Camp i l'Alt Camp que no va tenir suport. Més acollida va tenir la voluntat de l'Ajuntament de Reus de mancomunar les comarques del Baix Camp, Ribera d'Ebre i Priorat, també va presentar problemes la proposta del Gran Penedès per unir les comarques del Baix i Alt Penedès i el Garraf, finalment també va rebre força suport, inclòs el de la Diputació de Tarragona, la constitució de la comarca de la Baixa Segarra per part dels nous municipis de la Segarra tarragonina.

L'abril del 1989 la Comissió de Delimitació Territorial es reuní per aprovar el canvi de comarca de sis municipis a la nostra àrea d'actuació l'Arbolí passa al Baix Camp, Bonastre al Baix Penedès, els Garidells a l'Alt Camp, Masllorenç al Baix Penedès i Vallfogona de Riucorb a la Conca de Barberà. Els altres plantejaments comarcals foren desestimats.

Però sens dubte, al no contemplar la divisió territorial el nivell intermedi entre les comarques i la resta del país, l'elaboració del Pla Territorial aixecà una nova polèmica a les nostres comarques ja que, tot i que no parla el Pla d'una nova divisió Administrativa, sí té en compte uns àmbits d'actuació, sis, entre ells el que anomena Camp de Tarragona que agrupa les comarques de l'Alt Camp, el Baix Camp, el Baix Penedès, la Conca de Barberà, el Priorat i el Tarragonès, el que va ser interpretat per a molts com a la desaparició de la regió IV de l'any 1936. El Ple de l'Ajuntament de Reus va aprovar la següent moció:

Com que el Pla Territorial General de Catalunya, aprovat pel Consell Executiu de la Generalitat de Catalunya, no defineix el nostre territori com a una realitat existent sinó que el desmembra, allunyant el Priorat i sobretot la Ribera d'Ebre de la realitat econòmica, social i cultural del Baix Camp, que és on, a través de Reus, els ciutadans de les tres comarques han tingut sempre relacions, i també degut a l'ambigüitat de les informacions, es proposa per a la seva aprovació al Ple de l'Ajuntament de Reus: (...)

Demanar al Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya que aquestes comarques puguin participar conjuntament en la seva elaboració, prèviament a la seva discussió en el Parlament de Catalunya.

Realitzar conjuntament amb el Consell Comarcal del Baix Camp reunions dels Consells d'Alcaldes per tal de valorar les repercussions del canvi d'adscripció territorial de la nostra comarca, així com de la necessitat de realitzar una trobada de tots els ajuntaments i consells comarcals, amb l'objectiu d'ajuntar els nostres esforços i intentar que el futur Pla Territorial respecti, encara que calgui adequar-se a l'actualitat, una realitat existent que va més enllà d'una simple voluntat Institucional o d'una decisió governamental. (També el mateix dia, però presentat pel Grup d'ERC el mateix Ple va aprovar un altre texte amb similars voluntats.)

Així doncs, creiem que amb el desenvolupament global del Camp de Tarragona, noves intervencions en l'organització territorial no poden derivar en rivalitats locals, el que caldrà és trobar models de coordinació, per a planificar aquest futur conjuntament. Segurament poden ser vàlides fòrmules com en el seu dia (l'any 1980) fou l'Assemblea dels 21 municipis (que reunia bona part dels ens locals de la comarca natural del Camp) amb la voluntat de planificar conjuntament aquest context territorial que tots hem assumit.

Jornades

Territori i infraestructures

al Camp de Tarragona

CONSELL COMARCAL DEL TARRAGONÈS

COL·LEGI D'ENGINYERS
DE CAMINS, CANALS I PORTS

Col·legi d'Arquitectes
de Catalunya
Demarcació de Tarragona